

Van Fotocommissie tot Rijksmuseum-Stichting (1920-1998)

• EVERHARD KORTHALS ALTES EN JAN PIET FILEDT KOK •

*Ter nagedachtenis aan jhr. Jan Six van Hillegom (1919-1999),
bestuurslid (1957-1962), secretaris-penningmeester (1962-1985)
en voorzitter van de Rijksmuseum-Stichting (1985-1991)*

Afb. 1

Opzichter A.C.L.P.F. Hartman achter de 'fototafel', 1920 (in fotoalbum van A. van Riemsdijk).

In een lege, stille voorhal van het Rijksmuseum zit een opzichter aan de 'fototafel' (afb. 1). Uren- en dagenlang moet deze man, A.C.L.P.F. Hartman, daar in het begin van de jaren '20 hebben doorgebracht. Hij was verantwoordelijk voor de verkoop van reproducties naar kunstvoorwerpen in het Rijksmuseum. Bijna 80 jaar later is de aanblik van de voorhal geheel veranderd. De *merchandising* van Rijksmuseumproducten in de museumwinkel is *big business*. Een breed assortiment aan verkoopartikelen wordt aangeboden. De zwart-wit afbeeldingen en gipsafgietsels hebben plaats gemaakt voor cd-roms, uitvoerige tentoonstellingscatalogi en Rijksmuseum-T-shirts.

In 1920 besloot de toenmalige hoofddirecteur van het Rijksmuseum, jhr. B.W.F. van Riemsdijk (1850-1942) tot oprichting van de zogenaamde *Fotocommissie*. Doel was de opbrengsten uit de verkoop van foto's, prentbriefkaarten en catalogi in het Rijksmuseum te gebruiken voor de aankoop van kunstvoorwerpen. Vóór die tijd kwamen de winsten ten goede aan de opzichters, die in het Rijksmuseum reproducties verkochten, maar door de

invoering van een nieuwe salarisregeling in 1919 werd de opzichters deze mogelijkheid tot bijverdienen onmogelijk gemaakt.¹ Om te voorkomen dat de verkoop van reproducties werd stopgezet, besloten vier Amsterdamse notabelen op initiatief van Van Riemsdijk de exploitatie van de verkoop zelf ter hand te nemen en de nettowinsten daarvan aan de hoofddirecteur van het Rijksmuseum, tevens directeur van het Rijksmuseum van Schilderijen, ter beschikking te stellen om daarmee zijn aankoopbudget te verhogen. In de eerste vergadering in 1920 werd besloten vooralsnog geen notariële akte op te maken en de zaak eerst enige tijd aan te zien alvorens een vereniging of stichting op te richten.² Dat gebeurde uiteindelijk in 1934, toen de *Stichting tot Bevordering van de Belangen van het Rijksmuseum* te Amsterdam werd opgericht. De commissie kreeg hiermee rechtspersoonlijkheid en een meer blijvend karakter. In 1978 werd haar gecompliceerde naam gewijzigd in *Rijksmuseum-Stichting*. Overigens werden de namen *Fotocommissie*, *Fototafel* of *Reproductieverkoop* ook nog vaak gebruikt. De hoofdtak van de Foto-

commissie was het exploiteren van de museumwinkel, dat wil zeggen de reproductieverkoop. De netto-opbrengsten werden besteed voor het aankopen van kunstvoorwerpen ten behoeve van het Rijksmuseum. Daarnaast werd de commissie ingezet bij activiteiten van het Rijksmuseum die inkomsten genereerden, zoals het uitgeven van catalogi en gidsen, het organiseren van rondleidingen en na de oorlog het verpachten van het restaurant. Tot 1984 kocht de Fotocommissie kunstvoorwerpen aan om deze vervolgens aan het Rijksmuseum te schenken. Daarna werden de geheel door de Stichting betaalde voorwerpen niet meer geschonken, maar in bruikleen gegeven. Ook trad de commissie vaak op als medefinancier. Door de gecombineerde steun van onder andere de Vereniging Rembrandt, het Prins Bernhard Fonds en de Fotocommissie werden vele belangrijke kunstvoorwerpen verworven, die de aankoopbudgetten van het Rijksmuseum ver te boven gingen.

Waarom wordt aan deze Stichting en haar voorlopers een artikel gewijd? De verzelfstandiging van de rijksmusea in de jaren '90 maakte de Stichting min of meer overbodig. Tegenwoordig kan het Rijksmuseum immers eigenmachtig beschikken over zijn opbrengsten. In 1998 vond dan ook een fusie plaats van de *Rijksmuseum-Stichting* en de *Stichting Het Rijksmuseum*. Het belang van de Rijksmuseum-Stichting en haar voorlopers blijkt onder meer uit het feit dat gedurende haar 78-jarig bestaan vrijwel elk jaar een winstverhoging werd geboekt. In meer dan 350 gevallen werd bij de verwerving van kunstvoorwerpen door het Rijksmuseum een beroep gedaan op de financiële middelen van de Stichting. Ongeveer 275 objecten betaalde zij volledig en met name in de laatste decennia stelde zij het museum in sterkere mate dan andere fondsen in staat een actief aankoopbeleid te voeren.

De voorstellen van de directie van het Rijksmuseum om aankopen te

steunen werden zonder uitzondering toegekend. Het verwervingsbeleid van de Stichting en haar voorlopers past dan ook steeds in het algemene aankoopbeleid van het Rijksmuseum. Om de betekenis van de Fotocommissie en de latere Stichting te gedenken wordt hier haar geschiedenis verteld.

De periode 1920-1945

In de vooroorlogse jaren kwam de Fotocommissie slechts eenmaal per jaar bij elkaar, meestal in de villa van de hoofddirecteur in de tuin van het Rijksmuseum. Dan bekeek men of het beheer van administrateur Hartman in orde was. De omzet en de winst werden vastgesteld en besluiten over het aankopen van kunstvoorwerpen werden genomen en ten slotte kwamen de gratificaties voor het verkopend personeel en de eventuele vacatures aan de orde. Bij de oprichting bestond het bestuur uit vier leden. Jhr. prof. dr. J. Six van Hillegom (1857-1926), hoogleraar kunstgeschiedenis in Amsterdam en lid van de Commissie van Toezicht en Advies van het Rijksmuseum, nam de taak van voorzitter op zich. Van Riemsdijk werd secretaris-penningmeester en jhr. mr. J.F. Backer (1856-1928) en mr. J. Bierens de Haan (1870-1937) completeerden het gezelschap.³ Tot in de jaren '70 behoorden de meeste bestuursleden tot de elite van bestuurders, meest uit Amsterdamse regentengeslachten. Over het algemeen werden zij pas na hun overlijden opgevolgd. Na de dood van Six in 1926 nam de oude Van Riemsdijk de voorzittershamer over. Deze was als hoofddirecteur van het Rijksmuseum in 1922 opgevolgd door dr. F. Schmidt-Degener (1881-1941).⁴ Van Riemsdijk vervulde de functie van voorzitter tot zijn dood in 1942. Bij coöptatie koos de commissie nieuwe leden, in 1928 mr. Chr.P. van Eeghen sr (1880-1968), in 1929 M.P. Voûte jr (1882-1955) en in 1938 dr. E. Heldring (1871-1954). Alle drie waren kunstverzamelaars en later actieve bestuursleden van de Vereni-

ging Rembrandt, de voor het aankoopbeleid van het Rijksmuseum zo belangrijke vereniging.⁵ Zij bleven tot ver na de oorlog lid van het bestuur: Van Eeghen tussen 1942 en 1961 als voorzitter en Voûte tussen 1937 en 1955 als secretaris-penningmeester.

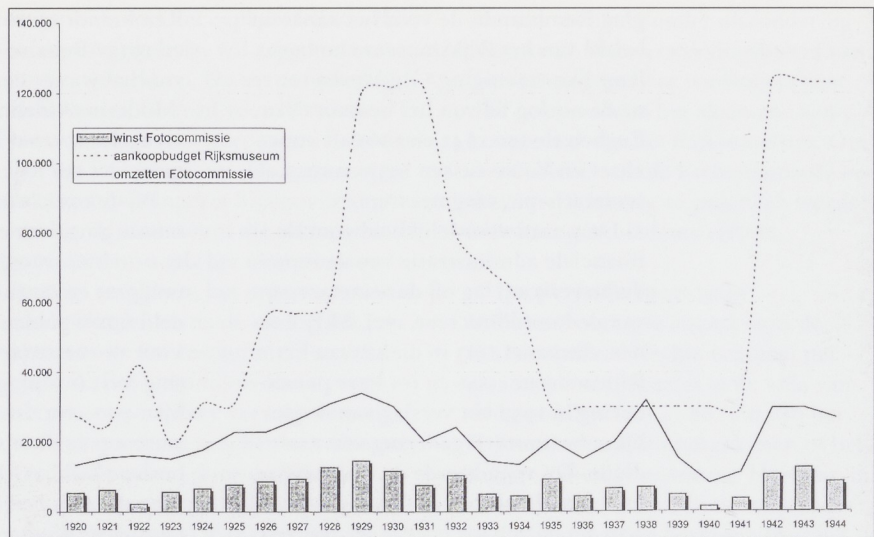
De verantwoordelijkheid voor de financiële administratie van de reproductieverkoop lag bij de secretaresse van de hoofddirecteur, mej. M.P. Zettels, die vanaf 1913 in dienst van het Rijksmuseum was en tot haar pensionering in 1957 het verslag van de jaarlijkse bestuursvergadering vervaardigde. Tot 1939 keerde de Commissie haar jaarlijks een gratificatie uit *wegens het nazien der boeken, de controle op de verkoop en het houden van de kas*. Deze taak werd daarna overgenomen door haar broer, A.F.D. Zettels, die sinds 1937 als beheerder van de fototafel optrad. In 1920 was opzichter Hartman als administrateur van de fototafel aangesteld. Na zijn pensionering op 1 mei 1922 bleef hij, betaald door de Commissie, deze functie vervullen tot 1929. Als plaatsvervangers en helpers werden drie andere opzichters ingezet. Hartman werd in de vergaderingen van de Commissie met regelmaat geprezen voor zijn zorgvuldige administratie en stiptheid. Deze waardering werd tot uiting gebracht in de gratificaties die hem en zijn medewerkers jaarlijks werden toegekend. In 1928 volgde mej. A. J. Ritmeester hem op als administrateur. Zij was vanaf 1925 als zijn vervanger door de Commissie in dienst genomen. In 1937 nam A.F.D. Zettels haar plaats in en tot zijn pensionering in 1965 zou hij als boekhouder en in- en verkoper van de Fototafel optreden.

Het aangeboden assortiment bestond in de beginperiode uit door diverse uitgevers in commissie gegeven catalogi, gidsen, briefkaarten, reproducties en gipsafgietsels (afb. 1).⁶ De Fotocommissie trad ook zelf als uitgever van publicaties op, zoals de *Gids met afbeeldingen* en de catalogi van de

Rembrandt-tentoonstellingen van 1932 en 1935.⁷ Behalve de fototafel in de voorhal was er een verkooppunt in de 'Moderne Afdeling' (de huidige Zuidvleugel) en vanaf 1934 ook bij de ingang van het Rijksprentenkabinet.

Bij de oprichting van de Fotocommissie ging men ervan uit dat jaarlijks 13.000 à 14.000 gulden zou worden omgezet en de zuivere winst gemiddeld 6000 gulden per jaar zou zijn. Voor de eerste jaren bleek deze schatting juist te zijn: gemiddeld kon jaarlijks 4000 tot 6000 gulden aan de aankoop van kunstwerken worden besteed (afb. 2).⁸ Daarvan werd in 1923-1924 *op bevel van de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen* en tegen de zin van de hoofddirecteur en onder protest van de commissie 10.000 gulden besteed aan de afbetaling van de *Zeven werken van Barmhartigheid* van de Meester van Alkmaar.⁹ Vanaf 1926 stegen de omzet en de winst uit de reproductieverkoop. In 1926 was sprake van een winst van ruim 8600 gulden bij een omzet van bijna 23.000 gulden. De commissie besloot daarom het jaar daarop een deel van deze winst te gebruiken om de provisorische verkoopgelegenheid, *slechts een getimmerte met doeken bekleed*, te vervangen door een nieuw ontworpen toontafel met kasten en kaartenmolenkastjes. De omzet die in 1929 was gestegen tot ruim 34.000 gulden (met een winst van 14.000 gulden), liep vanaf 1930 sterk terug door *het vrijwel geheel ontbreken van vreemdelingenbezoek in de zomermaanden als gevolg van de economische wereldcrisis*. Wel zorgden de Rembrandt-tentoonstellingen in 1932 en 1935 door het grote aantal bezoekers voor een aanzienlijke opleving van de verkoop. In 1934 verkreeg de 'fototafel' eigen rechtspersoonlijkheid door de oprichting van een *Stichting tot Bevordering van de Belangen van het Rijksmuseum*, waarin de Fotocommissie opging. Vanaf dat moment ondernam het bestuur verschillende – vruchteloze – pogingen

Afb. 2
Grafiek met het aankoopbudget van het Rijksmuseum en de omzet en winst van de Fotocommissie over de periode 1920-1944 (in guldens).

om vrijstelling van vennootschapsbelasting te verkrijgen.

Zoals eerder opgemerkt pasten de door de Fotocommissie gedane aankopen in het aankoopbeleid van het Rijksmuseum. Voor Schmidt-Degener was de winst van de Fotocommissie een welkome aanvulling op het beperkte aankoopbudget van het Rijksmuseum. Men koos ervoor de winsten van de fotoverkoop te gebruiken voor de aankoop van slechts een of twee kunstvoorwerpen per jaar.

Afb. 3
Foldertje over de reproductieverkoop, circa 1938-1939.

Het betrof vooral Hollandse schilderijen uit de 17de eeuw; een enkele keer werd een Italiaanse of Franse meester aangekocht. Schmidt-Degener had zich in de beginjaren van zijn directoraat het ambitieuze doel gesteld de schilderijencollectie van het Rijksmuseum alsnog een internationaal karakter te geven.¹⁰ Weliswaar kwam een klein aantal gerenommeerde Italiaanse, Spaanse en Franse meesters in de verzameling terecht door schenkingen en legaten van particulieren en door de onontbeerlijke financiële steun van de Vereniging Rembrandt, toch moet Schmidt-Degener al vrij snel hebben beseft dat de prijzen van goede buitenlandse kunst te hoog waren om nog een collectie van formaat aan te leggen.¹¹ Zijn pogingen om een internationale verzameling tot stand te brengen, komen onder andere tot uitdrukking in een tweetal aankopen van de Fotocommissie: een schilderij dat destijds werd toegeschreven aan Matthieu Le Nain (afb. 4) en een Francesco Ubertini (afb. 5).¹² In beide schilderijen komt de voorkeur van Schmidt-Degener voor schijnbaar alledaagse voorstellingen naar voren. Hij rechtvaardigde de aankopen door op de parallellen met de Hollandse schil-

derkunst te wijzen. Het naturalistische karakter van het werk van tot dan toe in de vergetelheid geraakte kunstenaars zoals de gebroeders Le Nain, sprak Schmidt-Degener bijzonder aan. Het feit dat deze schilders, evenals de beste Nederlandse meesters, *buiten de Europese stromingen* bleven, maakten *hun scheppingen altijd nieuw en fris*.¹³

Van een recent door Schmidt-Degener herontdekte Hollandse schilder, Willem Buytewech, kon in 1926 voor 10.000 gulden het schilderij *De voorname vrijage* door de commissie worden verworven (afb. 6).¹⁴ Voor eenzelfde bedrag werden in 1932 de buitenluiken van een drieluik van Gerard David, met een *Bosgezicht* verworven als *het vroegste voorbeeld van een geheel zelfstandige landschapsschilderkunst*¹⁵, een aankoop die mogelijk was gemaakt door de inkomsten uit de verkoop bij de succesvolle Rembrandt-tentoonstelling in 1932.

De voorkeur van Schmidt-Degener kwam ook tot uiting in de aankoop van 'tijdloze' zeegezichten van klei-

nere schilders uit de Gouden eeuw, zoals *Het zeegezicht* van Jan Porcellis en de *Haven bij zonsondergang* van Emanuel de Witte (afb. 7), een opmerkelijk schilderij gezien het voor deze schilder ongebruikelijke onderwerp. Een jaar voor de aankoop was het op de tentoonstelling over Johannes Vermeer en de Delftse school in het Rijksmuseum te zien geweest.¹⁶

De belangrijkste vooroorlogse aanwinst waaraan de Fotocommissie heeft bijgedragen, was Rembrandts *Jeremia treurend over de verwoesting van Jeruzalem*. Gedurende het directoraat van Schmidt-Degener werden maar liefst vier schilderijen van Rembrandt aan de collectie toegevoegd.¹⁷ De aankoop van de *Jeremia* in 1939 was als het ware de kroon op zijn werk. Slechts een zesde deel van de financiering kwam van de kant van de overheid. Ook de bijdrage van de Fotocommissie was bescheiden in verhouding tot de steun van enkele vermogende particulieren en de Vereniging Rembrandt.¹⁸

Afb. 4

MATTHIEU (?) LE NAIN, *De dobbelaars*, circa 1650. Doek, 93 x 119,7 cm. Rijksmuseum, Amsterdam, inv.nr. SK-A-3099, aangekocht in 1929 dankzij een schenking van de Fotocommissie.

Afb. 5

FRANCESCO UBER-TINI genaamd BACCHIACCA, *Het herbergen der reizigers*, circa 1550. Paneel, 85 x 71,5 cm. Rijksmuseum, Amsterdam, inv.nr. SK-A-3104, aangekocht in 1930 dankzij een schenking van de Fotocommissie.

Afb. 6

WILLEM BUYTE-WECH, *Voorname vrij- age*. Doek, 56 x 70 cm. Rijksmuseum, Amsterdam, inv.nr. SK-A-3038, aangekocht in 1926 dankzij een schenking van de Fotocommissie.

Afb. 7

EMANUEL DE WITTE,
Haven bij zonsondergang. Doek, 44 x 66,5
 cm. Rijksmuseum,
 Amsterdam, inv.nr.
 SK-A-3244, aange-
 kocht in 1936 dankzij
 een schenking van de
 Fotocommissie.

Een terugkerende vraag in de jaarvergaderingen van de Fotocommissie was of de opbrengsten van de fototafel alleen aan schilderijen of ook aan kunstnijverheid moesten worden besteed. Toen de hoofddirecteur in 1925 voorstelde een schaalte van de 17de-eeuwse zilversmid Johannes Lutma te verwerven, was voorzitter Six in principe tegen de aankoop. Uiteindelijk werd het zilveren schaalte toch aangekocht: *De heer Six wijst er op dat aankopen op het gebied van kunstnijverheid niet liggen in de bedoeling van onze commissie, zoodat ook al gaan wij hier toe over, deze aankoop nooit als precedent mag worden beschouwd. Gezien de fraaiheid van het object en het bijzonder belang daarvan voor onze verzameling, stelt de heer Six voor tot aankoop over te gaan.*¹⁹ In 1934 werd in de statuten van de Stichting een bepaling opgenomen waarin stond dat de opbrengsten moesten worden besteed aan de uitbreiding van de verzamelingen van het Rijksmuseum en speciaal die der afdeling schilderijen. Toch vonden er enkele aankopen op het gebied van de kunstnijverheid en het prentenkabinet plaats. De eerste schenkingen van de Fotocommissie aan het Rijksprenten-

kabinet dateren van 1936. De commissie vond dat ook de prenten- en tekeningenverzameling van de opbrengsten behoorde te profiteren, omdat ook de winsten van foto's naar prenten en tekeningen ten bate van de Stichting kwamen.²⁰ Na de Tweede Wereldoorlog veranderde het beleid van de commissie, waarbij in hoofdzaak schilderijen werden gekocht, in een aankoopbeleid dat op versterking van alle collecties gericht was.

Schmidt-Degener sprak nog in 1939 de vurige wens uit om twee albasten pleurants aan te kopen uit de Amerikaanse kunsthandel. Destijds werden deze aan Claus Sluter en Claes van de Werve toegeschreven. De Fotocommissie stelde 8000 gulden beschikbaar, maar uiteindelijk verhinderde het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog dat de beeldjes van *deze grote Nederlandsche beeldhouwers, waarvan ons land geen voorbeelden kent en die buiten Dijon haast niet voorkomen*, naar Nederland kwamen.²¹ De oorlogsdreiging maakte het in 1939 noodzakelijk kunstvoorwerpen uit het Rijksmuseum over te brengen naar schuilkelders. Ondanks deze evacuatie en het ontbreken van toeristen, ging de ver-

koop van reproducties en briefkaarten door. Weliswaar liep in 1940 en 1941 de omzet terug tot circa 10.000 gulden, maar in 1942 en in 1943 was er sprake van een omzet van bijna 30.000, met een winst van ruim 10.000 gulden. In 1942 werden ruim 83.000 prentbriefkaarten verkocht en bijna 11.000 kleurendrukken. In de oorlog werden slechts enkele meubels en een beeldhouwwerk aangekocht. Het stichtingsbestuur kwam tijdens de oorlog slechts enkele keren bij elkaar. Het had gevoelige verliezen geleden door de dood van zowel Schmidt-Degener als Van Riemsdijk. Mr. Ch.P. van Eeghen werd tot de nieuwe voorzitter gekozen en waarnemend hoofddirecteur M.D. Henkel trad toe tot het bestuur tot zijn dood in 1944.

Afb. 8
FRANÇOIS SPIERING
(werkplaats), ontwerp
VAN KAREL VAN
MANDER, *Cephalus*
en *Procris*. Wandtapijt
circa 1610, 345 x 520
cm. Rijksmuseum,
Amsterdam, inv.nr BK-
1954-69b, aangekocht
in 1954 dankzij een
schenking van de
Fotocommissie.

Het 'Weerzien der Meesters' en de jaren van de wederopbouw (1945-1959)

In het bevrijdingsjaar organiseerde het Rijksmuseum de tentoonstelling *Weerzien der Meesters*, de eerste van een reeks tentoonstellingen die de opbloei van het museum na de oorlogsjaren markeerde. In groten getale kwam het publiek naar de Stadhouderskade om opnieuw kennis te maken met de nationale schatten,²² die na zes jaar eindelijk uit hun donkere schuilplaatsen konden komen. Een nieuwe tijd was aangebroken onder een nieuwe hoofd-directeur, jhr. dr. D.C. Röell (1894-1961).²³ Op zijn initiatief werd begonnen met een verbouwing en herinrichting van het museum. De voornaamste vernieuwing was de ge-

bruikmaking van de ruimtes van de binnenplaatsen, waarin drie verdiepingen werden gebouwd. De westzijde van het museum was vrijwel geheel gereserveerd voor de opstelling van de collecties van de afdeling beeldhouwkunst en kunstnijverheid. Gedurende zijn directoraat breidde hij, gesteund door de kennis van de afdelingsdirecteur prof. dr. Th.H. Lunsingh Scheurleer, deze verzamelingen in kwaliteit en omvang sterk uit.²⁴

De hand van beide directeuren is zichtbaar in de aankopen van de Fotocommissie. De nadruk lag op het verwerven van voorwerpen van kunstnijverheid. In de nieuw ingerichte kunstnijverheidzalenen namen wandtapijten een belangrijke plaats in. Dankzij de Stichting werd een tiental tapijten verworven, waaronder twee wandtapijten van François Spiering (afb. 8).²⁵ Belangrijk waren ook de aankopen op het gebied van de edele metalen, zoals de plaquette van Paulus van Vianen in 1957, een wierookvat en Mariabeeld van Johannes van der Lely en twee zilveren kannen van Christiaan van Vianen in 1959. De aankoop van de gouden beker van Paulus van Vianen (afb. 9), waarvoor de Stichting bereid was middelen in te zetten, mislukte in 1958.²⁶

Veel minder dan voor de oorlog besteedde men de opbrengsten van de fotoverkoop aan schilderijen. In 1946 werd met hulp van de Stichting de olieverschets op papier van Rembrandt, *Joseph vertelt zijn dromen* verworven. Dit schilderij kwam uit de nalatenschap van A.W. Voltz te Den Haag, die in zijn testament had bepaald dat het na zijn dood voor 50.000 gulden moest worden aangeboden aan de Vereniging Rembrandt.²⁷ De Fotocommissie had onder andere door de vanwege de oorlog mislukte transactie van de albasten *pleurants* van Sluter voldoende geld ter beschikking om de helft van de koopsom op te brengen; de andere helft kwam van de Vereniging Rembrandt.

Dr. A.F.E. van Schendel (1910-1979), de toenmalige directeur van de afdeling schilderijen²⁸, die samen met Röell het aankoop- en presentatiebeleid van schilderijen bepaalde, vond dat met name belangrijke lacunes in de collectie moesten worden aangevuld: *Op het lijstje van schilderijen waarin het Rijksmuseum vooral geïnteresseerd was stonden o.a. een grote Cuyp, een grote Philips Koninck en een Zeegezicht van Jacob van Ruisdael, alle Noord-Nederlandse 'Primitieven', maar in het bijzonder Jeroen Bosch en de Virgo-meester, en tenslotte zestiende-eeuwse Maniëristen.*²⁹ Een aantal van deze wensen kon met steun van de Fotocommissie worden vervuld. In 1949 stelde Röell de commissie voor een landschap van Philips Koninck te kopen uit Engels privé-

Afb. 9
PAULUS VAN
VIANEN, gouden
beker met voorstellin-
gen van Diana en Ac-
teon, 1610, h. 18,5 cm.
Particulier bezit.

Afb. 10
PHILIPS KONINCK,
Landschap met opkomend onweer. Doek,
130 x 166 cm. Collectie van de Earl of Crawford en Balcarres.

bezit (afb. 10).³⁰ Dit ging uiteindelijk niet door omdat de eigenaar had besloten het schilderij niet te verkopen, maar wel kon het volgende jaar een achteraf beschouwd matige Aelbert Cuyp worden verworven. Vrijwel alle belangrijke schilderijen van deze meester bevonden zich in Engeland, waar zijn schilderijen in de 18de en 19de eeuw een mateloze populariteit genoten. Pas in de tweede helft van de jaren '60 gelukte het werkelijke topstukken van zowel Cuyp als Koninck naar Amsterdam te halen, maar toen waren de prijzen op de kunstmarkt drastisch gestegen.

Opmerkelijk was de verwerving van een schilderij van Hendrick Ter Brugghen, *De ongelovige Thomas* (afb. 11) in 1956. Slechts vier jaar eerder was de herwaardering voor het Hollands caravaggisme op gang gekomen door een in Utrecht en Antwerpen georganiseerde tentoonstelling *Caravaggio en de Nederlanden* (1952).³¹ In 1925 nog had het Rijksmuseum verzuimd een meesterwerk van Ter Brugghen, *De roeping van Mattheus*, aan te kopen. Men achtte het slechts van lokaal belang, liet de aankoop over aan het Centraal Museum in Utrecht en gaf aan datzelfde museum ook nog twee andere schilderijen van de meester in

bruikleen.³² Na de herontdekking van de Utrechtse schilders in de jaren '50 volgde een run op de schilderijen van met name Ter Brugghen.³³ In deze jaren kochten musea in zowel Europa als Amerika werken van zijn hand. In 1970 kon het Rijksmuseum, wederom met de steun van de Fotocommissie, nog een vroeg schilderij van deze meester, *De aanbidding der koningen*, aan zijn collectie toevoegen.

Het Rijksprentenkabinet deed slechts af en toe een beroep op de gelden van de Fotocommissie. Aanvullingen van zowel zwak als sterk vertegenwoordigde meesters vonden plaats: *Het rotslandschap met sloopstakelag* van Hercules Segers (afb. 12) betekende een verdere uitbreiding van de uitzonderlijk grote Segers-collectie in Amsterdam, terwijl de aankoop van een zeldzame gravure van de 15de-eeuwse Meester ES (afb. 13) zeer welkom was omdat de prenten van deze kunstenaar in de collectie van het prentenkabinet vrijwel geheel ontbraken. Tot de weinige aankopen van de Fotocommissie op het gebied van tekeningen behoort een vroeg Italiaans blad van Marco Zoppo, gekocht op initiatief van de directeur van het Rijksprentenkabinet, prof. dr. I.Q. van Regteren Altena. Deze was sterker internationaal georiënteerd dan zijn voorgangers en met name Italiaanse tekeningen hadden zijn aandacht.

De jaren '50 waren gunstige tijden voor de Fotocommissie: de prijzen van kunstvoorwerpen waren nog relatief laag terwijl de winsten van de museumwinkel omhoog bleven gaan (afb. 14). De stijgende omzet was te danken aan de terugkeer van toeristen en de drommen bezoekers van de vele grote tentoonstellingen met zeer uiteenlopende onderwerpen. Dat begon met de grote exposities van meesterwerken uit Wenen (1947), München (1948) en Berlijn (1950).³⁴ Bij de tentoonstelling van Weense kunstschaten werden meer dan 50.000 catalogi, bijna 11.000 kleurenreproducties en bijna

Afb. 11

HENDRICK TER BRUGGHEN, *De ongelovige Thomas*. Doek, 108,8 x 136,5 cm. Rijksmuseum, Amsterdam, inv.nr. SK-A-3908, aangekocht in 1956 dankzij een schenking van de Fotocommissie.

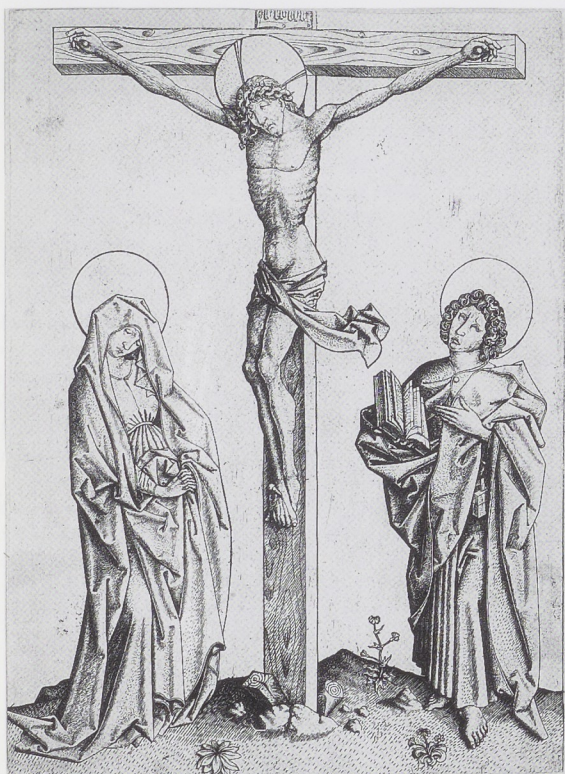
Afb. 12

HERCULES SEGERS, *Het rotslandschap met de scheepstakelage*. Ets en droge naald, in blauw gedrukt op roze geprepareerd papier, 167 x 154 mm. Rijksmuseum, Amsterdam, inv.nr. RP-P-1951-528, aangekocht in 1951 met steun van de Vereniging Rembrandt en de Fotocommissie.

130.000 prentbriefkaarten verkocht; dat leverde bij een omzet van ruim 185.000 gulden een winst van bijna 63.000 gulden op. De tentoonstelling in 1956 ter herdenking van de geboorte van Rembrandt in 1606 was een groot succes en leverde de Fotocommissie een winst van ruim 190.000 gulden op.

Bij de stijgende omzet en winst bleef het voor de directie van het Rijksmuseum en het bestuur van de Stichting moeilijk te verteren dat een vierde deel van de winst als vennootschapsbelasting naar de Nederlandse Schatkist ging, terwijl de Stichting met haar bijdragen tot aankoop van kunstvoorwerpen ten behoeve van het Rijksmuseum de Rijkscollectie verrijkte. Naast voortdurende pogingen van de kant van het Rijksmuseum om de overheid te overtuigen van de noodzaak om vrijstelling van vennootschapsbelasting te krijgen, werden de

Afb. 13
MEESTER ES, *Christus aan het kruis tussen Maria en Johannes*, circa 1455. Gravure, Rijksmuseum, Amsterdam, inv.nr RP-P-1956-837, aangekocht in 1957 met steun van de Vereniging Rembrandt en de Fotocommissie.

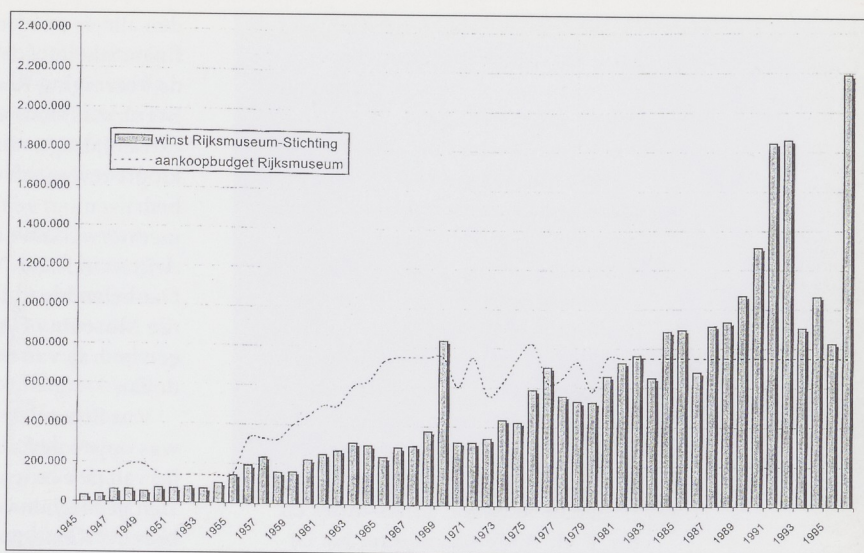
stemmen in het bestuur sterker om de door de Stichting gedane aankopen als eigendom van de Stichting te behouden en als bruikleen aan het Rijksmuseum te geven, waardoor meer druk op de overheid kon worden uitgeoefend.

De directie van het Rijksmuseum realiseerde zich dat een museum moest meegroeien met de tijd en dat een museumrestaurant tot de noodzakelijke museumfaciliteiten behoorde. Men nam de situatie in Amerika en Engeland tot voorbeeld.³⁵ Omdat de baten anders in 's rijks schatkist zouden vloeien, nam de Fotocommissie de exploitatie van de koffiekamer en het latere restaurant op zich, waarvoor in 1949 met P.G. Verhaaf een pachtcontract werd gesloten. Toen de architect F.A. Eschauzier in 1951 de opdracht kreeg het restaurant te moderniseren, droeg de Stichting bij aan de aanschaf van meubilair.

Aangezien de baten van de fotoverkoop ten goede kwamen aan de Stichting, werd de aanstelling van een vierde fotograaf en een administrator door de Stichting betaald. Ook kwam er een donkere kamer voor het maken van kleurenfoto's. Bij de viering van het 150-jarige bestaan van het Rijksmuseum door het gezamenlijke personeel op 12 mei 1958 maakte een bijdrage van de Stichting het optreden van Wim Kan en Connie Vonk mogelijk. In hetzelfde jaar werd de voorhal van het Rijksmuseum gemoderniseerd. Op kosten van de Stichting renoveerde men de centrale balie van de museumwinkel in de voorhal.

Terwijl het Rijksmuseum zelf op kosten van de Stichting de verantwoordelijkheid nam voor de productie van tentoonstellingscatalogi, werden de meeste andere verkoopartikelen, zoals briefkaarten, kleurendrukken en andere uitgaven, van derden betrokken. In de vergadering van de Stichting in 1955 drong hoofddirecteur Röell er bij de administrator Zettels op aan een kwaliteitsverhoging van de

Afb. 14
Grafiek met het aankoopbudget van het Rijksmuseum en de omzet en winst van de Rijksmuseum-Stichting en haar voorlopers over de periode 1945-1997 (in guldens).

verkoopartikelen door te voeren, zodat het Rijksmuseum de toets der vergelijking met buitenlandse musea kon doorstaan. Daartoe moest ten nauwste worden samengewerkt met de directie om tot een keuze van verkoopartikelen te komen, die *aesthetisch verantwoord moet worden geacht*. Afsproken werd dat er op dit punt geregeld overleg met de directie zou plaatsvinden.

Het bestuur stond al die jaren onder leiding van mr. Chr.P. van Eeghen. Bij zijn afscheid in 1962 sprak hij over de 33 jaren die hij bestuurslid was geweest en wist te vertellen dat hij was begonnen als opvolger van de grootvader van het jongste commissielid, jhr. J. Six van Hillegom. Dat het lidmaatschap werd overgedragen aan een familielid van een volgende generatie, was niet ongebruikelijk: Van Eeghen werd opgevolgd door zijn zoon P. van Eeghen, zoals M.P. Voûte jr in 1956 zijn in 1955 overleden vader had opgevolgd. Een jaar eerder, in 1954 was dr. E. Heldring overleden, die vanaf 1938 deel uitmaakte van het bestuur en in 1957 als bestuurslid door jhr. Six van Hillegom (afb. 18) werd opgevolgd. Namens het Rijksmuseum nam vanaf 1951 algemeen secretaris T. Koot deel aan de bestuursvergaderingen. Tot zijn

vertrek in 1970 fungeerde hij als intermediair tussen de Fotocommissie en de verkoopafdeling.

De periode 1960-1975

In 1965 volgde D.F.H. Sampimon Zetfels op als administrateur en verkoop-leider van de museumwinkel, een functie die in 1973 de officiële naam *Directeur Reproductieverkoop* kreeg. De inkomsten bleven verder stijgen, van ruim twee ton in 1960 tot vier ton in 1974, met als uitschieter 1969, toen acht ton werd binnengehaald. De vennootschapsbelasting deed een flinke aanslag op deze bedragen. Door de in het begin van de jaren '70 ingestelde regeling van de fictieve kostenaf trek werden onder andere de kosten van huisvesting, personeel en auteursrechten aftrekbaar.³⁶ Deze gewenste verlichtingen maakten een winst van boven de half miljoen gulden mogelijk. Kort hierna nam Domeinen evenwel de verpachting van het restaurant over, waardoor een bron van inkomsten verviel. De grote uitschieter in het jaar 1969 kan worden verklaard door de toen georganiseerde Rembrandt-tentoonstelling. Van de door de Stichting uitgegeven catalogus – 270 pagina's, deels in kleur – werden maar

liefst 105.000 exemplaren voor de prijs van een tientje verkocht.

De samenstelling van het bestuur van de Fotocommissie, die vanaf de jaren '70 tweemaal per jaar bijeenkwam, onderging weinig verandering. Vanaf 1962 was jhr. F.J.E. van Lennep (1890-1980) voorzitter en jhr. J. Six van Hillegom (1919-1999) secretaris-penningmeester. De 83-jarige Van Lennep werd in 1973 opgevolgd door D.F.W. Langelaan, die sinds 1968 bestuurslid was en bovendien als voorzitter van de Vereniging Rembrandt veel te maken had met het verzamelbeleid van het Rijksmuseum.³⁷ In 1973 traden mevrouw L. Jolles-Moes en mr. P.M. Witteman nog tot het bestuur toe. Mevrouw Jolles-Moes was het eerste vrouwelijke bestuurslid. Zij bleef dat tot haar dood in 1981. Witteman speelde tot 1996 als bestuurslid in tal van juridische kwesties een belangrijke rol.

De gunstige bedrijfsresultaten van de museumwinkel konden in toeneemende mate omgezet worden in een productief kunstaankoopbeleid ten behoeve van het Rijksmuseum. De financiële positie van het Rijksmuseum was in het begin van de jaren '60 minder rooskleurig geworden. De prijzen op de kunstmarkt stegen sneller dan het aankoopbudget van het museum, terwijl de buitenlandse concurrentie, met name uit Groot-Brittannië en de Verenigde Staten, steeds heviger werd. Zo werd tussen 1958 en 1964 het aankoopkrediet van de National Gallery in Londen vertwintigvoudigd tot een bedrag van ongeveer twee miljoen gulden, terwijl het budget van het Rijksmuseum niet boven de 750.000 gulden uitkwam (afb. 14).³⁸ Vanaf 1965 werd het door Den Haag toegewezen bedrag zelfs helemaal niet meer verhoogd; 750.000 gulden is ook vandaag de dag de rijksbijdrage voor aankopen van het Rijksmuseum. Dat betekende dat het Rijksmuseum voor aankopen steeds afhankelijker werd van de steun van externe fondsen. Topstukken kon-

den alleen worden verworven door financiële injecties van onder andere de Vereniging Rembrandt, het Prins Bernhard Fonds en zo af en toe een extra bijdrage van de overheid.³⁹ Röell klopte tevergeefs aan bij enkele grote bedrijven om een van de beroemdste meesterwerken van Rembrandt, de *Aristoteles*, naar Nederland te halen.⁴⁰ Dat belandde in 1961 in het Metropolitan Museum of Art in New York voor een bedrag van maar liefst 2,3 miljoen dollar.

Van Schendel, die Röell inmiddels was opgevolgd als hoofddirecteur en lid van de Fotocommissie, spande zich gedurende vele jaren in om Rembrandts *Kinderportret* van circa 1655 uit de Cook-collectie van de particuliere eigenaar voor het Rijksmuseum te verwerven. Toen het schilderij ten slotte in 1965 bij Christie's geveild werd, bleef het Rijksmuseum onderbieder en ging het fraaie portret voor circa zes miljoen gulden naar de Amerikaanse verzamelaar Norton Simon.⁴¹ Het grote bedrag dat Van Schendel door het bundelen van de krachten van overheid, Vereniging Rembrandt, het Prins Bernhard Fonds en de Fotocommissie voor de verwerving van het kinderportretje bijeen had weten te brengen, kon in 1965 besteed worden aan de aankoop van twee schilderijen: een paneel van wat op dat moment een belangrijke en goede Rembrandt leek, *De Heilige familie bij avond* (afb. 15), voor ruim vier miljoen en een monumentaal werk van Aelbert Cuyp, *Rivierlandschap met ruiters* voor bijna twee miljoen gulden. Trots sprak Van Schendel ter gelegenheid van de aankoop van de Rembrandt: *Het schilderij is uit de jaren kort na de Nachtwacht, maar met de beweging en uitbundigheid van het schuttersstuk heeft het weinig gemeen. Het is een stil Hollands binnenhuis, de luiken zijn goed dicht, het kind en de grootmoeder zijn ingedut, Maria leest met overgave, andere actie is er niet. Het licht lijkt de ware hoofdpersoon, het doemt op uit de duisternis en*

tovert wonderlijke schaduwen en reflexen in de hoge ruimte. Niet vaak was Rembrandt in zijn schilderijen zo vredig, zo gevangen door het spel van licht over de stille dingen (...) Het is wonderlijk hoe Rembrandt zelfs aan de intimiteit grootsheid kan geven.⁴²

Al vóór de aankoop was de eigenhandigheid van het schilderij in twijfel getrokken, maar hoofddirecteur Van Schendel was overtuigd van de toeschrijving aan Rembrandt zelf, onder meer vanwege de herkomstgeschiedenis van het paneel: vanaf de vroege 18de eeuw had het schilderij toebehoord aan beroemde Hollandse, Franse en Engelse verzamelaars en stond het bekend als een karakteristiek werk van Rembrandt.⁴³ In de jaren na de aankoop laaide de discussie over de authenticiteit weer op en ten slotte is de mening van de gezaghebbende kenner Horst Gerson, die het werk in 1969 niet meer aan Rembrandt toeschreef, gemeengoed geworden.⁴⁴

Bovenaan Van Schendels verlanglijstje van meest gewenste aankopen stonden een goede Cuyp, een Philips Koninck en een Hobbema. Deze meesters waren merkwaardigerwijs in de zo breed opgezette en kwalitatief rijke collectie 17de-eeuwse Hollandse schilderkunst van het Rijksmuseum nog steeds niet goed vertegenwoordigd. Na de verwerving van Cuyps *Rivierlandschap met ruiters* in 1965 kon twee jaar later, wederom met steun van de Vereniging Rembrandt, het Prins Bernhard Fonds en in bescheiden mate de Fotocommissie, voor ruim twee miljoen gulden een topwerk van Philips Koninck, *Vergezicht met hutten aan de weg*, uit Engels bezit worden verworven.⁴⁵ De verwerving van drie topstukken in korte tijd betekende echter een aanslag op de aankoopbudgetten van de daarop volgende jaren, omdat deze grotendeels waren ingezet voor de financiering. Van de aankoop van een monumentaal landschap, *Het bosgezicht*, van Meindert Hobbema uit de collectie Ten Cate moest daarom

worden afgezien. Het schilderij bevindt zich nu in het Amerikaanse Toledo.⁴⁶ Volgens Van Schendel waren uitzonderlijk dure aankopen van het kaliber Rembrandt, Cuyp en Koninck van essentieel belang want *een museum, dat er niet voor terug deinst hoge bedragen te betalen voor stukken van hoge kwaliteit, wordt niet vergeten wanneer er iets bijzonders aan de markt is. Een museum dat jaren achter elkaar gedwongen wordt tot zuinige aankopen raakt daardoor ook uit de belangstelling van degenen die de markt beheersen.*⁴⁷

Van Schendel wilde ook de verzameling vroege Nederlandse meesters versterken. De aankoop van het *Portret van Erard de la Marck* van Jan Cornelisz Vermeyen paste in dit beleid. Hoewel deze schilder veelal in de Zuidelijke Nederlanden had gewerkt, benadrukte de Fotocommissie de Noord-Nederlandse afkomst van de schilder.⁴⁸ De schilderijencollectie werd vooral op het gebied van de 17de- en 18de-eeuwse kunst uitgebreid. Naast de hierboven besproken grootmeesters van het landschap, deed men ook een aanzet de verzameling 17de-eeuwse stillevens te versterken. In 1963 door de aankoop van het verrassende, destijds aan de school van Rembrandt en nu aan Lievens toegeschreven, *Stillevens met boeken*⁴⁹ voor

Afb. 15
Verworven als REMBRANDT HARMENSZ VAN RIJN, *De heilige familie bij avond*.
Paneel, 66,5 x 78 cm.
Rijksmuseum Amsterdam, inv.nr. SK-A-4119, verworven in 1965 met steun van de Vereniging Rembrandt, het Prins Bernhard Fonds en de Fotocommissie.

Afb. 16
Wandtafel naar ontwerp van GIOVANNI BATTISTA PIRANESI, verguld lindenhout, groen gevlekt marmer, h. 92 cm, l. 147 cm, br. 72 cm. Rijksmuseum Amsterdam, inv. nr. BK-1971-14, verworven in 1971 met steun van de Fotocommissie.

75.000 gulden en in 1974 door de aankoop van het schitterende *Stillevan met kalkoempastei* van Pieter Claesz uit 1627 voor acht ton. In 1972 werd ook overwogen het unieke *Stillevan* van Pieter van Anraadt aan te kopen, dat uiteindelijk in het Mauritshuis terecht kwam.⁵⁰ Minder conventioneel was de aankoop van de merkwaardige *Aanbidding der Koningen* van Hendrick Ter Brugghen in 1970 en het *Bergachtig landschap* van Roelant Roghman in 1972.

Aankopen van belang op het gebied van kunstnijverheid waren de kostbare wandtafel vervaardigd naar ontwerp van Giovanni Battista Piranesi (afb. 16) in 1971, de Jugendstil-voorwerpen, en de Nambam-schermen voor de Afdeling Aziatische kunst in 1968, waaraan de Fotocommissie 50.000 gulden bijdroeg. Toen in 1971 twee toentertijd aan Adam van Vianen toegeschreven wandluchters in Londen geveild werden, beschikte het Rijksmuseum niet over voldoende middelen en miste het deze mooie kans.

Tijdens de vergaderingen van de Fotocommissie werd herhaaldelijk ge-

debatteerd over de vraag of de winsten van de Fotocommissie moesten worden uitgegeven aan een groot aantal minder dure kunstobjecten of gereserveerd om de aankoop van topstukken in de toekomst mogelijk te maken.⁵¹ Toen het door het rijk ter beschikking gestelde museumbudget vrijwel geheel opging aan het afbetalen van eerder verworven schilderijen zoals het doek van Philips Koninck, besloot men de opbrengsten van de fotooverkoop te gebruiken voor het doen van kleinere aankopen.⁵² Zo ging de uitzonderlijk hoge winst ten gevolge van de Rembrandt-tentoonstelling van 1969 op aan talrijke, relatief goedkope stukken. Meer dan voorheen kon nu vrijwel iedere afdeling binnen het Rijksmuseum profiteren van de opbrengsten van de museumwinkel. De meer dan 30 schenkingen van de Fotocommissie bestonden uit zilver, glas, porselein, sierraden, tekeningen, miniaturen, schilderijen, beeldhouwwerk en meubelen uit verschillende eeuwen en van diverse herkomst, variërend van Aziatische kunst uit de 14de eeuw tot Nederlandse Art Nouveau. Ook in de

daarop volgende jaren bleef men grote hoeveelheden, weinig geld vergende objecten kopen.

Bij de aankopen van het Rijksprentenkabinet bleek het mogelijk te zijn belangrijke buitenlandse tekeningen en prenten te verwerven voor bedragen die niet in de tonnen liepen. Tekeningen van onder anderen Piero di Cosimo, Rubens, Claude Lorrain, Francisco Goya en een schetsboek van Eugène Delacroix konden worden aangekocht, maar ook een drogenaaldprent *Hieronymus bij de wilg* van Albrecht Dürer (afb. 17). Van die prent bezat het kabinet alleen een niet toonbare late druk. Men begreep dat de gelegenheid om een goed exemplaar te verwerven zeldzaam was en dat een dergelijke kans zich waarschijnlijk niet meer zou voordoen.⁵³ Daarom werd, ondanks de hoge vraagprijs, voor de aankoop gekozen, die de Fotocommissie, de Vereniging Rembrandt en het F.G. Wallerfonds⁵⁴ gezamenlijk maakten. Ten slotte kwam in 1975 een vroege staat van de bekende, zeer grote drogenaaldprent van Rembrandt

met de voorstelling *Christus aan het volk getoond* aan de markt. Van de derde staat bestaan maar zes exemplaren, waarvan dit het enige was dat nog niet in openbaar bezit was.⁵⁵ De aanwinst betekende dan ook een belangrijke aanvulling van de schitterende collectie Rembrandt-etsen van het Prentenkabinet. De aankoopprijs bedroeg 8,5 ton, waarvan de Stichting een vijfde voor haar rekening nam.

De periode 1975-1989

Toen dr. S.H. Levie op 1 november 1975 aantrad als hoofddirecteur van het Rijksmuseum, bleef oudirecteur Arthur van Schendel nog tot zijn overlijden in 1979 lid van het bestuur, dat verder nauwelijks van samenstelling veranderde.⁵⁶ De notulen van de vergaderingen, in het elegante proza van jhr. Six van Hillegom, geven een beter beeld van de gevoerde discussie dan de eerdere verslagen. Deze discussies leidden tot een aantal statutenwijzigingen in achtereenvolgens 1976, 1978 en 1984. De jurist Witteman bereidde telkens de veranderingen voor, die de Stichting meer bijdetijds moesten maken. Op voorstel van Levie werd in 1978 de naam van de *Stichting tot bevordering van de belangen van het Rijksmuseum*, die binnen het Rijksmuseum nog steeds 'Fotocommissie' werd genoemd, veranderd in *Rijksmuseum-Stichting*.⁵⁷ Met de statutenwijziging in 1984 introduceerde de Stichting de mogelijkheid om de door haar aangekochte voorwerpen in eigendom te behouden en aan het Rijksmuseum in bruikleen te geven.⁵⁸ Hiermee wilde de Stichting haar positie ten opzichte van de overheid versterken. Overigens werd van deze mogelijkheid tot de jaren '90 betrekkelijk weinig gebruik gemaakt. Een derde statutenwijziging maakte een einde aan de situatie waarin bestuursleden voor het leven benoemd konden worden: een leeftijds-grens van 72 jaar werd ingesteld. Als gevolg van deze nieuwe bepaling trad D.F.W. Langelaan in 1984 af als voor-

Afb. 17

ALBRECHT DÜRER,
*De heilige Hieronymus
bij de wilg*. Droge
naald, 209 x 184 mm
(B. 59 II). Rijksmu-
seum Amsterdam, inv.
nr. RP-P-1964-479, ver-
worven in 1964 met
steun van de Vereni-
ging Rembrandt, het
F.G. Wallerfonds en
de Fotocommissie.

zitter van de Stichting en werd hij opgevolgd door jhr. Six van Hillegom, die al vanaf 1957 lid was van het bestuur en ten slotte in 1991, eveneens op 72-jarige leeftijd, afscheid nam (afb. 18).

Afb. 18
Jhr. Jan Six van Hillegom (1919-1999).

In 1975 werd A.J. van der Vaart, tot op dat moment hoofd bedrijfsvoering van het Mauritshuis, directeur van de Stichting. In 1987 werd hij gepensioneerd en het daarop volgende jaar volgde mevrouw I. Lichtenwagner hem op. Onder Van der Vaart bleven de winsten van de Stichting stijgen: in 1975 kwamen deze voor het eerst boven de half miljoen, in 1984 boven het van rijkswege verstrekte budget van 750.000 gulden en in 1989 overschreden ze voor het eerst de miljoen gulden (afb. 14 en 19). Deze gunstige verkoopresultaten waren te danken aan de professionele bedrijfsvoering die directeur A.J. van der Vaart introduceerde. Het aantal medewerkers in dienst van de Stichting was in snel tempo gestegen. Met name de steeds grotere oplagen van catalogi en gidsen droegen bij aan de groeiende winstcijfers. Een voorbeeld van een publieks-

boek dat in een grote oplage verscheen, was *Schatten uit het Rijksmuseum*. In dit door E. Meijer geschreven overzichtsboek over het Rijksmuseum kwamen alle afdelingen aan bod.⁵⁹ Daarnaast behoorde een kwartetspel met kunstvoorwerpen uit het museum tot de best verkochte producten. Het assortiment artikelen in de museumwinkel was echter betrekkelijk klein vergeleken met tegenwoordig.

Het zuinige beleid van het rijk ten aanzien van de aankoopbudgetten veranderde niet. In tegendeel, Den Haag bracht in 1979 het budget terug tot een magere 580.000 gulden, vanaf 1980 werd het vastgesteld op jaarlijks 750.000 gulden, een bedrag dat daarna nooit meer is gewijzigd. De winsten van de Rijksmuseum-Stichting werden verdeeld over de verschillende afdelingen om op die wijze toch nog een redelijk aankoopbeleid te kunnen blijven voeren. Gevolg was evenwel dat het steeds moeilijker werd om schilderijen van topkwaliteit aan te kopen. Dr. P.J.J. van Thiel, directeur van de afdeling Schilderijen,⁶⁰ verklaarde de ontwikkelingen als volgt: *De huidige crisis lijkt vooral veroorzaakt te zijn door het onuitroeibare misverstand, dat er nauwelijks nog iets te verbeteren valt aan een verzameling, die immers alom wordt geprezen als de beste ter wereld op haar gebied. Haar gebreken schijnen niet op te vallen en dat is in zekere zin begrijpelijk, want wat er niet is, is ook niet te zien. (...) Welke enorme leemte er altijd geweest is door het ontbreken van een hoofdwerk van Lucas van Leyden werd pas zichtbaar in 1952 toen de Dans om het gouden kalf werd aangekocht. Maar bij zo'n gelegenheid doet zich een merkwaardig verschijnsel voor: door de reputatie van volmaaktheid die de verzameling aankleeft, wordt de aanwezigheid van zo'n essentieel schilderij als vanzelfsprekend ervaren, zodra het eenmaal aan de wand hangt.*⁶¹

Evenmin als Van Schendel wilde Levie genoegen nemen met aankopen van een te bescheiden niveau en hij

stelde alles in het werk om topstukken voor het museum te blijven verwerven. Daarbij kon hij profiteren van de gelukkige omstandigheid dat de verkoopresultaten van de museumwinkel zeer goed waren. Het bestuur van de Rijksmuseum-Stichting koos uiteindelijk voor een middenweg door een flink deel van de winsten te besteden aan diverse kleinere objecten voor de verschillende afdelingen, maar tevens substantieel bij te dragen aan de verwerving van – een gering aantal – topstukken.⁶²

Het veelzijdige beeld van de Nederlandse schilderkunst van de Gouden Eeuw dat het Rijksmuseum kan geven, werd versterkt met aankopen van schilderijen van Moyses van Uytenbroeck in 1976, Gerrit Adriaenz Berckheyde in 1980, Nicolaes Knupfer in 1981, Ferdinand Bol in 1982, Pieter

Codde in 1986 en Gerard van Honthorst in 1986.⁶³

Op een aantal punten was het mogelijk de schilderijencollectie systematisch aan te vullen. Daarbij was de aandacht voor een van de zwakste onderdelen van de verzameling, het stilleven, opvallend. In de 17de eeuw was de waardering voor dit specialisme over het algemeen niet groot en dat is lange tijd zo gebleven. Uitzonderingen vormden de jacht- en bloemstillevens van Jan Weenix, Rachel Ruysch en Jan van Huysum uit het begin van de 18de eeuw. Later steeg ook het werk van Van Beyeren en Kalf in aanzien, maar schilderijen van vroege Haarlemse meesters zoals Floris van Dijck, Pieter Claesz en Willem Claesz Heda werden steevast ondergewaardeerd. Nadat in 1974 een topwerk van Pieter Claesz was verworven, volgden in 1982 het

Afb. 19
De museumwinkel in
de voorhal, circa 1980.

Afb. 20
KAREL VAN MANDER,
*De grootmoedigheid
van Scipio*. Koper, 44
x 79 cm. Rijksmuseum
Amsterdam, inv. nr.
SK-A-4690, verworven
in 1977 met steun van
de Rijksmuseum-
Stichting.

fraaie *Stilleven met kazen* van Van Dijck en in 1985, ditmaal zonder steun van de Stichting, maar dankzij de *Stichting Jubileumfonds*, voor ruim een miljoen dollar het schitterende *Stilleven* van Heda.⁶⁴

Hiaten in de collectie waren er ook op het gebied van het Haarlems maniërisme van de late 16de eeuw en het begin van de 17de eeuw. Het ontbreken van een schilderij van Karel van Mander was misschien wel de merkwaardigste lacune die de verzameling tot nu toe vertoonde, zo werd in het jaarverslag over 1977 geschreven. Van Mander was immers de auteur van het vermaarde *Schilder-boeck* en een goed schilder, zoals blijkt uit de fijne, op koper geschilderde voorstelling van *De grootmoedigheid van Scipio* (afb. 20). Belangrijke financiële steun van de Rijksmuseum-Stichting maakte de verwerving mogelijk. Bij gelegenheid van het afscheid van dr. S.H. Levie in 1989 werd nog één van de grootste en meest ambitieuze schilderijen van Hendrick Goltzius, *Lot en zijn dochters*, aan de collectie toegevoegd.⁶⁵ Dit doek, waarvan men dacht dat het verloren was gegaan, kon voor meer dan

3,5 miljoen gulden worden aangekocht. De Rijksmuseum-Stichting betaalde ongeveer een derde van dit bedrag. Ook de vroeg-Nederlandse schilderkunst werd aangevuld, onder meer in 1978 met een uitzonderlijk goed bewaard, 1517 gedateerd, drieluik van Jacob Cornelisz van Oostsanen. Ooit stond dit werk te boek als Hans Memling toen het deel uitmaakte van de befaamde collectie van koning Willem II.

Gedurende het directoraat van Levie werden drie schilderijen van Rembrandt uit de jaren '20 van de 17de eeuw aangekocht. Het jeugdwerk van de meester was tot dan toe niet goed vertegenwoordigd in de collectie van het Rijksmuseum, maar door het grondig onderzoek van het Rembrandt Research Project, waarvan zowel Levie als Van Thiel deel uitmaakten, groeide de belangstelling voor Rembrandts Leidse periode.⁶⁶ De vroege ontwikkeling van de meester komt tegenwoordig in het Rijksmuseum bijzonder goed uit de verf: *Tobias en Anna met het bokje* uit 1626 (afb. 21) was al in 1956 in bruikleen gegeven en kon in 1979 voor een recordbedrag van

ruim zes miljoen gulden worden aangekocht. In 1976 en 1977 had het museum al het *Musicerend gezelschap* en het *Zelfportret* uit circa 1628 aan de collectie toegevoegd.⁶⁷ Ook dit laatste schilderij was vele jaren als bruikleen in het museum te zien geweest. In alle drie gevallen fourneerde de Stichting aanzienlijke bedragen. Een vierde Rembrandt werd aangekocht ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan van het Rijksmuseum-gebouw in 1985. De verwerving van het *Portret van Haesje van Cleyburg* geeft goed weer hoe gecompliceerd de financiering van een miljoenenaankoop tegenwoordig is. Het museum moet in een dergelijk geval een beroep doen op een groot aantal mogelijke geldschieters om binnen korte termijn de benodigde gelden 'bij elkaar te sprokkelen'. In totaal participeerden meer dan acht partijen, waaronder de Rijksmuseum-Stichting. Met één miljoen gulden leverde zij slechts tien procent van het totaalbedrag, maar hoe belangrijk deze bijdrage was, blijkt uit het feit dat dit verreweg de grootste uitkering was die zij ooit had gedaan.⁶⁸

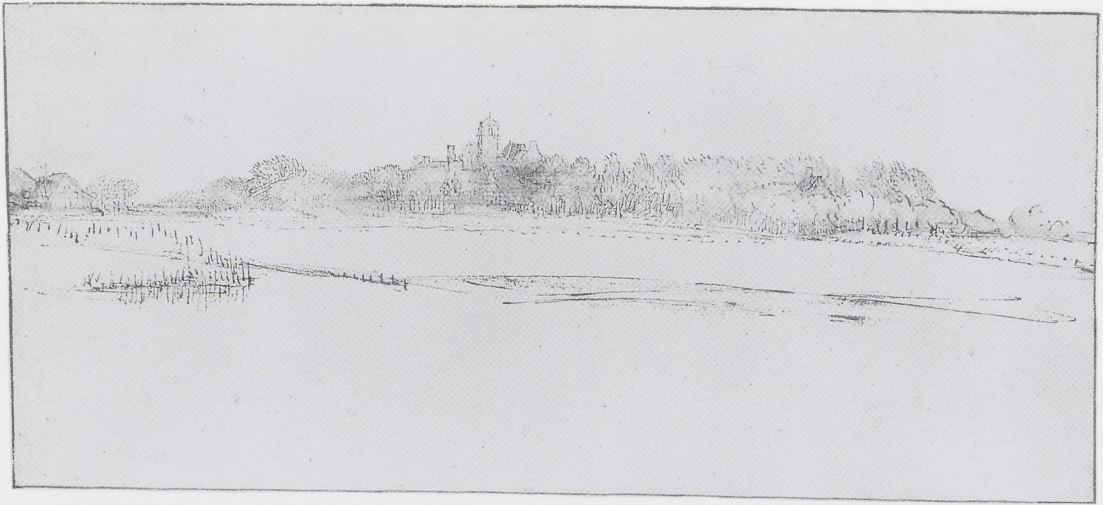
Ook voor andere afdelingen was de Stichting meer dan eens een bron van financiële steun. Voor de afdeling Nederlandse Geschiedenis kon in 1985 met steun van de Stichting een unieke groep tekeningen en schetsboeken worden verworven, gemaakt door de 18de-eeuwse Nederlandse predikant Jan Brandes tijdens zijn verblijf in Ceylon en Indië. Ook de in 1987 door de Stichting geschonken Indiase schildering op doek met een voorstelling van *De Maharana van Udiapur ontvangt de V.O.C. gezant J.J. Ketelaar* is van groot belang voor de Nederlandse geschiedenis. Merkwaardigerwijs werden aankopen voor de afdeling Aziatische kunst in deze periode slechts zelden door de Stichting ondersteund.

Daarentegen was de Stichting voor het Rijksprentenkabinet een financiële bron van betekenis. In de fraaie en omvangrijke verzameling Rembrandt-

tekeningen van het Rijksprentenkabinet waren landschapstekeningen niet goed vertegenwoordigd. In 1978 werd een poging gedaan *Het landschap met het 'Huys met het toorentje'* (afb. 22) op de veiling van de verzameling van Robert von Hirsch te kopen.⁶⁹ Dankzij de Stichting beschikte men over een aankoopbedrag van 660.000 gulden. Het blad werd evenwel voor ruim 200.000 pond, circa 800.000 verkocht verkocht. Een fraai alternatief vormde de tekening *Boerderij met de witte schutting* (afb. 23), dat als een direct voorbeeld heeft gediend voor een ets van de meester.⁷⁰ Het blad kon in 1981 uit de kunsthandel voor een vergelijkbaar bedrag worden gekocht. Toen in juli 1984 uit de befaamde verzameling van de hertog van Devonshire op Chats-

Afb. 21
REMBRANDT, *Tobias en Anna met het bokje*. Paneel, 39,5 x 30 cm. Rijksmuseum Amsterdam, inv.nr. SK-A-4717, verworven in 1979 met steun van de Vereniging Rembrandt, het Prins Bernhard Fonds en de Rijksmuseum-Stichting en een extra toelage van het Rijk.

worth acht landschapstekeningen van Rembrandt werden geveild, leek zich een tweede gelegenheid voor te doen om een goede landschapstekening te verwerven, maar ook op deze veiling lagen de prijzen veel hoger dan het Rijksmuseum kon bieden.⁷¹ Eén van de uiterst zeldzame tekeningen van Lucas van Leyden, een pen-, penseel- en krijttekening van *De opstanding van Christus* uit circa 1530, kon in 1982 worden aangekocht door de Stichting met steun van de Vereniging Rembrandt. Uitzonderlijk was ook de in 1980 verworven groep tekeningen van Matthijs Maris.

Het Prentenkabinet kon met steun van de Stichting ook enkele vroege prenten aan haar collectie toevoegen: twee uiterst zeldzame bladen van de Meester IAM van Zwolle in 1980 en vijf jaar later een prachtige afdruk van het vrijwel unieke *Kerkinterieur* van de Meester WA met de sleutel uit de collectie van de hertog van Devonshire. Daarnaast bleef men over onze nationale grenzen kijken; men kocht onder andere Italiaanse, Engelse en Franse bladen, maar ook een kleurenhout-snede van de Noor Edvard Munch. Veel geld kostten twee kapitale werktekeningen van Federico Barocci, zeldzame voorbeelden van voorstudies van altaarstukken uit de 16de eeuw. Zij behoorden tot de collectie van het Koninklijk Huis, maar vanwege hun kwetsbare staat was museale conservatie zeer wenselijk. Tijdens de vergaderingen van het Stichtingsbestuur werd uitvoerig gediscussieerd over de aankoop: *Mevrouw Jolles merkt op, dat de tekeningen voor het grote publiek weinig attractief zijn. Verwacht mag worden dat na de schenking de stukken voor het grote publiek te bezichtigen zijn om daarna te verdwijnen in de enorme collectie van het Rijksprentenkabinet. De heer Levie merkt op, dat het de taak van het Rijksmuseum is om over het gehele gebied van de kunst te verzamelen, zowel de glamour pieces als stukken die slechts voor ingewijden spreken. Juist dit*

soort tekeningen geven inzicht in de totstandkoming van kunst.⁷²

De aankoop van 18de- en 19de-eeuwse Engelse aquarellen door de Stichting moet ingegeven zijn door de wensen van directeur van het Rijksprentenkabinet J.W. Niemeijer, die zich sterk maakte voor dit nauwelijks in Nederland aanwezige verzamelgebied.⁷³ Met steun van de Stichting werden belangrijke bladen van onder meer Gainsborough, Paul Sandby, Shouter Boys en Samuel Palmer verworven. Bij het afscheid van Niemeijer in 1990 kocht de Stichting een aquarel van J.M.W. Turner, *Een gezicht op Farnley Hall*, voor het Prentenkabinet aan.

De afdeling Beeldhouwkunst en Kunstnijverheid deed enkele zeer spectaculaire aankopen in deze periode, die zonder de Stichting niet tot stand waren gekomen. De meeste publiciteit trok de verwerving van een verguld zilveren kan van de beroemde Utrechtse zilversmid Adam van Vianen in 1976 (afb. 24). Geen enkel Nederlands voorwerp van zilver is vanaf zijn bestaan zo beroemd geweest. De *Nachtwacht onder de zilversmeedkunst* was tot 1821 in het bezit geweest van de oorspronkelijke opdrachtgever, het Amsterdamse zilversmidsgilde, en vervolgens in Schots particulier bezit terechtgekomen.⁷⁴ Het belang van de terugkeer van dit voorwerp naar Nederland was evident en de uiteindelijke koopsom van ruim acht ton was niet exorbitant hoog. In 1979 was de Stichting ook betrokken bij de aankoop van een kostbare zilveren plaquette van Adams broer, Paulus van Vianen met een voorstelling van *De aanbidding der Herders*. Deze reeds lang verloren gewaande plaquette uit 1607 bleek zich jarenlang onopgemerkt in Engels particulier bezit bevonden te hebben en dook plotseling in verwaarloosde toestand in een veiling op. De Britse regering was van mening dat het stuk op grond van zijn artistieke betekenis en zijn belang voor de studie van de zilversmeedkunst tot het Engelse cultu-

Afb. 22

REMBRANDT HARMENSZ VAN RIJN, *Landschap met het 'Huys met het torentje'*. Pen en bruine inkt, bruine wassing, 98 x 218 mm. The J.P. Getty Museum, Malibu.

Afb. 23

REMBRANDT HARMENSZ VAN RIJN, *Boerderij met witte schutting aan een water*. Pen en penseel in bruin, 170 x 255 mm. Rijksmuseum Amsterdam, inv. nr. RP-T-1981-1, aangekocht in 1981, verworven met steun van de Vereniging Rembrandt, het Prins Bernhard Fonds en de Fotocommissie.

rele erfgoed behoorde, reden waarom aanvankelijk een exportvergunning geweigerd werd.⁷⁵ Na meer dan acht jaar in een bankkluis te hebben gelegen mocht het stuk in maart 1988 alsnog worden uitgevoerd en kon het voor het eerst in het Rijksmuseum worden tentoongesteld. Het Stichtingsbestuur, in het bijzonder voorzitter Six, had Levie steeds gesteund in zijn volharding om de plaquette voor het Rijksmuseum te behouden. Een derde topstuk, een gouden huwelijksbokaal door Philippe en Louis Metayer, werd in 1981 verworven, eveneens gedeeltelijk gefinancierd door de Stichting.⁷⁶ De laatste grote aankoop onder Levie op zilvergebied was een sierlijk, vroeg-17de-eeuws, Amsterdams zoutvat in 1988. De Stichting betaalde een derde van de ruim een miljoen gulden die dit gedeeltelijk verguld zilveren zoutvat kostte.

Aanzienlijk lager lagen de prijzen op het gebied van de beeldhouwkunst. In 1977 kon op een veiling in Londen een 15de-eeuwse eikenhouten beelden-groep *De ontmoeting der drie Koningen* worden verworven. De conservator beeldhouwkunst W. Halsema-Kubes had hierin de hand van Adriaen van Wesel herkend. De Stichting betaalde deze bijzonder voordelige aankoop en droeg in hetzelfde jaar ook substantieel bij aan de aankoop van het uitzonderlijke bronzen beeld van *Sol* van Jan Gregor van der Schardt. Andere uitzonderlijke door de Stichting ondersteunde aankopen voor de afdeling Beeldhouwkunst en Kunstnijverheid waren het wandtapijt met *Elia's vlucht* van de Leidse 16de-eeuwse wever De Raedt in 1984 en een jaar daarop het met chinoiserieën in lakwerk versierde kabinet van circa 1700. De Stichting werd meer dan in de voorgaande periode ingezet voor de grotere en duurdere aankopen, waarbij de variëteit aan voorwerpen op het gebied van de kunstnijverheid nog steeds groot bleef.

De jaren negentig

Met het aantreden van prof. H.W. van Os als algemeen directeur van het Rijksmuseum in het najaar van 1989 werd het proces van de verzelfstandiging van een ambtelijke overheidsorganisatie tot een zelfstandig opererende, door de overheid ondersteunde, *Stichting Het Rijksmuseum* ingezet.⁷⁶ Uiteindelijk werd het Rijksmuseum op 1 juli 1995 een zelfstandige stichting met een raad van toezicht. De Rijkscollectie kreeg zij in langdurig bruikleen. Hoewel zij overheidssubsidie ontvangt dient zij in toenemende mate voor eigen inkomsten en sponsoring te zorgen. Waar de *Rijksmuseum-Stichting* in het verleden een commercieel verlengstuk van de Rijksmuseumorganisatie was, werd haar functie bij de verzelfstandiging van het Rijksmuseum als enige generator van eigen inkomsten feitelijk overbodig.

Zelf ging de *Rijksmuseum-Stichting* al aan het begin van de jaren '90 een zelfstandiger commerciële koers varen. Toen in 1991 de voorzitter van de Stichting, jhr. Six van Hillegom, wegens het bereiken van de statutaire leeftijdsgrens aftrad, werd het gewenste profiel voor een opvolger door het bestuur omschreven als een persoon met *een duidelijk zakelijke allure*. Het werd de jurist A. Voûte, telg uit een familie die al meerdere bestuursleden van de Stichting had geleverd. Met de nieuwe voorzitter werd een nieuwe zakelijke koers ingezet. Dit bleek uit de keuze van bestuursleden die in de daarop volgende jaren aan het bestuur werden toegevoegd: in 1995 de heren C.B. Schoemakers en J.C. Bloemsmas en in 1997 de heer J. Blokker. Zij hadden alle drie hun sporen in het bedrijfsleven verdiend. Het langzamerhand vernieuwde bestuur besteedde meer aandacht aan de bedrijfsvoering, nam een onafhankelijke positie ten aanzien van het Rijksmuseum in en ondersteunde de directeur van de Stichting, mevr. I. Lichtenwagner, in het verbeteren van de winkel als het verkoop-

Afb. 24

ADAM VAN VIANEN, kan met deksel van verguld zilver, h. 25,5 cm, 1614. Rijksmuseum Amsterdam, inv.nr. BK-1976-75, verworven in 1976 met steun van het Prins Bernhard Fonds, de Vereniging Rembrandt en de Fotocommissie.

Afb. 25
De museumwinkel na
de verbouwing van
1996.

punt in de voorhal van het museum.

Waar de verbouwing van de voorhal in de jaren '80 de verkoopmogelijkheid had beperkt tot twee relatief kleine balies in de linker- en rechterhoek, kreeg de museumwinkel bij een verbouwing in 1996 zijn centrale plaats op de voorhal terug (afb. 25). Het grotere oppervlak en de betere inrichting maakten een ruimere en overzichtelijke presentatie van het assortiment mogelijk, waardoor de omvang van de verkoop aanzienlijk groeide. Bij deze nieuwe aanpak maakte het bestuur in belangrijke mate gebruik van adviezen van specialisten op het gebied van het winkelbedrijf.⁷⁷ In de jaren '90 lag de winst in normale jaren rond de miljoen gulden, maar deze steeg sterk bij succesvolle tentoonstellingen, zoals de *Rembrandt*-tentoonstelling in 1991-

1992, de *Dageraad van de Gouden eeuw* in 1993-1994 en de *Jan Steen*-tentoonstelling in 1996-1997. Het assortiment aan verkoopartikelen werd de laatste jaren verdubbeld. De merchandising van Rijksmuseumproducten loopt zeer goed en daaraan is de stijgende lijn in de winstcijfers te danken. Overigens is ook de nieuwe uitgave van het *Schattenboek* onder de titel *Topstukken uit de collectie* een succes en worden de voor een breed publiek geschreven boeken over Rembrandt en Vermeer veel verkocht.⁷⁸

De door de Stichting gedane investeringen in aankoop van catalogi en in de verbouwing van de winkel, beïnvloedden het ter beschikking komen van aankoopmiddelen sterker dan in het verleden. De Stichting trad vaker dan in het verleden op als enige finan-

cier van kleinere aankopen. In dat geval werden de aangekochte werken aan het Rijksmuseum in bruikleen gegeven.⁷⁹ De afdeling Aziatische kunst ontving in 1990 een *Driehoofdige Vishnu* uit Kashmir van circa 800 n. Chr. en in 1992 een Indiase *Durga* uit de 11de eeuw, terwijl de Stichting in 1994 substantieel bijdroeg aan de aankoop van twee 17de-eeuwse Japanse kamerschermen met *Bloemen en vogels in de Lente en de Winter* ter gelegenheid van de 75ste verjaardag van de Vereniging van Vrienden der Aziatische kunst.

Voor de afdeling Nederlandse geschiedenis verwierf de Stichting in 1989 de *Intocht van de Hertog van Anjou in Antwerpen in 1582* en in 1995 de fascinerende *Allegorie op de Franse invasie in 1672* van Johannes van Wijkersloot. Helaas mislukte in 1994 de aankoop van een buitengewoon interessant schilderij van Pieter de Wit, een portret van *Dick Wilre in Elmina* van circa 1669 (afb. 26), één van meest gekoesterde wensen van de afdeling. Het schilderij bracht een recordprijs van meer dan twee miljoen op.⁸⁰

Voor het Rijksprentenkabinet werden een zeldzame tekening van Paulus van Vianen en een aantal ornamenttekeningen uit de verzameling L. Houthakker verworven. Zeer substantieel werd in 1992 bijgedragen aan de aankoop van vier aquarellen *De vier seizoenen* van Jacob Cats (1741-1799), terwijl in 1995 een olieverfschets van Dirck Barentsz door de Stichting werd verworven. Op het gebied van de vroege prentkunst zijn een aantal belangrijke aanwinsten aan de Stichting te danken. Zo werden de *Letter Y* van Meester ES (circa 1466-67), een even zeldzame gravure *Maria met kind* van Frans Crabbe (circa 1522-25) en een ets met een *Gezicht op Passau* uit 1546 van Augustin Hirschvogel verworven. Ten slotte nam de Stichting in 1997 een derde van het aankoopbedrag voor het unieke *Vrouwenbad* van Meester PM uit circa 1500 voor haar rekening. In 1992 was een zeldzame proefdruk van de Rembrandt-ets *De aanbidding der herders* (B. 46 II) door de Stichting verworven.

De grootste bedragen werden evenwel uitgetrokken voor aankopen op

Afb. 26

PIETER DE WIT,
Portret van Dirck
Wilre in het kasteel
van Elmina, 1669.
Doek, 103 x 141 cm.
Particulier bezit.

het gebied van schilderijen, beeldhouwkunst en kunstnijverheid. De *Rijksmuseum-Stichting* participeerde in vrijwel alle belangrijke aankopen van deze afdelingen, vaak als enige financier en was bij de meest kostbare aankopen, meestal naast de Vereniging Rembrandt, de belangrijkste geldgever. De eerste grote aankoop onder Henk van Os in de zomer van 1990 was niet een schilderij, maar een belangrijk 17de-eeuws Frans kabinet met bloemenmarqueterie (afb. 27). Deze aankoop voor bijna een miljoen gulden kon gerealiseerd worden met steun van de Vereniging Rembrandt en de Stichting, die bijna de helft van het aankoopbedrag bijdroeg.⁸¹ Eind 1991 mislukte een kostbare aankoop van twee Delfts blauwe bloempiramides, die een bekroning van de befaamde verzameling Delfts aardewerk zou hebben gevormd (afb. 28). De Stichting bleef met een bod van 900.000 gulden onderbieder.⁸²

In 1992 was de Stichting bij de aankoop van het *Portret van Johannes Wtenbogaert* van Rembrandt zelfs in belangrijke mate de motor achter de aankoop. In het voorjaar van dat jaar was in Londen het *Portret van Constantijn Huygens en Suzanna van Baerle* van Jacob van Campen (afb. 29) geveild, dat kort tevoren in een fascinerend artikel van Julius Held was geïdentificeerd.⁸³ Toen bleek dat bij het Mauritshuis de middelen ontbraken om het portret te verwerven, meende het Rijksmuseum dat met gelden van de Stichting althans een poging gedaan zou moeten worden om dit om cultuurhistorische redenen zo belangrijke dubbelportret naar Nederland te doen terugkeren. Enkele dagen voor de veiling verscheen in *NRC-Handelsblad* een enthousiast artikel over het schilderij van de hand van Gary Schwartz, dat eindigde met de woorden: *waar kan dit dubbelportret anders thuishoren dan in het Mauritshuis?* De volgende dag werd de directeur van het Mauritshuis gebeld door een anonieme

weldoenster die het museum in staat wilde stellen het doek aan te kopen. Zo kwam het schilderij bij de instelling waar het thuishoort.

Het was voor het eerst sinds lange tijd dat een perspublicatie in een aankoop van een kunstwerk resulteerde. Toen kort daarna aangekondigd werd dat op 8 juli 1992 het 1634 gedateerde *Portret van de predikant Johannes Wtenbogaert* van Rembrandt (afb. 30) in Londen geveild zou worden, ontstond wederom een zekere publieke druk om het portret voor Nederland te verwerven, ook nu ondersteund door een artikel van Schwartz. Met name uit remonstrantse kring kwam de wens het portret van zijn stichter en geestelijke leidsman naar Nederland te doen terugkeren. Waar het bij het dubbelportret om twee en een halve ton ging, was de verwachting dat de Rembrandt ten minste 20 miljoen zou opbrengen. Zoveel miljoenen waren niet makkelijk te vinden. De voorzitter van de Stichting

Afb. 27
ANDRÉ-CHARLES BOULLE, verworven als PIERRE GOLE, kabinet van eikenhout belijmd met verschillende houtsoorten, schildpad, messing en tin, h. 189 cm, br. 129 cm, d. 59 cm, Parijs, circa 1670-1680. Rijksmuseum Amsterdam, inv.nr. BK-1990-7, verworven in 1990 met steun van de Vereniging Rembrandt en de Rijksmuseum-Stichting.

Afb. 28
Plateelbakkerij De Grieksche A, Delft, twee tulpenvazen, ca. 1690. Huidige verblijfplaats onbekend.

Afb. 29

JACOB VAN CAMPEN,
 Portret van Constan-
 tijn Huygens en zijn
 vrouw Suzanna van
 Baerle. Doek, 98 x 82
 cm. Mauritshuis, Den
 Haag.

ting, mr. A. Voûte, zelf van remonstrantse huize, spande zich de weken vóór de veiling daarvoor in, maar kwam op die korte termijn slechts tot enkele miljoenen, die mogelijk uit fondsen te verkrijgen waren: te weinig om op de veiling te bieden. Hoe het grandioze portret ten slotte toch in december 1992 door het Rijksmuseum verworven werd, is eerder in dit *Bulletin* verteld.⁸⁴ Hier dient de grote inzet van de Stichting bij de (voor)financiering en de verwerving te worden gememoreerd. Ook daarbij speelde het enthousiasme en de voortvarendheid van de voorzitter een grote rol. De aankoopssom was uiteindelijk 10 miljoen dollar, op dat ogenblik ruim 17 miljoen gulden, waarvan de overheid de helft voor haar rekening nam. Vele fondsen en particulieren brachten het resterende bedrag bij elkaar. De Stichting droeg met ruim 2,6 miljoen gul-

den bij en was daarmee na de overheid de belangrijkste financier van de duurste aankoop uit de geschiedenis van het Rijksmuseum. De Stichting stond ook garant voor het tekort, dat op het moment van de aankoop nog 1,6 miljoen gulden bedroeg.

De middelen van de Stichting waren door deze aankoop geruime tijd uitgeput. Toch participeerde zij alweer in 1994, met de Vereniging Rembrandt, in de aankoop van de verguld zilveren toiletspiegel van Joseph Germain Dutalis uit 1829, een huwelijks-geschenk van koning Willem I voor zijn dochter Marianne. Ook nam zij de betaling van de imposante portretbuste van *Don Luis de Cunha* door Jean Baptist Xavery (afb. 31) voor haar rekening. Toen kort daarop, in januari 1995, de monumentale beeldhouwde schouw afkomstig uit het Leidse huis aan het Rapenburg van Diederik

Afb. 30

REMBRANDT HARMENZ VAN RIJN,
 Portret van Johannes
 Wtenbogaert, 1633.
 Doek, 130 x 102 cm.
 Rijksmuseum Amster-
 dam, inv. nr. SK-A-
 4885, verworven in
 1992 met steun van de
 Grote Loterij Neder-
 land, de Vereniging
 Rembrandt, de Rijks-
 museum-Stichting,
 het VSB-fonds, een
 extra bijdrage van het
 Rijk en diverse parti-
 culieren.

baron van Leyden van de hand van dezelfde beeldhouwer op een veiling in New York verscheen, ontbraken de middelen voor de aankoop, omdat deze waren ingezet voor de verwerving van het *Portret van Moses ter Borch*. Dankzij de Stichting slaagde het Rijksmuseum erin het ontroerende portret van Ter Borch voor een redelijke prijs voor het Rijksmuseum te verwerven. Hierdoor kon de Stichting opnieuw in stelling worden gebracht om, ditmaal met steun van de Vereniging Rembrandt, de op de veiling onverkocht gebleven schoorsteen alsnog te verwerven. Daarmee ging een lang, al sinds de jaren '50, gekoesterde wens van het Rijksmuseum in vervulling.⁸⁵

De noodzakelijke investeringen voor de nieuwe inrichting van de winkel in de voorhal beperkten in 1995-1996 opnieuw de mogelijkheden tot

steun bij aankopen, maar desondanks leverde de Stichting substantiële bijdragen aan de aankoop van onder andere de Leidse *Calvarieberg* (circa 1520), die bij het afscheid van Henk van Os als algemeen directeur van het Rijksmuseum werd aangeboden.

In het naoorlogse aankoopbeleid van het Rijksmuseum is het veranderend beeld van de schilderkunst van de Gouden Eeuw steeds een belangrijk motief voor aankopen geweest. Tentoonstellingen over tot dan toe onderbelichte aspecten van de Nederlandse kunst, zoals *God en de Goden* in 1980-1981 en de *De Hollandse Fijnschilders* in 1989-1990, werden gevolgd door aankopen op die gebieden. De in *God en de Goden* belichte historieschilderkunst was in het Rijksmuseum voor wat betreft de latere 17de eeuw ondervertegenwoordigd. Zo ontbrak een goed historiestuk van Caesar van Everdingen, één van de ontdekkingen van de tentoonstelling. In 1991 kocht het Rijksmuseum met steun van de Vereniging Rembrandt Van Everdingens *Vrouw Winter* en kort daarna verwierf de Stichting van zijn hand de kleine *Pan en Syrinx* voor het Rijksmuseum.⁸⁶ In januari 1997, kort na het aantreden van prof. drs. R. de Leeuw als hoofddirecteur van het Rijksmuseum, kon met steun van de Stichting en de Vereniging Rembrandt het indrukwekkende schilderij van Karel du Jardin, *Paulus geneest de kreupel man te Lystra* uit 1663, op een veiling in New York worden verworven. Al eerder, in 1987, toen het schilderij afkomstig uit Nederlands particulier bezit op een veiling in Londen verscheen, hadden collega-musea zich ingespannen het schilderij voor Nederland te behouden. Doordat de Du Jardin voor een aanzienlijk lager bedrag werd verworven dan was verwacht, kon een andere lang gewenste aankoop op het gebied van de historieschilderkunst van het Rijksmuseum gerealiseerd worden. *De Kruisdraging* van Jacob Jordaens, in 1657 vervaardigd voor de Amster-

Afb. 31
JEAN BAPTIST
XAVERY, *Portret van
Don Luis da Cunha*,
1737. Marmer, h. 80
cm. Rijksmuseum
Amsterdam, inv.nr.
BK-1994-3, verworven
met steun van de
Rijksmuseum-Stich-
ting in 1994.

damse katholieke (schuil)kerk De Krijtberg, was na een tentoonstelling in Ottawa in 1968 naar het buitenland verkocht en in 1986 door kunsthandelaar Noortman naar Nederland teruggebracht en in bruikleen van het Rijksmuseum gegeven. Met aankoop door de Stichting in 1997 is het fraaie altaarstuk definitief voor Amsterdam en het Rijksmuseum behouden.⁸⁷

Ook de *Fijnschilders*-tentoonstelling van 1989-1990 gaf aanleiding tot een aantal aankopen. Al in 1990 werd van Eglon van der Neer de fraaie *Circe straft Glaucus door Scylla te veranderen in een monster* uit 1695 aangekocht met gelden uit het legaat G.H. Sant. In 1996 kon dankzij een aanzienlijke bijdrage van de Rijksmuseum-Stichting Adriaen van der Werff's *God roept Adam en Eva ter verantwoording* uit 1717 worden verworven en in 1998, dankzij de Vereniging Rembrandt en het Rijksmuseum-Fonds, *De Rarekiek* van Willem van Mieris uit 1718.⁸⁸ Een ongebruikelijk aspect van de 17de-eeuwse schilderkunst vertegenwoordigt het al genoemde postume *Portret van Moses ter Borch*, geschilderd in circa 1668 door diens broer Gerard en zuster Gesina, dat uit het bezit van de New York Historical Society in januari 1995 in New York werd geveild en door de Stichting kon worden gekocht.⁸⁹ Helaas mislukte in januari 1998 de aankoop van het *Portret van Andreas Stille als vaandeldrager* van Johannes Verspronck uit 1640 (afb. 32), dat het Rijksmuseum met steun van de Stichting en de Vereniging Rembrandt samen met het Mauritshuis had pogen te verwerven; het schilderij werd door de National Gallery in Washington gekocht.

Tot de laatste aankopen van de Stichting behoorden twee 19de-eeuwse schilderijen, waarvan de aanwezigheid in het Rijksmuseum al nauwelijks meer is weg te denken. Met de aankoop in 1997 van het romantische *Gezicht op de Parijse kade te Rouaan* van Johannes Bosboom uit 1839 ging

een lang gekoesterde wens in vervulling. Begin 1998 werd de *Tekenles* van Louis Moritz uit circa 1810 verworven en herenigd met haar tegenhanger het *Musicerend gezelschap*, dat zich sinds 1960 in het Rijksmuseum bevond. Met de aankoop van de herontdekte klok van Matthijs Horrix (circa 1750) in 1997 werd een lange reeks van voor het Rijksmuseum gezichtsbepalende aankopen door de Rijksmuseum-Stichting afgesloten.

Met de verzelfstandiging van het Rijksmuseum op 1 juli 1995 was de bestaansgrond voor een zelfstandige *Rijksmuseum-Stichting* vervallen. De nieuwe hoofddirecteur, Ronald de Leeuw, nam in 1996 het initiatief tot een fusie tussen de *Stichting Het Rijksmuseum* en de *Rijksmuseum-Stichting*. In november 1997 werd besloten tot

Afb. 32
JOHANNES
VERSPRONCK, *Portret
van Andreas Stille als
vaandeldrager*. Doek,
102 x 76 cm. National
Gallery, Washington.

fusie-onderhandelingen, waarin zake-
lijk directeur drs. D. Elders het Rijks-
museum vertegenwoordigde. Al in
juni 1998 werden de onderhandelingen
afgesloten.⁹⁰ De verkooptaken van de
Rijksmuseum-Stichting maken voortaan
onderdeel uit van de taken van de
commerciële afdeling, waarvan de
oud-directeur van de Stichting, mevr.
I. Lichtenwagner, hoofd werd. Het
winkelpersoneel, dat in de loop van de
jaren tot ruim twintig medewerkers
was uitgegroeid, werd door het Rijks-
museum in dienst genomen.

Uitgangspunt van de nieuwe vorm
is dat de winst van de winkel in hoofd-
zaak aan de aankoopmiddelen van het
Rijksmuseum ten goede dient te
komen: daardoor kon het traditionele
aankoopbudget van het Rijksmuseum,
het sinds 1975 door de overheid ver-
schafte bedrag van 750.000 gulden
vanaf 1999 tot twee miljoen verhoogd
worden. De door de Stichting aan het
Rijksmuseum in bruikleen gegeven
kunstwerken werden onderdeel van
de Rijksmuseum-collectie en daarmee
eigendom van de Nederlandse staat.

In de afgelopen tien jaar zijn de
aankoopfondsen van het Rijksmuseum
niet alleen via de groei van de inkom-
sten van de Stichting gestegen, maar
zijn er belangrijke fondsen bij geko-
men. In de eerste plaats is er het *Rijks-
museum-Fonds*, dat als *endowment-
fonds* voor het Rijksmuseum gesticht
is in 1995, en waarvan de inkomsten
uit vermogen grotendeels voor aanko-
pen geoormerkt zijn. Ook de Rijksmu-
seum-Stichting droeg substantieel bij
aan het vermogen van dit fonds door
de overdracht van een zeer aanzienlijk
aan de Stichting nagelaten legaat, *dat
bedoeld was om aangewend te worden
ten behoeve van het aankoopbudget van
het Rijksmuseum te Amsterdam.*⁹¹ Uit de
rente van het *Rijksmuseum-fonds* kon
vanaf 1995 jaarlijks een kunstwerk
verworven worden. Nog substantiëler
blijkt de bijdrage te zijn, die de in sep-
tember 1998 gestarte Nederlandse
Sponsor Loterij aan de aankoop van

belangrijke kunstwerken voor het
Rijksmuseum kan leveren. Hopelijk
maken deze fondsen een even succes-
vol aankoopbeleid in de toekomst mo-
gelijk als de Rijksmuseum-Stichting in
het verleden deed. Samen met de Ver-
eniging Rembrandt was de Stichting
de afgelopen 80 jaar immers steeds
een belangrijke en trouwe steun voor
het Rijksmuseum.

**Bestuursleden van de
Fotocommissie/Rijksmuseum-
Stichting:**

Jhr. prof. dr. J. Six van Hillegom
(voorzitter 1920-1926)

Jhr. B.W.F. van Riemsdijk
(secretaris-penningmeester 1920-1927;
voorzitter 1927-1942)

Jhr. mr. J.F. Backer
(lid 1920-1928)

Mr. dr. J. Bierens de Haan
(lid 1920-1934; secretaris-penning-
meester 1934-1937)

Dr. F. Schmidt-Degener
(lid 1922-1941 hoofddirecteur Rijks-
museum)

Mr. Chr. P. van Eeghen
(lid 1928-1942; voorzitter 1942-1961)

M.P. Voûte sr
(lid 1929-1937; secretaris-penning-
meester 1937-1955)

Dr. E. Heldring
(lid 1938-1954)

M.D. Henkel
(lid 1942-1944)

Jhr. D.C. Röell
(lid 1946-1959; hoofddirecteur Rijks-
museum)

Jhr. F.J.E. van Lennep
(secretaris-penningmeester 1955-1961;
voorzitter 1961-1974)

M.P. Voûte jr
(lid 1956-1974)

Jhr. J. Six van Hillegom
(lid 1957-1962, secretaris-penning-
meester 1962-1985; voorzitter 1985-
1991)

Dr. A.F.E. van Schendel
(lid 1959-1979; hoofddirecteur Rijks-
museum)

P. van Eeghen
(lid 1961-1967)

D.F.W. Langelaan
(lid 1968-1974; voorzitter 1974-1985)

Mr. H.E. Smidt van Gelder
(lid 1971-1989)

Mevr. L. Jolles-Moes
(lid 1974-1981)

Mr. P.M. Witteman
(lid 1974-1996)

Dr. S.H. Levie
(lid 1975-1997; hoofddirecteur Rijks-
museum)

Jhr. mr. L.H.J.M. van Asch van Wijck
(secretaris-penningmeester
1985-1998)

Mevr. D.M. Vroom-Simonis
(lid 1985-1997)

Prof. dr. H.W. van Os
(lid 1989-1996; algemeen directeur
Rijksmuseum)

Mr. A. Voûte (voorzitter 1991-1998)

J.C.A.M. Bloemsma
(lid 1995-1998)

C.B. Schoemakers
(lid 1995-1998)

J. Blokker
(lid 1997-1998)

Prof. drs. R. de Leeuw
(lid 1997-1998; hoofddirecteur Rijks-
museum)

NOTEN

- * Dit artikel is in eerste instantie opgezet door drs. E. Korthals Altes, die in het kader van het *Onderzoeksfonds voor de Geschiedenis van het Rijksmuseum* onderzoek verrichtte naar de aankopen en de geschiedenis van de Stichting en haar voorlopers. Hij is tevens verantwoordelijk voor de bijlage met de ruim 300 door/met steun van de Stichting verworven kunstwerken. Dank van de auteurs gaat uit naar Paul de Vries, Irma Lichtenwagner, D.F.W. Langelaan, mr. P.M. Witteman, prof.dr. H.W. van Os, dr. S.H. Levie voor hun hulp, informatie en suggesties in gesprekken en naar aanleiding van een eerste versie van dit artikel.
- 1 *Jaarverslag over 1920*, p. 4; *Inventaris van het archief van de Fotocommissie, vanaf 1934 Stichting tot Bevordering van de Belangen van het Rijksmuseum te Amsterdam 1920-1975*, Amsterdam 1992, pp. 124-140; F.J. Duparc, *Een eeuw strijd voor Nederlands cultureel erfgoed*, 's-Gravenhage 1975.
 - 2 Archief Fotocommissie, inv.nr. 5, nota Van Riemsdijk betreffende de oprichting van de Fotocommissie, februari 1920.
 - 3 Jhr. Jan Six van Hillegom (1857-1926) was hoogleraar Kunstgeschiedenis en Esthetica, vanaf 1889 aan de Rijksacademie van Beeldende Kunsten in Amsterdam en later aan de gemeentelijke universiteit; zie Gemeentearchief Amsterdam, persverzameling-personalia; zie Schmidt-Degener over Six in: *Verslagen omtrent 's Rijks verzamelingen van Geschiedenis en Kunst 1926*, 's-Gravenhage 1927, dl. 49, p. 5 (hierna als *Jaarverslag over 1926*). Johan Ferdinand Backer (1856-1928) was een Amsterdams advocaat en ook lid van de Commissie van Toezicht en Advies van het Rijksmuseum, evenals Jacob Bierens de Haan (1870-1937), directeur van de Nederlandsche Handel-Maatschappij en getrouwd met de dochter van Van Riemsdijk; voor Van Riemsdijk, zie Gemeentearchief Amsterdam, persverzameling-personalia.
 - 4 G. Luijten, 'De veelheid en de eelheid: een Rijksmuseum Schmidt-Degener', *Nederlands Kunsthistorisch Jaarboek* 35 (1984), pp. 351-429.
 - 5 Christiaan Pieter van Eeghen was directeur van de Nedelandisch-Indische (later Nationale) Handelsbank en onder meer voorzitter van de Vereniging Rembrandt van 1953 tot 1961. Marie Paul Voûte II (1882-1955) was directeur van de firma Mirandole, Voûte & Co., N.V. te Amsterdam en was vice-voorzitter van de Vereniging Rembrandt. Zijn vader, M.P. Voûte I (1856-1928) heeft een voor het Rijksmuseum zeer belangrijke rol gespeeld als voorzitter van de Vereniging Rembrandt. Ook M.P. Voûte III (1912-1997) was tussen 1956 en 1974 lid van de Fotocommissie. Zie *Nederland's patriciaat* 67 (1983), pp. 474-477 en J.F. Heijbroek & E.L. Wouthuysen, *Portret van een kunsthandel. De firma Van Wisselingh en zijn compagnons*, Zwolle 1999, pp. 292-294. Dr. E. Heldring (1871-1954), reder en bankier, was ook voorzitter van de Vereniging Rembrandt. Zie o.a. D.C. Röell, 'In memoriam Dr. E. Heldring', *Bulletin van het Rijksmuseum* 2 (1954), p. 66. Zie voor de lijst van bestuursleden van de Vereniging Rembrandt: *Bulletin Rijksmuseum* 31 (1983), p. 229.
 - 6 Archief Fotocommissie, inv.nr. 5, nota Van Riemsdijk betreffende de oprichting van de Fotocommissie, februari 1920; in de jaarverslagen van de hoofddirecteur van het Rijksmuseum worden assortiment en verkoopresultaten besproken, zie bijv. *Jaarverslag over 1925*, pp. 25-26; in dat jaar werden in totaal 1381 catalogi en voor f 505,20 aan gipsafgietsels verkocht. Wat betreft de leveranciers van prentbriefkaarten- en reproducties, zie Archief van de Fotocommissie, inv.nr. 25; de jaaroverzichten der verkoop van reproducties: Abrahamson, Bakker, Braun en Cie, Brückman, Caramelli, Cohen, Dewald, Eilers, etc. Zie ook Archief Fotocommissie, inv.nr. 1, notulen vergadering, d.d. 10 februari 1926, waar wordt voorgesteld een album met 18 reproducties van de meest gevraagde werken in een oplage van 500 exemplaren bij de firma Emrik & Binger te Haarlem te bestellen. Uit het Archief Fotocommissie, inv.nr.1, notulen vergadering, d.d. 24 februari 1931 blijkt dat in 1930 bijna 120.000 prentbriefkaarten verkocht. Uit een album met reproducties getiteld 'Reichsmuseum Amsterdam' van ca. 1930 (Archief Rijksmuseum), blijkt dat prentbriefkaarten voornamelijk bij particuliere leveranciers werden afgenomen, zoals Schalekamp's kunsthandel, Hans Prell, Weenenk & Snel, Levy Fils, Paris Versailles en J. Vlieger. A. Hartman vervaardigde zelf ingelijste reproducties van schilderijen, die ruime baten afwierpen; zie Archief Fotocommissie, notulen vergadering, d.d. 10 februari 1926.
 - 7 Uit het *Jaarverslag over 1926* blijkt dat vanaf dat jaar zowel Rijksuitgaven als uitgaven van de Fotocommissie zelf werden verkocht. In het *Jaarverslag over 1928* schreef Schmidt-Degener: [De gunstige resultaten van de Fotocommissie zijn] voor een niet gering deel het gevolg van de door de Photocommissie gefinancierde uitgaven. Dit jaar verscheen een uitvoerige Hollandsche gids door ondergetekende samengesteld met behulp der Conservatoren en speciaal met medewerking van Jhr. D.C. Röell. (...) Met een Fransche vertaling door ondergetekende, in samenwerking met Mademoiselle Bernard Bortrand en Mej. M.E. Labouchere, is een aanvang gemaakt. Een Duitse vertaling werd in bewerking genomen door Dr. A. Pauli, terwijl een aangevulde en verbeterde Engelsche uitgave waarschijnlijk in de loop van 1929 verschijnen zal. Zie Archief Fotocommissie, inv.nr. 80 over de uitgave van catalogi door de Fotocommissie.
 - 8 Bij de grafieken is gebruik gemaakt van de omzet- en winstcijfers van de Rijksmuseum-Stichting en

- haar voorlopers, zoals die voorkomen in de notulen van de Rijksmuseum-Stichting en de accountantsrapporten; het verloop van de hoogte van de aankoopbudgetten is gereconstrueerd op basis van materiaal in het financieel archief van het Rijksmuseum, het Algemeen Rijksarchief, Archief Ministerie van Onderwijs en Wetenschap, afdeling Kunsten en Wetenschappen, 1918-1940, inv.nr. 532 (begrotingen) en het Rijksarchief in Noord-Holland, Archief Rijksmuseum, inv.nr. 1637-38 (begrotingen). Niet alle vooroorlogse cijfers waren te achterhalen. Met dank aan W. van de Put voor zijn hulp bij het maken van de grafieken.
- 9 Archief Fotocommissie, inv.nr. 1, notulen vergadering, d.d. 21 februari 1922, 5 maart 1924, 2 maart 1925).
 - 10 Duparc, op.cit (noot 1), pp. 206-207; Luijten, op.cit (noot 4), pp. 380-382. Zie over het verzamelen van Italiaanse kunst in Nederland ook: H.W. van Os, 'Otto Lanz en het verzamelen van Italiaanse kunst in Nederland', *Bulletin van Rijksmuseum* 26 (1978), m.n. p. 160.
 - 11 Schilderijen van onder anderen Goya, Tintoretto, G.B. Tiepolo, Veronese (toeschrijving), Moroni (toeschrijving), Fra Angelico werden aangekocht. Voor de bijdrage van de Vereniging Rembrandt en het Rembrandt-syndicaat, zie J.F. Heijbroek, 'De Vereniging Rembrandt en het Rijksmuseum', *Bulletin van het Rijksmuseum* 31 (1983), pp. 153-194, m.n. pp. 175-177.
 - 12 Over het schilderij van Lenain schreef Schmidt-Degener in het *Jaarverslag over 1929*, p. 9 dat *het in tonaliteit en opvatting dichter bij Hollandsche dan Fransche uitingen schijnt te staan*. Het schilderij van Ubertini, genaamd Bacchiacca, was te zien geweest op een tentoonstelling in de The Burlington House in Londen in 1929, en werd als *important* beschouwd. *De vraagprijs is 800 pond, hetgeen gezien de belangrijkheid van het stuk niet hoog is*. Zie Archief Fotocommissie, inv.nr. 1, notulen van de vergadering, d.d. 12 maart 1930. In het *Jaarverslag over 1930*, p. 7 schreef Schmidt-Degener: *De vergelijking met hetzelfde sujet uitgevoerd in 1505 door den Meester der Barmhartigheden is zeer leerrijk*. Mr. N. Beets wees er op dat Bacchiacca in dit taferel waarschijnlijk naar voorbeelden van Lucas van Leyden heeft gewerkt.
 - 13 Zie F. Schmidt-Degener, *Het blijvend beeld der Hollandse kunst*, Amsterdam 1949, p. 9.
 - 14 Archief Fotocommissie, inv.nr. 1, notulen d.d. 10 februari 1926; J. Six, 'Willem Buytewech's Met Rozeknoppen omstaan', *Oud Holland* 43 (1926), pp. 97-101; zie Luijten, op.cit. (noot 4), pp. 358-359 en 385-386 over Schmidt Degeners belangstelling voor Buytewech. Schmidt-Degener schreef in het *Jaarverslag over 1926: een compleet en representatief werk van den grooten Buytewech, wiens persoonlijkheid in de laatste jaren een dergelijk belangrijke plaats heeft ingenomen tusschen*
- onzen beste meesters uit den aanvang van de 17de eeuw, dat het verwerven van dit werk de verzameling uitermate te stade komt*.
- 15 *Jaarverslag over 1932*, p. 8; Schmidt-Degener schreef dat deze aanwinst van groot belang was geweest, omdat de zijvleugels van dit triptiek de vroegste voorbeelden in het Rijksmuseum van zelfstandige landschapsschilderkunst waren. Overigens was hij zich bewust van de aanwezigheid van de os en ezel in het landschap en het feit dat de panelen deel uitmaakten van een religieus drieluik met als hoofdvoorstelling *De geboorte te Bethlehem*. Zie o.a. J.P. Filedt Kok, 'De vroege Nederlandse schilderkunst in het Rijksmuseum', *Bulletin van het Rijksmuseum* 46 (1998), pp. 219-220.
- De Rembrandt-tentoonstelling, georganiseerd ter herdenking van het 300-jarig bestaan van de Universiteit van Amsterdam, werd gehouden van juni tot september 1932 en trok meer dan 82.000 bezoekers.
- 16 Archief Fotocommissie, inv.nr. 1, notulen van de vergadering, d.d. 24 april 1936: de oorspronkelijke vraagprijs was f 33.000,-, maar uiteindelijk werd het schilderij voor slechts f 9900,- door de eigenaar afgestaan. Zie cat.tent. *Vermeer*, Amsterdam (Rijksmuseum) 1935, nr. 141. Schmidt-Degener schreef in het *Jaarverslag over 1936: Een schepstuk als zelfstandig motief, een voor De Witte uitzonderlijk gegeven, kenden wij reeds als aanvullende achtergrond op sommige zijner marktafereelen. De Witte's persoonlijke visie maakte van dit geval een ongewoon moment in de Hollandsche kunst. Zelden hebben onze meesters met eenvoudiger middelen en in kleiner bestek zulk een bijna dramatische grootsheid bereikt*.
 - 17 In 1928 werd Rembrandts *Portret van zijn moeder als profetes Hanna*, inv.nr. SK-A-3066, verworven; in 1933 kwamen de uit de Sovjetunie afkomstige schilderijen naar Amsterdam: *De verloochening van Petrus*, inv.nr. SK-A-3137; en *Titus in monniksdracht*, inv.nr. SK-A-3138; in 1939 ten slotte werd de Jeremia aangekocht, inv.nr. SK-A-3276, die in 1932 op de Rembrandt-tentoonstelling in het Rijksmuseum te zien was geweest. Zie cat.tent. *Rembrandt*, Amsterdam (Rijksmuseum) 1932, nr. 3.
 - 18 Zie over de geschiedenis van deze aankoop en de bijdrage van de Vereniging Rembrandt, P. van Th[iel], 'Verkregen met steun van de Vereniging Rembrandt', *Bulletin van het Rijksmuseum* 31 (1983), pp. 216-217. Zie ook Schmidt-Degener in het *Jaarverslag over 1939: Vergelijkt men dit schilderij met Rembrandt's aanvangscomposities van vier jaar vroeger (...), dan blijkt het dat de jeugdige kunstenaar in deze vier jaren reeds een ontwikkeling doorlopen heeft, waarmee talenten van kleiner formaat een heel leven zouden kunnen vullen. Het is merkwaardig hoe snel de jonge meester den weg van*

- het rumoerig-kleurige naar het bezonken-tonige gevonden heeft.
- 19 Archief Fotocommissie, inv.nr. 1, notulen van de vergadering, d.d. 23 februari 1920, en notulen van de vergadering, d.d. 2 maart 1925.
- 20 Archief Fotocommissie, inv.nr. 1, notulen van de vergadering, d.d. 24 april 1936; bij de ingang van het Prentenkabinet was een foto-stand ingericht, zie de notulen van de vergadering, d.d. 24 april 1936.
- 21 Archief van de Fotocommissie, inv.nr. 2, notulen van de vergadering, d.d. 20 juli 1939 en 22 april 1942. Zie voor de geschiedenis van de 'pleurants', J.F. H[eijbroek], 'Verkregen met steun van de Vereniging Rembrandt', *Bulletin van het Rijksmuseum* 31 (1983), pp. 219-220.
- 22 Duparc, *op.cit.* (noot 1), pp. 261-271 over het Rijksmuseum in de periode tussen de Tweede Wereldoorlog en 1975.
- 23 In het *Jaarverslag over 1959*, p. 5 schreef Van Schendel ter gelegenheid van het afscheid van Röell: *Tijdens zijn ambtsperiode zijn de verzamelingen zeer belangrijk uitgebreid door aankopen en schenkingen. Alle afdelingen hebben aan betekenis gewonnen, maar in het bijzonder zijn de kunstnijverheid-afdelingen zodanig verrijkt dat hun kwaliteit en hun omvang in deze jaren haast verdubbeld werden.*
- 24 Zie cat. *Wandtapijten 2. Renaissance, Maniërisme en Barok*, Rijksmuseum, Amsterdam 1971. De aandacht voor wandtapijten kwam ook naar voren bij een aantal door het Rijksmuseum georganiseerde tentoonstellingen, zoals in 1946 *De wandtapijten der Fransche kathedraalen en paleizen*, in datzelfde jaar *Oostersche tapijten in het Rijksmuseum* en de vele tapijten die te zien waren in 1955 op de tentoonstelling *De triomf van het maniërisme*. In 1952 was het eerste wandtapijt van de in Delft werkzame wever Spiering, *De ontmoeting van David en Abigael* (inv.nr. BK-1653) verworven voor ruim f 24.000. Zie verder bijlage bij 1952, 1954, 1955, 1956, 1958, 1959.
- 25 Cat.tent. *Dawn of the Golden Age*, Amsterdam (Rijksmuseum) / Zwolle 1993, pp. 409-510, nr. 189.
- 26 Heijbroek, *op.cit.* (noot 11), p. 186.
- 27 Van Schendel was in 1933 aan het Rijksmuseum gekomen onder Schmidt-Degener; was vanaf 1946 hoofdconservator schilderijen, vanaf 1950 directeur van de afdeling schilderijen en tussen 1959 en 1975 hoofddirecteur. Zie *Bulletin van het Rijksmuseum* 23 (1975), pp. 51-62 en 27 (1979), pp. 3-6.
- 28 Zie Filedt Kok, *op.cit.* (noot 15), p. 188, noot 130; A. van Schendel in *Catalogue of paintings Rijksmuseum Amsterdam*, Amsterdam 1960, p. XIII: *The purchases made after the war were in the first place aimed at supplementing those periods of national art which were inadequately represented.* Hij noemde vervolgens de 15de-, 16de-eeuwse en de 18de-eeuwse schilderkunst.
- 29 Archief Fotocommissie, inv.nr. 2, notulen vergadering, d.d. 29 december 1948 en 15 februari 1950; archief Rijksmuseum, verwerving (vanaf 1946), inv.nr. 149: het landschap van Koninck uit het bezit van Earl of Crawford en Balcarres, was tussen 1948 en 1952 als bruikleen in het Rijksmuseum tentoongesteld. De eigenaar was uiteindelijk niet genegen tot verkoop. Zie H. Gerson, *Philips Koninck*, Berlin 1936, p. 107, nr. 37.
- 30 P. Hecht & G. Luijten, 'Nederland verzamelt Oude Meesters', *Kunstschrift* 30, nr.6 (1986), pp. 190-217, m.n. p. 194 en J.F. van Wijnen, 'Musea willen altijd meer' in: *Kunstschrift* 34, nr.5 (1990), p. 2; E.J. Sluijter, 'Nieuwe kunsthistorische benaderingen en het veranderde beeld van de zeventiende-eeuwse Nederlandse schilderkunst', in: F. Grijzenhout en H. van Veen (red.), *De Gouden Eeuw in perspectief. Het beeld van de Nederlandse zeventiende-eeuwse schilderkunst in later tijd*, Heerlen 1992, pp.369-370. Ook in de kunsthistorische literatuur begon men aandacht aan de caravaggisten te schenken, zie de monografische studies van o.a. B. Nicolson, J.R. Judson en L.J. Slatkes.
- 31 *Democritus en Heraclitus*, inv.nr. SK-A-2783/2784: deze schilderijen waren in 1916 aan het Rijksmuseum geschenken.
- 32 Zie over de reputatie en de golf van aankopen van de schilderijen van Ter Brugghen in de jaren '50 en '60 ook: P.J.J. van Thiel in *Bulletin van het Rijksmuseum* 19 (1971), pp. 114-115.
- 33 *Weerzien der meesters: keur van schilderijen uit het Rijksmuseum, Mauritshuis, Frans Halsmuseum, Dordrechts Museum* (1945) 166.870 bezoekers; *Kunstschaten uit Wenen* (1947) 272.200 bezoekers; *Meesterwerken uit de Oude Pinacothek te München* (1948) 135.900 bezoekers; 120 *Beroemde schilderijen uit het Kaiser-Friedrich-Museum te Berlijn* (1950) 132.080 bezoekers. Grote tentoonstellingen in de jaren 50 waren o.a. *Bourgondische pracht: van Philips de Stoute tot Philips de Schone* (1951) 107.680 bezoekers; *Triomf van het Maniërisme* (1955) 51.260 bezoekers; *Rembrandt* (1956) 329.900 bezoekers; *Middeleeuwse kunst der Noordelijke Nederlanden: 150 jaar Rijksmuseum. Jubileumtentoonstelling* (1958) 73.840 bezoekers.
- 34 Archief Fotocommissie, inv.nr. 2, notulen vergadering, d.d. 29 december 1948: *Jhr. Röell bracht ter sprake de wenselijkheid van het houden van een eenvoudig restaurant of koffiekamer. In de grote buitenlandse musea, zoals in Engeland en Amerika, treft men ten behoeve van de bezoekers dergelijke lunchrooms aan. (...) Met het oog op het vreemdelingenbezoek en de wens van velen om zich een geheel dag aan het museum te kunnen wijden zou een koffiekamer zeer goed permanent te exploiteren zijn.*
- 35 Vanaf de oprichting van de Stichting is vrijstelling van vennootschapsbelasting een steeds terugkerend thema in de vergaderingen. Iedere nieuw aantredende staatssecretaris werd op dit punt

- door het Rijksmuseum benaderd: in 1960 mr. Y. Scholten, later mr. Grapperhaus. Zie Archief Fotocommissie, inv.nr. 62, met name de brief met betrekking tot de aangifte vennootschapsbelasting, d.d. 28 november 1972, die op advies van rijksaccountant A.J. de Bruijn werd opgesteld. Zie voor de toewijzing van dit verzoek, brief van Staatssecretaris van Financien M.J. van Rooijen, d.d. 25 maart 1974. In afwijking van de tot dan toe gehanteerde methode van winstberekening konden de fictieve kosten van huisvesting, personeel en auteursrechten worden afgetrokken. De regeling gold voor de periode 1970-1975, maar werd herhaalde malen verlengd.
- 36 Jhr. F.J.E. van Lennep was van 1955 tot 1961 vice-voorzitter en van 1962 tot 1964 voorzitter van de Vereniging Rembrandt geweest. Zijn opvolger D.F.W. Langelaan, een schoonzoon van Chr.P. van Eeghen, was voorzitter van de Vereniging Rembrandt op het moment dat hem gevraagd werd voorzitter van de Fotocommissie te worden. Scheidend voorzitter Van Lennep merkte op dat hij in principe de figuur, dat dezelfde persoon voorzitter is van de Vereniging Rembrandt en van de fotocommissie, niet zo juist acht. Dat dit tijdelijk zo is, is reeds eerder voorgekomen, doch op den duur zouden beide functies beter door twee personen bekleed kunnen worden. Zie Archief Fotocommissie, inv.nr. 3, notulen vergadering, d.d. 17 mei 1973. Langelaan was voorzitter van de Vereniging Rembrandt tussen 1964 en 1975, daarna bleef hij lid van het Dagelijks Bestuur; Levie was vanaf 1975 bestuurslid van de Vereniging Rembrandt. De dubbelfuncties konden zeer voordelig zijn voor de samenwerking tussen de verschillende bij kunst aankopen betrokken partijen.
- 37 Archief Rijksmuseum, toelichting op de begroting van 1965, d.d. 4 februari 1964, p. 8: overzicht van de aankoopgelden van het Rijksmuseum en de National Gallery in Londen.
- 38 Zie B. Kempers, 'Aandelen in onsterfelijkheid. Museaal mecenaat, particulier initiatief en overheid', in: C.B. Smithuijsen (red.), *De hulpbehoevende mecenas. Particulier initiatief, overheid en cultuur, 1940-1990*, Zutphen 1990, pp. 72-129. M.n. pp. 98-106 handelen over het aankoopbeleid van musea, het Prins Bernhard Fonds, de Vereniging Rembrandt en de samenwerking tussen deze twee fondsen. Zie ook: *Aanwinsten Nederlandse musea, verworven met steun van de Vereniging Rembrandt en het Prins Bernhard Fonds, 1960-1990*, Zwolle/Amsterdam 1990.
- 39 Zie Filedt Kok, *op.cit.* (noot 15), p. 188, noot 130: de herinneringen van A. van Schendel, typescript 1976, pp. XI-XVI en XXI-XXII. Van Schendel en Röell hadden hun oog ook laten vallen op het schilderij van Rembrandt *Christus en de Samaritaanse vrouw*, dat uiteindelijk ook in het Metropolitan Museum of Art in New York terecht kwam.
- 40 Zie Archief van het Rijksmuseum, dossier over aankopen RMA 1965-67.
- 41 A.F.E. van Schendel, toespraak, d.d. 14 september 1965, *Bulletin van het Rijksmuseum* 13 (1965), pp. 143-144. De Rembrandt was eerder door de Engelse eigenaar in bruikleen gegeven voor de Rembrandt-tentoonstelling van 1956.
- 42 Twijfel over de eigenhandigheid was al geuit door R. Hamann, *Rembrandt*, Berlijn 1948, pp. 288 en 291-292; tijdens de Rembrandt-tentoonstelling in 1956 was deze in een krantenartikel herhaald door de kenner M.M. van Dantzig. Zie over de herkomst en reputatie van het schilderij, P.J.J. van Thiel, 'Rembrandts Heilige Familie bij avond', *Bulletin van het Rijksmuseum* 13 (1965), pp. 145-1961.
- 43 Archief Fotocommissie, inv.nr. 3, notulen vergadering, d.d. 6 mei 1968: *Omtrent de aankoop van Rembrandt's Heilige Familie bij avond, die thans door enkele critici omstreden wordt, deelt de hoofd-directeur mede, dat dit schilderij in 1956 met een goede pedigree op de Rembrandt-tentoonstelling hing en hij zelf geen reden heeft om aan de echtheid van deze Rembrandt te twijfelen. De vergadering vindt onder deze omstandigheden geen enkele aanleiding er langer bij stil te staan.* Zie A. Bredius & H. Gerson, *Rembrandt: the complete edition of the paintings*, London 1969, nr. 568 met verwijzingen naar de voor- en tegenstanders. Op 6 december 1999 werd door het Rijksmuseum een colloquium over de *Heilige Familie* georganiseerd, waarbij de toeschrijvingsproblematiek opnieuw aan de orde kwam. Zie ook J. Bruyn, B. Haak, S.H. Levie, P.J.J. van Thiel en E. van de Wetering, *Corpus of Rembrandt Paintings*, Dordrecht/Boston/Londen 1982-, deel 4 (te verschijnen), nr. 30. Ook werd gesproken over de wenselijkheid het paneel niet meer in de studiecollectie, maar op zaal te tonen. Het schilderij is vervolgens als 'atelier van Rembrandt' weer op zaal geplaatst, in afwachting van een schoonmaak en verder onderzoek in de loop van het jaar 2000.
- 44 Voor kapitale schilderijen van Cuyp, Koninck en Hobbema moest men in Engeland zijn, waar dergelijke schilderijen zich veelal in adellijke familiebezit bevonden en zo nu en dan op de markt verschenen. Zie C.J. de Bruyn Kops, 'Kanttekeningen bij een nieuw verworven landschap van Aelbert Cuyp en enige bijzonderheden over de waardering en export van zijn werk in het verleden', *Bulletin van het Rijksmuseum* 13 (1965), pp. 162-176; Chr. Brown, 'Revising the Canon: the collector's point of view', *Simiolus* 26 (1998), pp. 201-212, m.n. pp. 202-203. Toespraak Van Schendel ter gelegenheid van de aankoop van de Koninck, *Bulletin van het Rijksmuseum* 15 (1967), pp. 109-115. Zie Gerson, *op.cit.* (noot 29), p. 105, nr. 26.
- 45 Archief Fotocommissie, inv.nr. 3, notulen verga-

- dering, d.d. 2 mei 1967. Zie *The Toledo Museum of Art. European Paintings*, Toledo, Ohio & Pennsylvania State University Press, University Park & Londen 1976, p. 77, pl. 139.
- 46 Zie Filedt Kok, *op.cit.* (noot 15), p. 188, noot 130: herinneringen van A. van Schendel, typescript 1976, opmerkingen naar aanleiding van de aankopen van Dirck Jacobsz en J.C. Vermeyen.
- 47 Zie over deze aankoop in 1962, B. Haak, *Bulletin van het Rijksmuseum* 11 (1963), pp. 11-19. In 1979 werd ook Vermeyens prent met het portret van De la Marck met steun van de Rijksmuseum-Stichting aangekocht. Zie voor de aankoop van het schilderij ook Filedt Kok, *op.cit.* (noot 15), p. 161.
- 48 A. Chong & W. Kloek, cat.tent. *Het Nederlandse Stilleven 1550-1720*, Amsterdam (Rijksmuseum)/Cleveland (The Cleveland Museum of Art), Zwolle 1999, nr 18.
- 49 *Ibidem*, nr 46; Archief Fotocommissie, notulen vergadering, d.d. 10 mei 1972.
- 50 Archief Fotocommissie, inv.nr 3, notulen vergadering, d.d. 2 november 1962, 21 december 1970, 10 mei 1972, 15 januari 1974: voorstanders van dit aankoopbeleid zeiden dat een museum niet levend kan blijven als niet alle afdelingen van tijd tot tijd iets nieuws erbij krijgen, terwijl tegenstanders spraken van een versnippering van de geldbedragen die nodig waren voor het doen van werkelijk belangrijke kunstankopen.
- 51 Archief van de Fotocommissie, inv.nr 3, notulen vergadering, d.d. 10 maart 1970.
- 52 *Jaarverslag over 1964*, p. 65.
- 53 Het F.G. Wallerfonds steunt de aankoop van grafiek voor het Rijksprentenkabinet. Zie J.W. Niemeijer, 'Het Rijksprentenkabinet en F.G. Waller', *Bulletin van het Rijksmuseum* 32 (1984), pp. 111-117.
- 54 Zie *Bulletin van het Rijksmuseum* 23 (1975), pp. 178-179, afb. 1.
- 55 Zie over Levie en de financiering van kunstankopen gedurende zijn directoraat, *Bulletin van het Rijksmuseum* 37 (1989), pp. 121-123.
- 56 Zie *Jaarverslag over 1978*, p. 93.
- 57 Archief Fotocommissie, inv.nr. 3, notulen vergadering, d.d. 28 april 1984.
- 58 E. Meijer, *Schatten uit het Rijksmuseum*, Londen 1985; voorloper van een dergelijk boek, maar alleen handelend over schilderijen was P.J.J. van Thiel, *100 Golden Memories*, Amsterdam, z.j.
- 59 Over P.J.J. van Thiel, die van 1964 tot 1991 in het Rijksmuseum werkzaam was, zie H.W. van Os, 'Bij het afscheid van P.J.J. van Thiel', *Bulletin van het Rijksmuseum* 39 (1991), pp. 347-349.
- 60 P.J.J. van Thiel, 'Een Stilleven door Pieter Claesz', *Bulletin van het Rijksmuseum* 23 (1974), p. 119.
- 61 Archief Fotocommissie, inv.nr 3, notulen vergadering, d.d. 15 januari 1974.
- 62 Ook is overwogen Salomon van Ruysdaels *Overzetveer* uit de collectie A. Schwarz aan te kopen; zie Archief Fotocommissie, notulen vergadering, d.d. 25 september 1980 en 29 december 1980; de vraagprijs van 1,5 miljoen gulden vond men echter te hoog.
- 63 Cat.tent. *Het Nederlandse Stilleven 1550-1720*, nr. 10 (Van Dyck); Hecht & Luijten, *op.cit.* (noot 30), p. 199; Brown, *op.cit.* (noot 44), pp. 208-209 merkt op dat Ruysch en Van Huysum in de National Gallery in Londen wel goed vertegenwoordigd zijn, maar schilders als Floris van Dijck en Pieter Claesz nog steeds niet.
- 64 Zie *Bulletin van Rijksmuseum* 37 (1989), pp. 124-140 en 39 (1991), p. 350 e.v.
- 65 Zie J. Bruyn, B. Haak, S.H. Levie, P.J.J. van Thiel en E. van de Wetering, *op.cit.* (noot 43), deel 1, 1982, p. 1X e.v. en nrs. A3, A7 en A14.
- 66 Archief van de Fotocommissie, notulen van de vergadering, d.d. 20 juni 1979 over de verweringsperikelen van *Tobias en Anna met het bokje; Jaarverslag over 1976*, pp. 10-12 o.a. over de herkomst van het *Musicerend Gezelschap*, dat voor het laatst te zien geweest was op de tentoonstelling *Caravaggio en de Nederlanden* in 1952 (Utrecht/Antwerpen). Voor het *Zelfportret*, zie *Jaarverslag over 1977*, p. 11 en Archief van de Fotocommissie, notulen van de vergadering, d.d. 6 juni 1977.
- 67 Portretopdrachten van Rembrandt uit de jaren '30 van de 17de eeuw waren in Nederlandse openbare collecties slecht vertegenwoordigd. De aankoop van dit schilderij werd door sommigen bekritiseerd. Zie bijvoorbeeld Hecht & Luijten, *op.cit.* (noot 30), p. 200.
- 68 Archief van de Fotocommissie, notulen van de vergadering, d.d. 4 oktober 1978. Zie O. Benesch, *The Drawings of Rembrandt*, delen 1-6, Londen/New York 1973, nr. 1267, afb. 1564. Veiling verzameling Von Hirsch, Sotheby's (Londen) 21 juli 1978, lot nr. 35. G.R. Goldner, *European Drawings. Catalogue of the Collections*. The J. Paul Getty Museum, Malibu 1988, p. 184, nr. 118.
- 69 *Jaarverslag over 1981*, p. 40. Andere overwegingen waren de uitstekende conservatiestaat van de tekening en het feit dat *de forse lineatuur deze landschaps-impressie op een afstand ook duidelijk afleesbaar maakt, waardoor zij bij expositie ook door een niet-specialistisch publiek genoten kan worden*. Zie Archief van de Fotocommissie, notulen van de vergadering, d.d. 5 september 1980; Benesch, *op.cit.* (noot 69), nr. C 41; P. Schatborn, *Tekeningen van Rembrandt, zijn onbekende leerlingen en navolgers. Catalogus van de Nederlandse tekeningen in het Rijksprentenkabinet, Rijksmuseum*, deel 4, 's-Gravenhage 1985, nr. 30.
- 70 Zie Archief van de Fotocommissie, notulen van de vergadering, d.d. 21 mei 1984. Zie veilingcat. *Old Master Drawings from Chatsworth*, Christie's (Londen) 3 juli 1984, lot nrs. 60-67. De prijzen lagen tussen de 313.000 en 648.000 Br.pond. Het J. Paul Getty Museum kocht een aantal

- Rembrandts; zie Goldner, *op.cit.* (noot 69), cat.nrs. 115, 117 en 119.
- 71 *Jaarverslag over 1977*, p. 62; Archief van de Fotocommissie, notulen van de vergadering, d.d. 6 juni 1977, 1 juli 1977 en 19 oktober 1977.
- 72 H.W. van Os, 'Bij het afscheid van dr. J.W. Nie-meijer', *Bulletin van het Rijksmuseum* 38 (1990), pp. 267-269. De Stichting droeg ook bij aan de aankoop van de heel uitzonderlijke, grote miniatuur van Hilliard in 1981.
- 73 Archief van de Fotocommissie, notulen van de vergadering, d.d. 15 oktober 1976; prof. Lunsingh Scheurleer betitelde de kan aldus. Zie ook het *Jaarverslag over 1976*, pp. 20-21 en het daar aangehaalde artikel van Th. M. Duyvené de Wit-Klinkhamer in: 'Een vermaarde zilveren beker', *Nederlands Kunsthistorisch Jaarboek* 17 (1966), pp. 79-103.
- 74 Archief van de Fotocommissie, notulen van de vergadering, d.d. 20 juni 1979; *Jaarverslag over 1979*, pp. 13 en 31; R.J.B.[aarsen], 'Paulus van Vianen, De aanbidding der herders, Praag, 1607', *Bulletin van het Rijksmuseum* 37 (1989), pp. 141-147. Het Rijksmuseum verkreeg in 1988 een uitvoervergunning. Wellicht ging de Britse overheid overstag omdat de plaque door een Brits museum onbetaalbaar was geworden gezien de sterke waardevermeerdering sinds 1979.
- 75 Zie Archief van de Fotocommissie, notulen van de vergadering, d.d. 28 september 1981. De beker werd geveild bij Christie's Amsterdam op 6 okt. 1981. Aangezien de beker oorspronkelijk afkomstig was uit de collectie Van Beuningen, toonde ook het Rotterdamse Museum Boymans Van Beuningen bijzondere belangstelling voor de aankoop. Dit museum kon evenwel niet meer dan f 350.000,- voor de aankoop bijeenbrengen. Om die reden is afgesproken dat het Rijksmuseum op de veiling zou bieden, en wanneer de opbrengst beneden het genoemde bedrag bleef, zou de beker aan het Rotterdamse museum worden overgelaten. Het stuk werd uiteindelijk door het Rijksmuseum met steun van o.a. de Vereniging Rembrandt, het Prins Bernhard Fonds en de Rijksmuseum-Stichting verworven voor ca. f 533.600,-, waarvan de Stichting een derde voor haar rekening nam.
- 76 Bij het aantreden van Van Os als algemeen directeur kreeg het Rijksmuseum een driehoofdige directie; naast de algemeen directeur werd een directeur presentatie en een directeur behoud en beheer collecties benoemd, bij de verzelfstandiging in 1995 werd daar een zakelijk directeur aan toegevoegd. Voor de Stichting betekende dit onder meer dat de aanvragen voor aankopen schriftelijk door de directeur collecties werden gedaan, waardoor de motieven voor aankopen uit deze periode beter gedocumenteerd zijn.
- 77 Al in 1992 werd de heer C. B. Schoemakers, oud-directeur van de boekhandel Donner Boeken in Rotterdam, gevraagd advies te geven over de herinrichting van de museumwinkel. Zie Archief Fotocommissie, brief C.B. Schoemakers, d.d. 6 februari 1993. Verdere adviezen voor inrichting van de nieuwe winkel werden gegeven door de meest succesvolle eigenaar van grootwinkelbedrijven (Unigro), van wie de Stichting verwachtte dat deze de verbouwing zou sponsoren; een verwachting die helaas niet bewaarheid werd; zie Archief Fotocommissie, notulen vergadering, d.d. 22 maart, 5 juni, 2 juli, 27 november 1996. De verbouwing werd gerealiseerd door de Keja Donia in overleg met de museumarchitect Ir. Hans Ruisse-naars.
- 78 *Rijksmuseum Amsterdam. Topstukken uit de collectie*, Amsterdam 1995; A. Vels Heijn, *Rembrandt*, Londen 1989; J. Nash, *Vermeer*, Londen 1991.
- 79 Doordat de aankoopvoorstellen over het algemeen schriftelijk aan de bestuursleden werden gedaan, is de motivering van de aankopen in het archief van de Stichting voor deze laatste periode beter te volgen dan in het verleden.
- 80 In het *Bulletin van het Rijksmuseum* 27 (1979), pp. 7-25 zijn artikelen van verschillende auteurs over dit schilderij opgenomen. Het schilderij, dat zich tussen 1979 en 1981 als bruikleen van Lord Harlech in het Rijksmuseum bevond, werd geveild bij Sotheby's, Londen op 4 juli 1994, nr. 61 en bracht meer dan het dubbele van de taxatiewaarde en het door het Rijksmuseum ingezette bedrag op.
- 81 Th. H. Lunsingh Scheurleer, 'Pierre Gole in volle glorie in het Rijksmuseum', *Bulletin van het Rijksmuseum* 41 (1993), pp. 79-95. Inmiddels wordt het kabinet aan Gole leerling, de beroemde André-Charles Boulle, toegeschreven en is in 1996 door de Stichting voor het Rijksmuseum een kleiner, wel aan Gole toegeschreven bloemenmarqueteriekabinet aangekocht, inv.nr. BK-1966-22. Zie de aanwinstenrubriek in: *Bulletin van het Rijksmuseum* 45 (1997), pp. 227-228.
- 82 Veilingcat. Christie's (Amsterdam) 3 december 1991, lot nr. 321.
- 83 J.S. Held, 'Constantijn Huygens and Susanna van Baerle: A Hitherto Unknown Portrait', *The Art Bulletin* 73 (1991), pp. 653-668; zie ook tent.cat. *Jacob van Campen*, Amsterdam (Koninklijk Paleis) 1995, pp. 66-69.
- 84 Zie H.W. van Os, 'Hoe Rembrandts Uyttenbogaert in Nederland terug kwam,' *Bulletin van het Rijksmuseum* 40 (1992), pp. 343-345 en ook M. Bijl, M. Zeldenrust en W. Kloek, 'Rembrandts Portret van Johannes Wtenbogaert, verwerving en restauratie', *Bulletin van het Rijksmuseum* 42 (1994), pp. 327-33.
- 85 Zie aanwinstenrubriek in: *Bulletin van het Rijksmuseum* 44 (1996), pp. 134-36.
- 86 Zie A. Blankert, 'Vrouw 'Winter' door Caesar van Everdingen', *Bulletin van het Rijksmuseum* 39 (1991), pp. 505-523. *Pan en Syrinx*, SK-A-4882, was

- sinds 1972 in bruikleen van het Rijksmuseum (SK-C-1517).
- 87 Zie G.M.C. Jansen, 'Paulus geneest de kreupel man te Lystra uit 1663 door Karel du Jardin (1626-1678)', *Bulletin van het Rijksmuseum* 45 (1997), pp. 179-189. Over de Jordaens, suppl. cat. p. 60, SK-C-1614.
- 88 Dankzij een extra bijdrage voor de aankoop van *Lot en zijn dochters* van Goltzius kon de Eglon van der Neer worden verworven uit de gelden van het legaat G.H. Sant, die verder aan de aankoop van de Goltzius besteed werden. Zie voor de Eglon van der Neer en de Willem van Mieris, tent.cat. *De Hollandse Fijnschilders*, Amsterdam (Rijksmuseum) 1989-1990, resp. nr. 29 en 24; zie ook *Bulletin van de Vereniging Rembrandt* 9 (1999), pp. 20-22; over de Van der Werff, zie G.M.C. Jansen, 'O Adam Adam; God roept Adam en Eva ter verantwoording door Adriaen van der Werff', *Bulletin van het Rijksmuseum* 44 (1996), pp. 3-7.
- 89 Zie A. Mc Neil Kettering, 'Het portret van Moses ter Borch door Gerard en Gesina ter Borch', *Bulletin van het Rijksmuseum* 43 (1995), pp. 317-35.
- 90 Tot de fusieonderhandelingen wordt besloten in de bestuursvergadering van de Stichting op 18 november 1997; namens de Stichting traden in de fusiewerkgroep op mevr. Lichtenwagner, de heren Bloemsma, Schoemakers en Van Asch van Wijck, onder begeleiding van Deloitte & Touche. Zie Archief Fotocommissie, notulen vergadering, d.d. 4 maart en 10 juni 1998. Drie bestuursleden van de Stichting, de heren Bloemsma, Blokker en Schoemaker werden bij de realisering van fusie lid van een door het Rijksmuseum ingestelde Commissie voor Commercieel Advies.
- 91 Zie Archief Fotocommissie, notulen vergadering Rijksmuseum-Stichting, d.d. 15 februari, 5 juni, 2 juli, 27 november 1996 en 19 maart 1997.

Lijst van kunstvoorwerpen die door/met steun van de Fotocommissie/ Rijksmuseum-Stichting zijn aangekocht

(De met een * aangegeven objecten zijn *gedeeltelijk* door de Fotocommissie gefinancierd; de door de Rijksmuseum-Stichting aan het Rijksmuseum in *bruikleen* gegeven objecten zijn bij de fusie met de Stichting Het Rijksmuseum in 1998 onderdeel van de Rijkscollectie geworden; Bull. RM = *Bulletin van het Rijksmuseum*)

- 1920 schilderij, BARTHOLOMÄUS DIETTERLIN, *Ruitergevecht in bergachtig landschap*, inv.nr. SK-A-2840, f 100,-.
- schilderij, MICHAEL SWEERTS, *De hongrigeren spijzen; De dorstigen laven; De naakten kleden; De zieken bezoeken*, uit de serie van *De zeven werken van barmhartigheid*, inv.nr. SK-A-2845-48, f 2250,-.
- schilderij, CORNELIS DE ZEEUW, *Portret van een jonge man*, inv.nr. SK-A-2849, f 1200,-.
- 1921 schilderij, BENJAMIN CUYP, *De graflegging*, inv.nr. SK-A-2857, f 4200,-.
- schilderij, MEESTER VAN DE LEGENDE VAN MARIA MAGDALENA, aangekocht als JACOB VAN LAETHEM, *Philips de Schone*, inv.nr. SK-A-2854, f 7500,-; zie *All the paintings*, p. 635.
- 1922 schilderij, JACOBUS BUYS, *Scène uit 'Lubbert Lubbertse of de geadelde boer'* door M. van Breda, inv.nr. SK-A-2970, f 750,-.
- 1924 * schilderij(en), MEESTER VAN ALKMAAR, *Het bezoeken van de zieken*, uit de serie van *De zeven werken van barmhartigheid*, inv.nr. SK-A-2815; totaalkosten voor de 7 panelen f 50.000,-, aangekocht met steun van de Vereniging Rembrandt, de Fotocommissie, bijdrage f 10.000,-; zie *All the paintings*, pp. 627-628.
- 1924 schilderij, CORNELIS VAN HAARLEM, *Venus en Mars*, inv.nr. SK-A-3016, f 1350,-.
- 1925 zilver, JOHANNES LUTMA, *schaaltje*, Amsterdam, 1641, inv.nr. BK-NM-13258, f 2500,-; *catalogus zilver* 1952, nr. 109, *catalogus zilver* 1979, nr. 40.
- 1926 schilderij, WILLEM BUYTEWECH, *Voorname vrijage*, inv.nr. SK-A-3038, f 10.000,-; zie J. Six, *Oud Holland* 43 (1926), p. 97.
- 1929 schilderij, MATHIEU LENAIN, *De dobbelaars*, inv.nr. SK-A-3099, f 5000,-.
- 1930 schilderij, FRANCESCO UBERTINI (BACCHIACCA), *Het herbergen van de reizigers*, uit de serie van *De zeven werken van barmhartigheid*, inv.nr. SK-A-3104, f 9700,-.
- schilderij, JAN PORCELLIS, *Vissersboten op onrustig water*, inv.nr. SK-A-3111, f 500,-.
- schilderij, ANTHONIE PALAMEDESZ, *Portret van een jonge vrouw*, inv.nr. SK-A-3114, f 1000,-.
- schilderij, GUILLAM DUBOIS, *Berglandschap*, inv.nr. SK-A-3115, f 200,-.
- 1931 schilderij, JACOBUS VREL, *Vrouwkje bij de schouw*, inv.nr. SK-A-3127, f 2000,-.
- 1932 * schilderij, GERARD DAVID, *Bosgezicht*, inv.nr. SK-A-3134, twee zijluiken voor f 10.000,-, aangekocht door het Rijk en de Fotocommissie, bijdrage f 5000,-.
- 1934 schilderij, FRANS POST, *Gezicht in Brazilië*, inv.nr. SK-A-3224, f 850,-; zie Bull. RM 12 (1964), pp. 51-56.
- 1935 17 tekeningen, J.E. MARCUS, inv.nrs. RP-T-1935-23/42, f 45,-; zie cat.tent. *Jacob Ernst Marcus. Graveur en tekenaar*, Amsterdam (RPK) 1972.

- 1936 schilderij, EMANUEL DE WITTE, *Haven bij zonsondergang*, inv.nr. SK-A-3244, f 9900,-.
- vijf tekeningen, ADAM DE COLONIA, *Toeschouwers rond een vuurtje op straat*; D. DUPRÉ, *Landschap met rivier en rustende wandelaars en vee bij het water*; GIJSBERTUS CRAEYVANGER, *Landschap met bomen en twee figuren*; JAN VAN GOOL, *Varkens en ezels onder een boom*; ANONIEM, *Portret van Jacob van der Does*; inv.nrs. RP-T-1936-7/11.
- 1937 meubel, DANIEL MAROT, gebeeldhouwde Louis XIV-tafel, inv.nr. BK-14980, f 1500,-; zie *Catalogus van meubelen 1952*, nr. 315, R. Baarsen, *Nederlandse meubelen 1600-1800*, Rijksmuseum, Amsterdam 1993, nr. 31.
- beeldhouwwerk, eikenhouten groep, *De opstanding van Christus*, inv.nr. BK-14993, f 1100,-; cat. *Beeldhouwkunst in het Rijksmuseum*, Amsterdam 1973, nr. 47.
- tekening, PAULUS VAN VIANEN, verworven als LUCAS VAN VALKENBORGH, *Landschap*, inv.nr. RP-T-1937-24, f 300,-; zie K.G. Boon, *Netherlandish Drawings of the Fifteenth and Sixteenth Century*, 1978, nr. 467.
- 1938 trap, in Lodewijk XIV-stijl uit het huis op de hoek Lange Vijverberg-Lange Voorhout, Den Haag, inv.nr. BK-15972, f 1800,-.
- tekening, D. LANGENDIJK, *Wachtlokaal met officieren*, inv.nr. RP-T-1938-130, f 200,-.
- 1939 * schilderij, REMBRANDT, *Jeremia treurende over de verwoesting van Jeruzalem*, inv.nr. SK-A-3276, totaalbedrag f 150.000,-, aangekocht met steun van particulieren, de Vereniging Rembrandt en de Fotocommissie, bijdrage f 10.000,-; zie *Bull. RM 31* (1983), pp. 216-217.
- 1941 meubel, vouwstoel van notenhout, zgn. Jan Steen-stoel, inv.nr. BK-15337, f 1900,-; zie *Catalogus van meubelen 1952*, nr. 198, afb. 43, zie cat. *Nederlandse meubelen 1600-1800*, 1993, nr. 11.
- * schoorsteenmantel, inv.nr. BK-15371, totaalbedrag f 3000,-, aangekocht door de Vereniging Rembrandt en de Fotocommissie, bijdrage f 2000,-.
- 1942 beeldhouwwerk, *De verloren zoon*, inv.nr. BK-15436, f 7500,-; zie cat. *Beeldhouwkunst in het Rijksmuseum*, 1973, nr. 163.
- 1944 vier meubels, twee Hollandse 17de-eeuwse stoelen en twee tabouretten, inv.nrs. BK-15537-a/b, BK-15539-a/b, f 6500,-; zie *Catalogus van meubelen 1952*, nrs. 217 en 286.
- 1946 * schilderij, REMBRANDT, *Joseph vertelt zijn dromen*, inv.nr. SK-A-3477, totaalbedrag f 50.000,-, aangekocht door de Vereniging Rembrandt en de Fotocommissie, bijdrage f 25.000,-; zie *Bull. RM 31* (1983), p. 186.
- 1950 boek, JACOB MAREL, *Tulpenboek*, inv.nr. RP-T-1950-266, f 5400,-.
- schilderij, A. CUYP, *Landschap met koeien en herdersjongen*, inv.nr. SK-A-3754, f 29.325,-.
- 1951 schilderij, HENDRIK KEUN, *Tuintafereel in Amsterdam*, inv.nr. SK-A-3831, f 2000,-.
- * prent, ets van HERCULES SEGERS, *Het rotslandschap met de sloopstakelage*, inv.nr. RP-P-1951-528; totaalbedrag f 21.000,-, gedeeltelijk geschonken door I. de Bruyn, verworven met steun van de Vereniging Rembrandt en de Fotocommissie, bijdrage f 10.000,-; zie *Bull. RM 31* (1983), pp. 220-221.
- 1952 wandtapijt, FRANÇOIS SPIERING, *De ontmoeting van David en Abigael*, inv.nr. BK-16523, f 24.210,-; zie cat. *Wandtapijten 2*, Rijksmuseum 1971, p. 36/37, afb. 22.
- 1953 zilver, JOHANNES GRILL, kan en schotel, Amsterdam, 1649, inv.nr. BK-1953-10, f 25.000,-.
- zilver, plaquette, *Het Oordeel van Paris*, inv.nr. BK-1953-14, f 5250,-.
- porselein, een pruikenstrooier van Meissen porselein, inv.nr. 1953-56, f 1000,-.
- wandtapijt, *Ster-ushak*, Klein-Azië inv.nr. BK-1953-34, f 2800,- (en restauratiekosten f 1325,-).
- 1954 24 tekeningen, 4 aquarellen en 27 etsen, RIK WOUTERS, inv.nrs. RP-T-1954-4/30 en RP-P-1956-10-31, f 4650,-.
- meubel, ingelegd kabinet met bloemen, marquetterie, eind 17de eeuw, inv.nr. BK-1954-5, f 15.000,-; zie cat. *Nederlandse meubelen 1600-1800*, 1993, nr. 27 en *Bull. RM 3* (1955), pp. 85-90.
- wandtapijt, *Jongelingen in de brandende oven*, inv.nr. BK-1954-70; zie cat. *Wandtapijten 2*, Rijksmuseum 1971, pp. 27-28, afb. 15, f 8130,-.
- wandtapijt, FRANÇOIS SPIERING, *Diana's afscheid van Eferia*, inv.nr. BK-1954-69b, f 56.890,-; zie cat. *Wandtapijten 2*, 1971, pp. 21-24, afb. 11 en 12.
- 1955 twee wandtapijten, in Lodewijk XV-stijl, naar kartons van Coypel, inv.nr. BK-1955-102a en b, f 36.320,-.
- vijf wandtapijten, *Iphigeneia in Aulis*, midden 17de eeuw, inv.nr. BK-1955-100a/d, f 21.210,-; zie cat. *Wandtapijten 2*, 1971, pp. 38-39, afb. 23.
- wandtapijt, *Noach, God de Vader dankend*, Renaissance,

- 16de eeuw, inv.nr. BK-1955-99, *Wandtapijten 2*, 1971, pp. 16-17, afb. 7, f 5635,-.
- meubel, hemelbed van pallsanderhout, Noord-Nederlands of Duits, 17de eeuw, inv.nr. BK-1955-82, cat. meubelen, Rijksmuseum, 1952, nr. 159, f 4160,-.
- schilderij, FRANCESCO GUARDI, *Bloemen*, inv.nr. SK-A-3899, f 15.500,-.
- 1956 boek, Franse topografische Atlas, 1720, inv.nr. RP-P-1956-131, f 3000,-.
- schilderij, HENDRICK TER BRUGGHEN, *De ongelovige Thomas*, inv.nr. SK-A-3908, f 19.200,-.
- wandtapijt, naar ontwerp F. Boucher, *De Chinese markt*, inv.nr. BK-1956-62, f 56.150,-; zie *Bull. RM 5* (1957), pp. 20-21.
- beeldhouwwerk, houten Calvariegroep, 15de eeuw, inv.nr. BK-1956-31, f 25.000,-, zie cat. *Beeldhouwkunst in het Rijksmuseum*, 1973, nr. 107.
- 1957 * prent, gravure, MEESTER ES, *Christus aan het kruis tussen Maria en Johannes*, inv.nr. RP-P-1956-837, totaalbedrag f 32.000,-, verworven met steun van de Vereniging Rembrandt en de Fotocommissie, bijdrage f 8000,-.
- meubel, coromandel lakkist, China, Ming-dynastie, inv.nr. BK-1957-50, f 4310,-.
- meubel, achtbladig goudleerscherm, China, 17de eeuw, inv.nr. BK-1957-55, f 4000,-.
- zilver, PAULUS VAN VIANEN, plaquette, *Pan en Syrinx*, Praag, 1603, inv.nr. BK-1957-34, f 11.500,-.
- meubel, baroktafel, ca. 1670, inv.nr. BK-1957-58, f 2000,-.
- tekening, (toegeschreven aan) L.L. BOILLY, olieverfschets op papier van een kinderkopje, inv.nr. RP-T-1957-366, f 3165,-.
- beeldhouwwerk, (toegeschreven aan) MARIE ANNE FALCONET-COLLOT, marmeren buste van een jong meisje, inv.nr. BK-1957-48, f 10840,-; zie cat. *Beeldhouwkunst in het Rijksmuseum*, 1973, nr. 754.
- zilver, beker (vergulde), Den Bosch 1561, inv.nr. BK-1957-36, f 16.700,-.
- 1958 twee schilderijen, JAN VAN GOYEN, *Zomer en Winter*, inv.nrs. SK-A-3945 en 3946, f 60.700,-.
- zeven schilderijen, DIRCK VAN DEELEN, aangekocht als VAN DE VENNE / VAN BASSEN, inv.nrs. SK-A-3936-3942, kamerschilderingen, f 85.900,-.
- wandtapijt, *De Babylonische gevangenschap geprofeteerd door Jeremia*, Brussel, 2de helft 16de eeuw, inv.nr. BK-1957-83, f 15.200; zie cat. *Wandtapijten 2*, Rijksmuseum 1971, p. 29, afb. 16.
- zilver, JOHANNES VAN DER LELY, wierookvat en Mariabeeld, Leeuwarden, inv.nrs BK-1958-42 en 43, f 16.000,-, cat.tent. *Nederlands zilver*, 1979, nr. 99.
- brons, kleine relikwie-kop van een heilige, 15de eeuw, inv.nr. BK-1958-76, f 15.500,-; zie cat.tent. *Koper & Brons*, Rijksmuseum, 1986, pp. 37-38, nr. 38.
- porselein, een Höchst-groep, inv.nr. BK-1958-58, f 14.800,-.
- textiel, zijden geborduurde stof, Van Hove, inv.nr. BK-1958-86, f 700,-.
- textiel, diverse stroken kant, inv.nr. BK-1958-86, f 5000,- (en f 1000,- reparatie).
- 1959 schilderij, als PIETER PIETERSZ, omgeving Pieter Pietersz, *Portret van een admiraal*, inv.nr. SK-A-3951, f 6150,-.
- tekening, MARCO ZOPPO, *Studie van een aan een gesel-paal gebonden man*, inv.nr. RP-T-1959-75, f 2200,-; zie cat.tent. *Italiaanse tekeningen II*, Amsterdam (Rijksprentenkabinet) 1981, nr. 9.
- drie prenten, LOUIS-MARIN BONNET, 'The Charms of the Morning', *Lodewijk xv, Madame du Barry*, kleurengravures, inv.nrs. RP-P-1959-177/178/362; f 3000,-.
- zilver, twee kandelaars en een theebus en een knop (goud) van een wandelstok, inv.nrs. BK-1959-20, 21 en 22, f 10.000,-; zie *Bull. RM 23* (1975), p. 8, afb. 8.
- zilver, CHRISTIAAN VAN VIANEN, twee kannen, inv.nrs. BK-1959-23a/b, f 28.000,-.
- beeldhouwwerk, HENDRICK DE KEYSER, *Mercurius*, brons, inv.nr. BK-1959-61, f 3900,-; zie *Beeldhouwkunst in het Rijksmuseum*, 1973, nr. 225.
- beeldhouwwerk, twee bronzen beeldjes: *Een atleet* (Paris ?), inv.nr. BK-1959-4; BENVENUTO CELLINI, *Hercules en Antaeus*, inv.nr. BK-1959-5, samen voor f 16.000,-, zie *Beeldhouwkunst in het Rijksmuseum*, 1973, resp. nrs. 664 en 643.
- beeldhouwwerk, *Zittende mannenfiguur in terracotta*, karikatuur, inv.nr. BK-1959-62, f 1600,-; zie cat. *Beeldhouwkunst in het Rijksmuseum*, 1973, nr. 624.
- beeldhouwwerk, W. POMPE, terracotta, *St. Jacobus*, Antwerpen, 18de eeuw, inv.nr. BK-1959-77a/b, f 1500,-.

- meubel, Engels antiek notenhouten kastje, met torsvoet, inv.nr. BK-1959-90, f 4200,-.
- meubel, antiek wortelnoten bureau met bovenkast, inv.nr. BK-1959-90, f 2500,-.
- meubel, antiek wortelnoten bureau met opzet boekenkast, inv.nr. BK-1959-97, f 2750,-.
- meubel, antiek ebbenhouten beeldenkast, Zuidelijke Nederlanden, inv.nr. BK-1959-89, f 8100,-.
- wandtapijt, Vlaamse tapisserie, *De Babylonische ballingschap*, inv.nr. BK-1959-83, f 6000,-.
- theebus, Delfts gepolychromeerd, inv.nr. BK-1959-79, f 1000,-.
- aardewerk, petit-feu, gepolychromeerd botervlootje, ca. 1750, Delft, inv.nr. BK-1959-69, f 3250,-.
- aardewerk, vier gepolychromeerde kopjes, 18de-eeuw, Delft, inv.nr. BK-1959-68-a/d, f 1500,-.
- aardewerk, een vroeg Noord-Nederlands schaalteje, inv.nr. BK-1959-72, f 1000,-.
- aardewerk, J.W. HOPPESTEYN, schotel en bord, Delfts blauw, 17de eeuw, inv.nr. BK-1959-53 en 82, resp. f 2000,- en f 1200,-.
- porselein, een deel van het zogenaamde Zwanenservies, Meissen, inv.nr. BK-1959-38, f 13.500,-.
- aardewerk, turkse schotel, Isnik, inv.nr. BK-1959-76, f 3200,-.
- aardewerk, twee schotels, Delfts met Chinees decor, inv.nr. BK-1959-81-a/b, f 9000,-.
- theebus, antiek doré, Zwolle, inv.nr. BK-1959-21, f 8100,-.
- 1960 schilderij, FRANCESCO COZZA, *Hagar en Ismaël*, inv.nr. SK-A-4035, f 11.000,-; zie *Bull. RM* 10 (1962), pp. 5-15.
- zeven glazen, uit de verzameling Bodenheim, Venetië, Nederlands en Duits, inv.nrs. BK-1960-183, 185/191, f 14.500,-; zie cat. *Glass in the Rijksmuseum I*, 1993, nrs. 84, 87, 94, 139, 10, 162.
- aardewerk, Delftse pot, verzameling Kroon, inv.nr. BK-1960-172, f 12.000,-.
- 1961 wandtapijt, *Roxanne en Atalide*, voorstelling uit Bajazet van Racine, Frankrijk, 1776, naar ontwerp van Ch. Coy-pel, inv.nr. BK-1961-94, f 14.500,-; zie *Bull. RM* 10 (1962), p. 43.
- zilver, DIRK VAN DE GOORBERG, twee driearmige kandelabers, Delft, 1771/2, inv.nr. BK-1961-61-a en b, f 18.000,-.
- 1962 * schilderij, JAN CORNELISZ VERMEYEN, *Portret van Erard de la Marck*, inv.nr. SK-A-4069, totaalbedrag f 162.000,-, verworven met steun van de Vereniging Rembrandt, het Rijk, de Fotocommissie, bijdrage f 50.000,-; zie *Bull. RM* 11 (1963), pp. 11-19.
- meubel, vergulde en gebeeldhouwde rustbank, Frankrijk, ca. 1690, inv.nr. BK-1962-44, f 57.750,-, geschenk van de Fotocommissie t.g.v. de opening van de nieuwe zalen.
- 1963 schilderij, JAN LIEVENS, verworven als REMBRANDT, *Samson en Delilla*, inv.nr. SK-A-4096, f 63.000,-.
- schilderij, JAN JANSZON DEN UYL / JAN LIEVENS (?), verworven als SCHOOL VAN REMBRANDT, *Stillevan met boeken*, inv.nr. SK-A-4090, f 75.000,-; zie *Bull. RM* 11 (1963), p. 63; *All the paintings*, p. 473.
- schilderij, JAN WEENIX, *Park met een buitenhuis*, grote wandschildering, inv.nr. SK-A-4090, f 40.300,-.
- zilver, twee pronkbokalen voor het Sint-Jorisgilde te Gorkum, Delft, 1603, inv.nrs. BK-1963-58a en b, f 35.000,-, zie cat. *Nederlands zilver* 1979, nr. 10.
- aardewerk, majolica-schotel, Noord-Nederland, 1623, inv.nr. BK-1963-42, *De kruisiging*, f 14.000,-.
- meubel, armstoel van notenhout met leren bekleding, inv.nr. BK-1963-76, Noord-Nederland, ca. 1630, f 2700,-.
- 1964 porselein, J.J. KÄNDLER, *Muze Urania* (Astronomie?), Meissen, inv.nr. BK-1964-21-a, f 13.600,-.
- zilver, JOHAN SIOTTELING, bestekcassette van mahoniehout met zilverbeslag, Amsterdam, 1772, inv.nr. BK-1964-13, f 8200,-; zie *Bull. RM* 12 (1964), pp. 101-102, afb. 3.
- * prent, ALBRECHT DÜRER, *Hieronymus bij de wilg*, drogenaald, tweede staat, inv.nr. RP-P-1964-479, aangekocht voor f 90.000,- met steun van de Vereniging Rembrandt, de Fotocommissie en het F.G. Wallerfonds, bijdrage Fotocommissie f 10.000,-; zie *Bull. RM* 12 (1964), pp. 3-4.
- * tekening REMBRANDT, *Voorstudie voor de Honderd Gulden Prent*, inv.nr. RP-T-1964-127; aangekocht met steun van het F.G. Wallerfonds en de Foto-commissie, bijdrage f 10.000,-; zie cat. *Tekeningen van Rembrandt*, Rijksmuseum, 1985, nr. 21.
- 1965 * schilderij, AELBERT CUYP, *Rivierlandschap met ruiters*, inv.nr. SK-A-4118, totaalbedrag ca. f 1.900.000,-.

aangekocht door het Rijk, de Vereniging Rembrandt, het Prins Bernhard Fonds, de Fotocommissie, bijdrage f 200.000 voor de Rembrandt en de Cuyp; zie *Bull. RM* 13 (1965), pp. 162-176.

* schilderij, ATELIER VAN REMBRANDT, verworven als REMBRANDT, *Heilige familie*, inv.nr. SK-A-4119, ca. f 4.180.000, aangekocht door het Rijk, de Vereniging Rembrandt, het Prins Bernhard Fonds, de Fotocommissie; zie bijdrage Cuyp; zie *Bull. RM* 13 (1965), pp. 143-160.

zilver, toegeschreven aan PETER ALBERTS, twee kandelaars, Zwolle, 1672, inv.nr. BK-24-a en b, f 26.000,-; zie *Bull. RM* 14 (1966), p. 123, afb. 2.

* tekening, CLAUDE LORRAIN, *Aeneas op Delos*, inv.nr. RP-T-1965-290; aangekocht met steun van de Vereniging Rembrandt en de Fotocommissie; zie *Bull. RM* 13 (1965), pp. 41-44.

1966 tekening, P.P. RUBENS, *Blad met schetsen voor een Diana en haar nimfen*, inv.nr. RP-T-1966-67, f 37.000,-; zie *Bull. RM* 14 (1966), pp. 150-157.

textiel, Albastrook, *Point de France*, Lodewijk XIV, inv.nr. BK-1966-99, f 5000,-.

meubel, wieg van ebbenhout en ivoor, Ceylon, eind 17de eeuw, inv.nr. BK-1966-48, f 5000,-; zie *Bull. RM* 15 (1967), pp. 122-130.

1967 * schilderij, PHILIPS KONINCK, *Vergezicht met hutten aan de weg*, inv.nr. SK-A-4133, totaalbedrag ca. f 2.100.000,-, verworven met extra steun van het Rijk, de Vereniging Rembrandt, het Prins Bernhard Fonds, de Fotocommissie, bijdrage f 217.800,-; zie *Bull. RM* 15 (1967), pp. 107-115; *Bull. RM* 31 (1983), pp. 223-224.

porselein, theeketel op komfoor, Berlijn, 1764, inv.nr. BK-1967-145, f 9900,-; zie *Bull. RM* 16 (1968), pp. 180 en 185, afb. 10.

zeven tekeningen, 17de-eeuw, inv.nrs. RP-T-93-99, f 24.700,-; ADRIAEN VAN DE VELDE, *Herdersfamilie temidden van haar vee*; WILLEM VAN DE VELDE DE OUDERE, *Zeegevecht tussen twee eskaders*; ADRIAEN VAN DE VELDE (toegeschreven), *Studie van een kat*; GABRIËL METSU, *Zittende jongeman met schenkan in zijn hand*; JAN HACKAERT, *Stroomversnelling in een bebost berglandschap*; AELBERT CUYP, *Riviergezicht met gemeerde zeilschepen*; NICOLAES BERCHEM, *Herderspaar en rustend vee onder geboomte*. Zie *Bull. RM* 16 (1968), p. 39 e.v., afb. 11-16.

1968 * meubels, twee Namban schermen, Japans, ca. 1610-20, inv.nr. AK-RAK-1968-1-a en b, verworven met steun van de Vereniging Rembrandt en de Fotocommissie, bijdrage f 50.000,-; zie *Bull. RM* 17 (1969), pp. 140-143,

afb. 2-4; *Bull. RM* 31 (1983), pp. 224-225.

schetsboek, EUGÈNE DELACROIX, bevattende 12 landschappen, 4 paardenstudies en 20 studies van houdingen, inv.nr. RP-T-1968-85, f 70.000,-; zie *Bull. RM* 23 (1975), p. 114, afb. 2.

tekening, PIERRO DI COSIMO, *Studieblad met Madonna, heilige vrouwen, engelen*, pen, inv.nr. RP-T-1968-364, f 68.000,-; zie *Bull. RM* 17 (1969), pp. 159-170; cat.tent. *Italiaanse tekeningen II*, Amsterdam (Rijksprentenkabinet) 1981, nr. 12.

1969 schilderij, NICOLAAS PIENEMAN, *Portret van Charles Henri Joseph Leickert*, inv.nr. SK-A-4164, f 1100,-; zie *Bull. RM* 22 (1974), p. 34.

wandtapijt, FRANÇOIS SPIERING, *De Lycische boeren weigeren Latona water te geven*, inv.nr. BK-1969-2, f 124.000,-; zie cat. *Wandtapijten 2*, Rijksmuseum 1971, p. 8, afb. 8 en 9, *Bull. RM* 17 (1969), p. 182, afb. 6.

beeldhouwwerk, *Maria Immaculata*, Zuid-Nederland, 3de kwart 17de eeuw, terracotta, inv.nr. BK-1969-4, f 5000,-; zie cat. *Beeldhouwkunst in het Rijksmuseum*, 1973, nr. 309; *Bull. RM* 17 (1969), pp. 140 en 144, afb. 5.

beeldhouwwerk, ARENT VAN BOLTEN (toegeschreven), een fantasiediertje van brons, inv.nr. BK-1969-4; f 5000,-; zie *Bull. RM* 17 (1969), pp. 140-141, afb. 1.

beeldhouwwerk, twee bronzen figuurtjes, *Boer met kip en Boerin*, Nederland, begin 17de eeuw, inv.nrs. BK-1969-6 en 7, f 2800,-; zie *Bull. RM* 17 (1969), pp. 182-183, afb. 1 en 2; cat. *Beeldhouwkunst in het Rijksmuseum*, 1973, nrs. 215 en 245.

zilver, NICOLAES DE JAGER, lezenaar, Amsterdam 1760, inv.nr. BK-1969-22, f 7000,-; zie *Bull. RM* 18 (1970), pp. 66 en 70, afb. 3.

zilver, DAVID ROOBOL (toegeschreven), missaalband, Amsterdam, 1738, inv.nr. BK-1969-23, f 7000,-; zie *Bull. RM* 18 (1970), pp. 66 en 70, afb. 4.

zilver, NOORD-NEDERLANDSE MEESTER, kan en schaal, begin 17de-eeuw, inv.nr. BK-1969-30, f 143.000,-.

zilver, D. WOR, naar ontwerp van Aert Schouman, avondmaalstel: 4 bekers, 1 grote en kleine schotels, 1 schenkan, 1 doopbeker, inv.nr. BK-1969-58-a/i, f 85.000,-; zie *Bull. RM* 19 (1971), pp. 32 en 36, afb. 9.

1970 * schilderij, HENDRICK TER BRUGGHEN, *Aanbidding der Koningen*, inv.nr. SK-A-4188, totaalbedrag f 318.000,-, verworven met steun van de Vereniging Rembrandt, de Fotocommissie en het Prins Bernhard Fonds, bijdrage Fotocommissie f 218.000,-; zie *Bull. RM* 19 (1971), pp. 91-135.

schilderij, GOVERT FLINCK, *Portret van Gozen Centen*, inv.nr. SK-A-4166, f 30.000,-; zie *Bull. RM* 25 (1977), pp. 55-63.

schilderij, GERARD DE LAIRESSE, *Vijf allegorieën*, geschilderd in grisaille tussen 1675 en 1683 voor het huis van Philip de Flines te Amsterdam, inv.nrs. SK-A-4174-4178, f 29.000,-; zie *Bull. RM* 18 (1970), pp. 176-189, afb. 18-22.

schilderij, GERARD VAN HONTHORST, *Putti met een bloemenkrans*, inv.nr. SK-A-4171, f 6750,-.

beeldhouwwerk, LAURENT DELVAUX (?), *Pallas*, 1746-1748, marmer, inv.nr. BK-1970-137, f 116.000,-; zie *Bull. RM* 24 (1976), pp. 123-139.

beeldhouwwerk, ARTUS QUELLINUS DE JONGE, drie marmeren figuurtjes *Jaargetijden*, inv.nrs. BK-1970-19-a/b/c, f 35.000,-; zie *Bull. RM* 19 (1971), p. 189; cat. *Beeldhouwkunst in het Rijksmuseum*, 1973, nr. 338.

beeldhouwwerk, eikenhouten putto, Antwerpen, begin 17de eeuw, inv.nr. BK-1970-99, f 9150,-.

beeldhouwwerk, JAN BAPTIST XAVERY, twee ivoren bustes *Cleopatra* en *Lucretia*, 1732 en 1734, inv.nrs. BK-1970-37-a en b, f 5700,-; zie *Bull. RM* 19 (1971), pp. 32 en 35, afb. 5a/b.

meubel, secretaire met Wedgwood-plaques, Nederland, ca. 1780, inv.nr. BK-1970-28, f 41.700,-; zie *Bull. RM* 19 (1971), pp. 189-191, afb. 2.

meubels, twee armstoelen van ijzerhout, Indonesië, inv.nrs. BK-1970-107-a en b, f 4500,-; zie *Bull. RM* 21 (1973), p. 91, afb. 4.

meubels, delen van een eetkamerinterieur naar ontwerp van Th.W. Nieuwenhuis, ca. 1916, inv.nrs. BK-1970-88-93, f 3000,-; zie *Bull. RM* 20 (1972), pp. 10-11, afb. 3.

goud, beker met deksel, Den Haag, 1743, in. BK-1970-40, f 71.300,-; zie *Bull. RM* 19 (1971), p. 37, afb. 10.

zilver, P. ZÖLLNER, bouilloire op komfoor, Nieuw-Beijerland, 1854, inv.nr. BK-1970-2, f 2100,-; zie *Bull. RM* 19 (1971), pp. 78 en 82, afb. 6.

zilver, J. B. BUYSSENS (?), wijwaterbak met zilveren reliëf met *Johannes op Patmos*, ca. 1725, inv.nr. BK-1970-9; zie *Bull. RM* 18 (1970), pp. 66 en 69, afb. 2.

zilver, NICOLAAS MENSMA, schaal, plooischotel, Amsterdam, 1667, inv.nr. BK-1970-1, f 34.600,-; zie *Bull. RM* 19 (1971), pp. 78 en 80, afb. 2.

goud, GEORGES FOUQUET, hanger, ca. 1900, inv.nr. BK-1970-64, f 17.275,-; zie *Bull. RM* 20 (1972), pp. 31-32, afb. 37.

zilver, L. POTMAN, inktstel, Middelburg, 1773, inv.nr. BK-1970-108, f 9500,-; zie *Bull. RM* 19 (1971), pp. 78 en 81, afb. 5.

zilver, RABBANUS RAAB, wieroekscheepje, ca. 1750, inv.nr. BK-1970-5, f 6000,-; zie *Bull. RM* 19 (1971), pp. 78 en 81, afb. 4.

goud, haarkam, Art Nouveau, ca. 1900, inv.nr. BK-1970-105, f 5000,-; zie *Bull. RM* 20 (1972), pp. 31-32, afb. 38.

zilver, HENRY VAN DE VELDE, schotel, ca. 1906, inv.nr. BK-1970-38, f 3400,-; zie *Bull. RM* 20 (1972), pp. 23 en 26, afb. 23.

porselein, koffiekam met deksel, Weesp-Loosdrecht, ca. 1772, inv.nr. BK-1970-31, f 7900,-; zie *Bull. RM* 19 (1971), pp. 78 en 84, afb. 10.

aardewerk, schotel, Noord-Nederland, begin 17de eeuw; zie *Bull. RM* 19 (1971), pp. 78 en 83, afb. 8.

porselein, figuurtje van *Een zittende Chinese vrouw*, Frankenthal, ca. 1755-1760, inv.nr. BK-1970-33, f 7000,-; zie *Bull. RM* 18 (1970), pp. 35 en 38, afb. 8.

ceramiek, verzameling Art Nouveau, ontwerp Th.A.C. Colenbrander, voornamelijk Rozenburg, inv.nrs. BK-1970-42-a/e, 114-a/b, 127 en 128, f 10.500,-; zie *Bull. RM* 20 (1972), pp. 35 en 38, afb. 39 en 42-47.

glas, ruitje, *Ahasverus en Haman*, Nederrijn, ca. 1525, inv.nr. BK-1970-27, f 4000,-; zie *Bull. RM* 19 (1971), pp. 78-79, afb. 1.

glas, kelk met portret van koning Willem II door N.L. HOEVENAAR, 1847, inv.nr. BK-1970-30, f 2200,-.

beeldhouwwerk, Hindu-Javaans bas-reliëf uit Oost-Java, Penanggungan, 14de/15de eeuw, inv.nr. AK-RAK-1970-1-a/b, f 5800,-.

zilver, Hindu-Javaans Vajrasattva beeldje, inv.nr. AK-RAK-1970-2, f 45.000,-.

beeldhouwwerk, JAMES PRADIER, portretbuste van een meisje, marmer, inv.nr. BK-1970-63, f 18.750,-; zie *Beeldhouwkunst in het Rijksmuseum*, 1973, nr. 760; *Bull. RM* 18 (1970), pp. 34 en 36, afb. 3.

drie miniaturen, SIMON MARMION (toegeschreven), inv.nrs. RP-T-1970-44/45/46, f 15.000,-.

* tekening, CLAUDE LORRAIN, *De ontmoeting van Aeneas met de zoon van Euandros*, inv.nr. RP-T-1970-7; totaalbedrag f 20.000,-, verworven met steun van het F.G.Waller-fonds en de Fotocommissie, bijdrage f 10.000,-; zie *Bull. RM* 19 (1971), p. 38, afb. 11.

- 1971 beeldhouwwerk, *St. Sebastiaan*, notenhout, Mechelen, circa 1525-25, inv.nr. BK-1971-50, f 62.500,-; zie *Bull. RM* 19 (1971), pp. 183-188.
- beeldhouwwerk, FRANÇOIS DIEUSSART, borstbeelden van Pieter Spiering Silfercrona en zijn vrouw Johanna Doré, circa 1646, marmer, inv.nrs. BK-1971-115-a en b, f 62.000,-; zie *Bull. RM* 19 (1971), pp. 143-164.
- textiel, FRANÇOIS VAN DEN HECKE, tafelkleed met familiewapen van Johannes Baptist Kaltschmidt von Eisenberg, Brussel, ca. 1650, inv.nr. BK-1971-116, f 40.000,-; zie *Bull. RM* 21 (1973), pp. 91-92, afb. 11.
- aquarel, JOHAN BARTHOLD JONGKIND, *Aanlegsteiger te Honfleur*, 1862, inv.nr. RP-T-1971-95, f 30.000,-; zie *Bull. RM* 20 (1972), p. 114, afb. 2.
- schilderij ABRAHAM VAN STRIJ, *De kersenverkoopster*, 1816, inv.nr. SK-A-4195, f 26.900,-; zie *Bull. RM* 22 (1974), pp. 19-20.
- beeldhouwwerk, *Het Christuskind*, Mechelen, begin 16de eeuw, inv.nr. BK-1971-114, f 17.100,-; zie *Bull. RM* 21 (1973), p. 91, afb. 2.
- zilver, JAN BAPTISTA BUYSSENS, ciborie, Antwerpen 1722/23, inv.nr. BK-1971-107, f 7500,-; zie *Bull. RM* 21 (1973), p. 31, afb. 7.
- meubel, stoel, Portugal, midden 18de eeuw, inv.nr. BK-1971-254, f 1500,-; zie *Bull. RM* 21 (1973), p. 31, afb. 2.
- aardewerk, grote rechthoekige plaque met chinoiserie van Delfts aardewerk, 3de kwart 17de eeuw, inv.nr. BK-1971-117, f 29.000,-; zie *Bull. RM* 21 (1973), p. 92, afb. 12.
- porselein, twee figuren, *De Herfst en de Winter*, Doccia, circa 1765, inv.nr. BK-1971-26, f 7700,-; zie *Bull. RM* 21 (1973), p. 134, afb. 14 en 15.
- * meubel, wandtafel van gebeeldhouwd en verguld lindenhout met een blad van groen gevlekt marmer, vervaardigd naar ontwerp van Giovanni Battista Piranesi, inv.nr. BK-1971-14; totaalbedrag f 90.107,-, bijdrage Fotocommissie f 25.000,-; zie *Bull. RM* 21 (1973), p. 31, afb. 2 en *Bull. RM* 38 (1990), pp. 324-335.
- 1972 schilderij, ROELANT ROGHMAN, *Bergachtig landschap*, inv.nr. SK-A-4218, f 120.000,-; zie *Bull. RM* 20 (1972), p. 182, afb. 5 en 23 (1975), pp. 100-101.
- schilderij, DANIEL MYTENS II, *Allegorie met de 7 kinderen van Diederick Pietersz van Leyden en Alida Paets*, inv.nr. SK-4222, f 78.500,-; zie *Bull. RM* 21 (1973), p. 31, afb. 1.
- schilderij, GERARD VAN NIJMEGEN, *Bergachtig rivierlandschap*, inv.nr. SK-A-4223, f 31.800,-; zie *Bull. RM* 22 (1974), pp. 26-38, afb. 10; *Bull. RM* 32 (1984), pp. 64-70.
- schilderijen, CORNELIS TROOST, portretten van *Mr. Gerrit Sichterman* en zijn vrouw *Louis Christina Trip*, inv.nrs. SK-4200/4201, f 20.000,-; zie *Bull. RM* 22 (1974), p. 18.
- schilderij, PIETER DUBORDIEU, *Portret van een dame*, 1ste helft 17de eeuw, inv.nr. SK-A-4221, f 15.000,-; zie *Bull. RM* 20 (1972), p. 182, afb. 3.
- schilderij, JOSEPHUS AUGUSTUS KNIP, *De beschieting van Den Bosch door de Fransen tijdens het beleg van 1794*, 1800, inv.nr. SK-A-4220, f 13.000,-; zie *Bull. RM* 20 (1972), p. 182, afb. 3.
- tekening, JAN DE BRAY, *Allegorie op de triomftocht van stadhouder Frederik Hendrik*, inv.nr. RP-T-1972-81, f 8800,-; zie *Bull. RM* 21 (1973), p. 32, afb. 19.
- tekening, JAN DE BRAY, *Hermes en Aglauros*, inv.nr. RP-T-1972-82, f 4400,-; zie *Bull. RM* 21 (1973), p. 32, afb. 20.
- tekening, DIRCK DALENS, *Ruiter te paard*, inv.nr. RP-T-1972-83, f 7000,-.
- tekening, PIETER DE WITTE, *Harp spelende koning David*, inv.nr. RP-T-1972-80, f 6500,-; zie *Bull. RM* 21 (1973), pp. 32 en 37, afb. 18.
- tekening, J. VAN DER VINNE I, *Ruiters in een legerkamp*, inv.nr. RP-T-1972-79, f 2500,-; zie *Bull. RM* 21 (1973), p. 44-45.
- beeldhouwwerk, J.C. DE COCK, *Negerjongetje met stedenkroon*, 1704, marmer, inv.nr. BK-1972-134, f 64.700,-; zie *Bull. RM* 21 (1973), p. 91, afb. 3.
- beeldhouwwerk, een ordegeestelijke, Zuid-Nederland, ca. 1700, hout, inv.nr. BK-1972-66, f 10.000,-; zie *Bull. RM* 20 (1972), p. 182, afb. 6.
- beeldhouwwerk, pijpaarden reliëf, fragment van een Calvarie, Utrecht, ca. 1470, inv.nr. BK-1972-156, f 8100,-; zie *Bull. RM* 21 (1973), p. 91, afb. 1; cat. *Nederlandse meubelen 1600-1800*, 1993, nr. 32.
- meubels, twee verguld houten guerdons in de stijl van Daniel Marot, ca. 1700, inv.nrs. BK-1972-157-a/b, f 15.200,-; zie *Bull. RM* 23 (1975), pp. 102-104.
- meubels, guerdon en drie stoelen, Indonesië, 18de eeuw, inv.nrs. BK-1972-67 en 69, f 5650,-; zie *Bull. RM* 21 (1973), p. 91, afb. 5 en 6.
- meubel, een tafel naar ontwerp van G. W. Dijsselhof, ca. 1900, inv.nr. BK-1972-133, f 2500,-.

- meubel, een tafeltje naar ontwerp van Lion Cachet, ca. 1905, inv.nr. BK-1972-83, f 700,-.
- zilver, theeservies, J. LANG en C. KOOPS, Rotterdam 1862, inv.nr. BK-1972-81, f 2200,-; zie *Bull. RM* 22 (1974), p. 39, afb. 5.
- porselein, blauw-witte vroeg 15de-eeuwse schenkan, China, inv.nr. AK-RAK-1972-6, f 39.500,-.
- porselein, spoelkom met Imari-decor, Saksisch, ca. 1735, inv.nr. BK-1972-139, f 4800,-.
- aardewerk, bordje met kakiemonddecor, Chelsea, ca. 1752, inv.nr. BK-1972-71, f 2500,-; zie *Bull. RM* 21 (1973), p. 31, afb. 11.
- porselein, vaas, Rosenburg, ca. 1900, f 1900,-; zie *Bull. RM* 21 (1973), p. 134, afb. 17.
- aardewerk, Kakiemon kop en schotel, Japan, ca. 1680, inv.nr. AK-RAK-1972-79, f 900,-; zie *Bull. RM* 21 (1973), p. 134, afb. 12.
- aardewerk, schotel, blauw beschilderd met chinoiserie, Delft, ca. 1700, inv.nr. BK-1972-78, f 675,-; zie *Bull. RM* 21 (1973), p. 92, afb. 13.
- 1973 * schilderij, CORNELIS TROOST, *Zelfportret*, inv.nr. SK-A-4225, totaalbedrag f 75.700,-, verworven met steun van de Vereniging Rembrandt, het Prins Bernhard Fonds en de Fotocommissie, bijdrage f 46.665,-; zie *Bull. RM* 22 (1974), pp. 20, 37, afb. 4.
- * schilderij, THOMAS DE KEYSER, *Groepsportret van een onbekend college*, inv.nr. SK-A-4236, totaalbedrag f 150.000,-, verworven met steun van de Vereniging Rembrandt, het Prins Bernhard Fonds en de Fotocommissie, bijdrage f 100.000,-.
- zilver, DENIS GODIN, kan (verguld), ca. 1660, inv.nr. BK-1973-68, f 38.000,-.
- textiel, dames- en kinderkostuums met toebehoren, 17de, 18de, 19de en 20ste eeuw, inv.nrs. BK-339-379/386 en 389, f 18.000,-; zie *Bull. RM* 22 (1974), p. 40, afb. 13; *Bull. RM* 27 (1979), p. 191, afb. 12-16.
- glas, kelk, met het wapen van de Staten-Generaal en de vlag van de Verenigde Staten van Amerika, 1782, inv.nr. NG-1973-1, f 10.500,-; zie *Bull. RM* 21 (1973), p. 143, afb. 20.
- porselein, terrine met deksel in de vorm van een kool, Meissen, ca. 1775, inv.nr. BK-1973-190, f 6500,-; zie *Bull. RM* 21 (1973), p. 134, afb. 13.
- tekening, FRANCISCO JOSE DE GOYA Y LUCIENTES, *Quéjate al tiempo*, inv.nr. RP-T-1973-9, f 110.000,-.
- aardewerk, *Madonna met Kind*, Delft, 1749, inv.nr. BK-1973-207, f 26.900,-; zie *Bull. RM* 22 (1974), p. 39, afb. 6.
- 1974 * schilderij, PIETER CLAESZ, *Stilleven met kalkoenpastei*, inv.nr. SK-A-4646, totaalbedrag f 800.000,-, verworven met steun van de Vereniging Rembrandt, het Prins Bernhard Fonds en de Fotocommissie, bijdrage f 300.000,-; zie *Bull. RM* 23 (1975), pp. 119-121.
- twee schilderijen, MICHIEL VAN MUSSCHER, *Zelfportret* en *Portret van zijn vrouw*, inv.nrs. SK-A-4232 en SK-A-4233, f 21.600,-; zie *Bull. RM* 22 (1974), pp. 131-149, afb. 4 en 5.
- * schilderij, JACOB DE WIT, *Mercurius, die een held naar Venus voert*, ontwerp voor een plafondstuk, inv.nr. SK-A-4659; totaalbedrag f 23.500,-, verworven met steun van het Fonds J.W. Edwin vom Rath en de Fotocommissie, bijdrage f 9000,-; zie *Bull. RM* 22 (1974), p. 29, afb. 3.
- zilver, GREGORIUS VAN DER TOORN, koelvat, Den Haag, 1767, inv.nr. BK-1974-107, f 93.300,-; zie *Bull. RM* 23 (1975), pp. 125-126.
- zilver, HERMANUS NIEUWENHUYSE, kamerpot, Amsterdam, 1750, inv.nr. BK-1974-9, f 26.000,-; zie *Bull. RM* 22 (1974), p. 173, afb. 4.
- zilver, T.G. BENTVELT, koffiepot met filter, Amsterdam 1826, inv.nr. BK-1974-114, f 6500,-; zie *Bull. RM* 23 (1975), p. 180, afb. 9.
- schoorsteenstuk, JAN BAPTIST XAVERY, 1742, marmer, inv.nr. BK-1974-109, f 83.500,-.
- beeldhouwwerk, notenhouten groep: *De beweging*, Zuid-Nederland, ca. 1440-1450, inv.nr. BK-1974-1, f 36.400,-; zie *Bull. RM* 22 (1974), p. 39, afb. 1.
- wandtapijt, met het wapen van de graaf van Monterey, Brussel, 2de helft 17de eeuw, inv.nr. BK-1974-100, f 17.000,-; zie *Bull. RM* 22 (1974), p. 173, afb. 6.
- porselein, terrine op onderschotel, Frankenthal, ca. 1760, inv.nr. BK-1974-110, f 8200,-; zie *Bull. RM* 22 (1974), p. 30, afb. 13.
- textiel, bedsprei van naaldkant, *Point de gaze de Bruxelles*, Brussel, 3de kwart 19de eeuw; bruidsluier van kloskant, Brussel, 2de helft 19de eeuw, inv.nrs. BK-1974-95 en 96, f 15.500,-.
- meubels, HENRY VAN DE VELDE, eetkamer-ameublement, 1895, inv.nrs. BK-1974-108-a/g, f 29.100,-.
- 1975 * prent, REMBRANDT, *Ecce Homo*, drogenaald, inv.nr. RP-P-1975-1; totaalbedrag f 850.000,-, verworven met

steun van het F.G. Waller-Fonds en de Fotocommissie, bijdrage f 140.000,-; zie *Bull. RM* 23 (1975), pp. 178-179, afb. 1.

wandtapijt, met Amor in medaillon uit de serie *Les Tentures de François Boucher*, Parijs, ca. 1780, inv.nr. BK-1975-68, f 146.600,-; zie *Bull. RM* 23 (1975), p. 180, afb. 4.

zilver, knottekistje, Hoorn, 1670, inv.nr. BK-1975-78, f 25.000,-; zie *Bull. RM* 23 (1975), p. 237, afb. 6.

aardewerk, ovale schotel, Delft, plateelbakkerij De Grieksche A van Adriaen Kokx, eind 17de eeuw, inv.nr. BK-1975-85, f 18.000,-; zie *Bull. RM* 24 (1976), p. 141, afb. 14.

meubel, vergulde consoletafel met aan de voorkant *Europa op de stier*, Noord-Nederland, ca. 1700, inv.nr. BK-1975-85, f 5900,-; zie *Bull. RM* 24 (1976), p. 140, afb. 6.

beeldhouwwerk, HENDRIK DOUVERMANN, *De heilige Ursula*, eikenhout, ca. 1520, inv.nr. BK-1975-70, f 21.500,-; zie *Bull. RM* 23 (1975), pp. 63-66.

textiel, tafelkleed, Noord-Nederland, 1ste helft 17de eeuw, inv.nr. BK-1975-75, f 45.000,-; zie *Bull. RM* 23 (1975), p. 180, afb. 7.

1976 * schilderij, REMBRANDT, *Musicerend gezelschap*, 1626, inv.nr. SK-A-4674, totaalbedrag f 648.000,-, verworven met steun van de Vereniging Rembrandt, het Prins Bernhard Fonds en de Fotocommissie, bijdrage f 216.000,-; zie *Bull. RM* 25 (1977), pp. 24-27 en *Bull. RM* 37 (1989), pp. 207-210.

schilderij, MOYSES VAN UYTENBROECK, *Het vinden van Mozes door de dochter van de Farao*, inv.nr. SK-A-4673, f 90.000,-; zie *Bull. RM* 24 (1976), p. 140, afb. 1.

schilderij, NOORD-NEDERLANDSE SCHOOL, *Inwijding van een nieuw lid van de Bentveughels te Rome*, inv.nr. SK-A-4672, f 67.000,-; zie *Bull. RM* 24 (1976), pp. 183-184, cat. schilderijen (supplement), p. 98.

* zilver, ADAM VAN VIANEN, kan (verguld), Utrecht, 1615, inv.nr. BK-1976-75, totaalbedrag f 812.000,-, aangekocht met steun van het Prins Bernhard Fonds, de Vereniging Rembrandt en de Fotocommissie, bijdrage f 152.000,-; zie *Bull. RM* 24 (1976), p. 183, afb. 3-6; *Bull. RM* 31 (1983), pp. 227-228 en *Bull. RM* 37 (1989), pp. 201-203.

goud, medaillon met voorstellingen van Johannes de Doper, geëmailleerd, 1665, inv.nr. BK-1976-45, f 70.000,-; zie *Bull. RM* 25 (1977), p. 27, afb. 2 en 3.

* negen tekeningen, PIETER POST, ontwerpen van scheepsinterieur, 1663, inv.nrs. RP-T-1976-2/9 en 30, totaalbedrag f 20.000,-, de helft geschenken door de Fotocommissie, bijdrage f 9900,-; zie *Bull. RM* 25 (1977), pp. 30-31, afb. 29-30.

porselein, schenkan, China, begin 15de eeuw; f 6000,-.

1977 * schilderij, REMBRANDT, *Zelfportret*, 1628, inv.nr. SK-A-4691; totaalbedrag f 1.800.000,-, aangekocht met steun van de Vereniging Rembrandt, het Prins Bernhard Fonds, het Rijk en de Fotocommissie, bijdrage van f 400.000,-; zie *Bull. RM* 25 (1977), pp. 120-122 en 37 (1989), pp. 214-216.

* schilderij, KAREL VAN MANDER, *De grootmoedigheid van Scipio*, inv.nr. SK-A-4690; totaalbedrag f 160.000,-, aangekocht met steun van de Fotocommissie, bijdrage f 100.000,-; zie *Bull. RM* 26 (1978), pp. 51-58.

beeldhouwwerk, ADRIAEN VAN WESEL, *De ontmoeting van de drie koningen*, eikenhout, 1475-77, inv.nr. BK-1977-134, f 51.800,-; zie *Bull. RM* 28 (1980), pp. 155-166 en 37 (1989), pp. 163-165.

* beeldhouwwerk, JAN GREGOR VAN DER SCHARDT (toegeschreven), *Sol*, brons, ca. 1580, inv.nr. BK-1977-24, totaalbedrag f 70.000, bijdrage van de Fotocommissie f 45.000,-; zie *Bull. RM* 37 (1989), pp. 182-184.

* twee tekeningen, FEDERICO BAROCCI, *De graflegging van Christus en De bewening van de dode Christus*, inv.nrs. RP-T-1977-137/138, f 425.000, bijdrage van de stichting f 362.000,-; zie cat.tent. *Italiaanse tekeningen II*, Amsterdam (Rijksprentenkabinet) 1981, nrs. 24 en 25, afb. 29 en 30; *Bull. RM* 26 (1978), pp. 3-10.

tekening, JAN TOOROP, *De tuin der weeën*, inv.nr. RP-T-1977-13, f 8300,-; zie *Bull. RM* 25 (1977), pp. 113-119.

collectie van 109 prenten, proefdrukken, calques, doordruktekeningen en contradrukken van CORNELIS PLOOS VAN AMSTEL, inv.nrs. RP-P-1977-411/519, f 28.200,-.

1978 * twee tekeningen, SAMUEL PALMER, *The Towered City, The Curfew*, inv.nrs. RP-T-1978-39/40, totaalbedrag 22.500 Britse pond, bijdrage van de RM-Stichting f 66.900,-; zie *Bull. RM* 29 (1979), p. 88, afb. 13/14 en *Bull. RM* 37 (1989), pp. 262-264.

vier tekeningen, JEAN-BAPTIST OUDRY, illustraties voor de fabels van De la Fontaine, inv.nr. RP-T-1978-53/56, f 34.800,-; zie *Bull. RM* 27 (1979), p. 32, afb. 17-20.

* tekening, D. LANGENDIJK en CHR. MEIJER, *Het vertrek van Prins Willem V uit Holland naar Engeland*, inv.nr. RP-T-1978-98, f 7350,-.

* tekening, HERMITAGE-MEESTER, Zuid-Nederland, ca. 1625, *Gewapende ruiters bij een boszoom*, inv.nr. RP-T-1978-90, totaalbedrag f 17.500,-, geschonken door de Vereniging Rembrandt en de RM-Stichting; zie *Bull. RM* 26 (1978), p. 184, afb. 14.

* prent, EDVARD MUNCH, *Twee vrouwen aan het strand*, 1898, inv.nr. RP-P-1979-80; totaalbedrag f 181.375, verworven met steun van de RM-Stichting en het F.G. Waller-fonds; zie *Bull. RM* 27 (1979), p. 192 en 37 (1989), pp. 265-267.

* glas, tazza, Venetië, 1ste kwart 16de eeuw, inv.nr. BK-1978-20; totaalbedrag f 80.000,-, bijdrage van de RM-Stichting f 50.000,-; zie *Bull. RM* 26 (1978), p. 72, afb. 3.

* beeldhouwwerk, *Hl. Michael*, Zuid-Nederland (?), 1692, hout, inv.nr. BK-1978-35, totaalbedrag f 45.000,-, verworven met steun van de RM-Stichting, bijdrage f 22.500,-; zie *Bull. RM* 27 (1979), p. 30, afb. 3.

meubel, huistaar, Mechelen, begin 18de eeuw, notenhout, inv.nr. BK-1978-161, f 80.000,-; zie *Bull. RM* 26 (1978), p. 182, afb. 1.

* textiel, een aantal zijden weefsels, damasten, brokaten en fluwelen, 17de/18de eeuw; inv.nrs. BK-1978-52/55, 62/65, 68, 73, 149a, 155; totaalbedrag f 20.000,-, bijdrage van de RM-Stichting f 10.000,-.

1979 * schilderij, REMBRANDT, *Tobias en Anna met het bokje*, 1626, inv.nr. SK-A-4717; totaalbedrag f 6.300.000,-, aangekocht met steun van de Vereniging Rembrandt, het Prins Bernhard Fonds, de RM-Stichting, het Rijk; bijdrage van de RM-Stichting f 530.000,-; zie *Bull. RM* 27 (1979), p. 189 en 37 (1989), pp. 211-213.

tekening, THOMAS GAINSBOROUGH, *Landweg met geboomte en boerenkar*, inv.nr. RP-T-1979-25, f 48.100,-; zie *Bull. RM* 27 (1979), p. 86, afb. 1.

* tekening, PAUL SANDBY, *Conway Castle*, 1776, inv.nr. RP-T-1979-34; totaalbedrag f 68.000,-, aangekocht met steun van de RM-Stichting, bijdrage f 25.000,-; zie *Bull. RM* 27 (1979), p. 86, afb. 3.

* prent, J.C. VERMEYEN, *Portret van Erard de la Marck*, 16de eeuw, ets, inv.nr. RP-P-1979-221; totaalbedrag DM 37.000,-, verworven met steun van het F.G. Waller-Fonds en de RM-Stichting, bijdrage f 31.000,-; zie *Bull. RM* 28 (1980), pp. 18-19, afb. 19.

zilver, PAULUS VAN VIANEN, plaquette met *De aanbidding der herders*, 1607, inv.nr. BK-1979-101, 75.000 pond plus opgeld, bijdrage RM-Stichting f 250.000,-; zie *Bull. RM* 37 (1989), pp. 141-149.

zilver, theekist met drie theebeusjes door PIETER ADOLPH BRUYNE, Amsterdam, 1785, inv.nrs. BK-1979-

25-a/d, f 30.000,-; zie *Bull. RM* 29 (1981), p. 191, afb. 12.

meubel, kast van eikenhout op kruisvoet, ingelegd met roggevel, belijmd met noten-, palm- en amaranthout en met panelen van Japans lakwerk, Noord-Nederland, ca. 1700, inv.nr. BK-1979-21, f 36.000,-; zie *Bull. RM* 27 (1979), p. 190, afb. 6.

meubel, koperen lezenaar met monogrammen, 18de eeuw, inv.nr. BK-1979-20-a, f 20.000,-.

1980 * schilderij, GERRIT ADRIAENSZ BERCKHEYDE, *De bocht van de Herengracht bij de Nieuwe Spiegelstraat te Amsterdam*, 1672, inv.nr. SK-A-4750, totaalbedrag f 310.000,-, aangekocht met steun van het ministerie van CRM en de RM-Stichting, bijdrage f 250.000,-; zie *Bull. RM* 29 (1981), p. 101, afb. 1 en 37 (1989), pp. 238-239.

schilderij, twee zijluiken van een triptiek, LEIDSE SCHOOL, ca. 1530, inv.nrs. SK-4751-a en b, f 45.400,-; cat. schilderijen (supplement), p. 104; zie *Bull. RM* 32 (1984), p. 88, afb. 2.

beeldhouwwerk, PIETER XAVERY, *Neptunus*, 1670, terracotta, inv.nr. BK-1980-19, f 33.000,-; zie *Bull. RM* 29 (1981), p. 102, afb. 3.

twee prenten, MEESTER IAM VAN ZWOLLE, *De bewening en Christus op de olijfborg*, inv.nrs. RP-P-1980-III en 112, f 100.000,-; zie *Bull. RM* 29 (1981), pp. 32-33, afb. 19 en 20.

11 houtsneden, KIYONAGA, EISHO, HOKUSAI, HIROSHIGE, KUNIYOSHI, Japan, 19de eeuw, inv.nrs. RP-P-1/13, f 35.000,-; zie *Bull. RM* 28 (1980), pp. 191-192, afb. 11-17.

tekening, SAMUEL PALMER, *Een bergweg in Italië*, ca. 1839, inv.nr. RP-1980-25, f 30.000,-; zie *Bull. RM* 28 (1980), p. 190, afb. 2.

zes tekeningen, A.J. VAN DER CROOS, *Landschap met bomen en ruïne*; W.J.J. NUYEN, *Schepen bij laag water*; G. VAN NIJMEGEN, *Bosgezicht*; G. RADEMAKER, *De rariteitenkamer van Levinus Vincent*, L.R. TRINQUETTE, *Het park en kasteel van St. Cloud*, ANONIEM, *Vier landschappen*, inv.nrs. RP-T-1980-2/10, f 30.500,-; zie *Bull. RM* 28 (1980), pp. 18-19, afb. 8, 10, 12, 13.

17 tekeningen, 2 schetsboekjes, 1 gekleurde tekening en 1 grote penseeltekening, MATTHIJS MARIS, inv.nrs. RP-T-1980-37/53, f 15.000,-; zie *Bull. RM* 30 (1982), pp. 29, afb. 22.

schildering, makimono met scènes uit het leven op Deshima, 19de eeuw, inv.nr. NG-1980-24, f 10.500,-; zie *Bull. RM* 29 (1981), p. 223, afb. 21-23.

1981 * schilderij, NICOLAUS KNUPFER, *Bordeelsecène*, inv.nr.

A-4779, schenking RM-Stichting, totaalbedrag f 160.000,-; zie *Bull. RM* 30 (1982), p. 27, afb. 1.

* tekening, REMBRANDT, *Boerderij met witte schutting*, inv.nr. RP-T-1981-1; totaalbedrag \$ 356.150, verworven met steun van de Vereniging Rembrandt, het Prins Bernhard Fonds en de RM-Stichting, bijdrage f 500.000,-; zie *Bull. RM* 29 (1981), p. 103, afb. 22-23; *Bull. RM* 37 (1989), pp. 228-229.

tekening, HENRI DE BRAEKELEER, *Een zaal in het Trippenhuys*, inv.nr. RP-T-1980-77, f 2500,-.

* miniatuur, NICHOLAS HILLIARD, *Portret van een lijdend edelman*, inv.nr. RP-T-1981-2, f 150.000,-; zie *Bull. RM* 31 (1983), pp. 54-63.

drie schetsboeken, W.H. SCHMIDT, inv.nrs. RP-T-1981-78/79/80, f 850,-.

meubel, boekenkast, midden 18de eeuw, mahoniehout, inv.nr. BK-1981-14, f 35.000,-; zie *Bull. RM* 30 (1982), p. 144, afb. 2.

goud, PHILIPPE EN LOUIS METAYER, bokaal, huwelijksbeker, 1754, inv.nr. BK-1981-51; totaalbedrag f 533.000,-, verworven met steun van de Vereniging Rembrandt, het Prins Bernhard Fonds, de RM-Stichting, min. CRM en het Amsterdamsche Fonds; zie *Bull. RM* 30 (1982), pp. 115-131 en 37 (1989), pp. 246-249.

goud, JEAN SAINT, snuifdoos, 1739, door, inv.nr. BK-1981-15, f 25.000,-; zie *Bull. RM* 30 (1982), p. 27, afb. 6-7.

schilderij, A. SALM (toegeschreven), *Gezicht op de suikerfabriek Kemanghlan bij Tegal op Java*, inv.nr. SK-A-4777, f 8500,-; zie *Bull. RM* 29 (1981), p. 224, afb. 29.

1982 * schilderij, FLORIS VAN DIJK, *Stilleven met kazen*, inv.nr. SK-A-4821; totaalbedrag f 680.000,-, aangekocht met steun van de Vereniging Rembrandt en de RM-Stichting, bijdrage f 453.000,-; zie *Bull. RM* 31 (1983), p. 228.

zilver, twee gedreven plaquettes, *De Manna-regen* en *De hemelse en aardse liefde*, Noord-Nederland, ca. 1600, inv.nrs. BK-1982-4-a/b, f 125.000,-; zie *Bull. RM* 31 (1983), p. 124, afb. 2 en 3.

* tekening, LUCAS VAN LEYDEN, *De opstanding van Christus*, inv.nr. RP-T-1982-75; totaalbedrag \$ 81.000, aangekocht met steun van de Vereniging Rembrandt en de RM-Stichting, bijdrage f 94.600,-; zie *Bull. RM* 31 (1983), pp. 4-20 en 37 (1989), pp. 171-173.

1983 * schilderij, FERDINAND BOL, *Venus en Adonis*, inv.nr. SK-A-4823; totaalbedrag f 350.000, bijdrage van de RM-Stichting van f 225.000,-; zie *Bull. RM* 32 (1983), p. 28, afb. 1.

* schilderij, PIETER PIETERSZ. (toegeschreven aan), *Arme ouders, rijke kinderen*, inv.nr. SK-A-4822; totaalbedrag Zwitserse frs. 200.000,- (ca. f 350.000,-), aangekocht met steun van de Vereniging Rembrandt en de RM-stichting, bijdrage Zwitserse frs. 15.000, (f 20.900,-); zie *Bull. RM* 32 (1984), p. 89, afb. 4.

glas, roemer van helder donkergroen glas, Nederland of Duitsland, met diamantgravure, 3de kwart 17de eeuw, inv.nr. BK-1983-15, f 60.000,-; zie *Bull. RM* 37 (1989), pp. 233-234; cat. *Glass in the Rijksmuseum* II, 1993, nr. 13.

1984 * aardewerk, SAMUEL VAN EENHOORN, de Griekse A, twee vazen, Delft, ca. 1680, inv.nr. BK-1984-160-a/b; totaalbedrag f 45.000,-, aangekocht met steun van de RM-Stichting f 22.500,-.

* wandtapijt, WILLEM ANDRIESEN DE RAEDT, *Elia's vlucht*, Leiden, 3de kwart 16de eeuw, inv.nr. BK-1984-12; geschonken door de Vereniging Rembrandt en de RM-Stichting (bijdrage f 60.000,-); zie *Bull. RM* 37 (1989), pp. 176-178.

* aquarel, THOMAS SHOTTER BOYS, *Gezicht over de Seine te Parijs*, 1831, inv.nr. RP-T-1984-15; totaalbedrag \$ 54.000, aankoop met steun van de Belpoort Familien Stiftung, RM-Stichting, ministerie WVC, bijdrage RM-Stichting \$13.572; zie *Bull. RM* 33 (1985), p. 126, afb. 14.

glas, twee ruitjes, *Johannes de Doper*, Leidse school 1520-40; *Christus en Pilatus*, Zuidelijke Nederlanden, ca. 1525, inv.nrs. BK-1984-43 en 47; aangekocht voor f 30.000,-, *bruikleen* van de RM-Stichting; zie *Bull. RM* 33 (1985), p. 124, afb. 2 en 4.

zilver, theebus, Den Haag, 1695, inv.nr. BK-1984-38, f 16.130,-; *bruikleen* van de RM-Stichting.

1985 * schilderij, REMBRANDT, *Portret van Haesje van Cleyburg*, inv.nr. SK-A-4833; totaalbedrag f 10.000.000,-; aangekocht door de Stichting Jubileumfonds Rijksmuseum, met steun van de Vereniging Rembrandt, de RM-Stichting, het Prins Bernhard Fonds, de Grote Loterij Nederland, de Stichting Klaver Vier, de Stichting Tele-slag e.a.; bijdrage van de RM-Stichting: f 1.000.000,-; zie *Bull. RM* 33 (1985), pp. 92 en 192-193; *Bull. RM* 37 (1989), pp. 222-224.

* zilver, ADAM VAN VIANEN, drinkschaal met voorstelling van *Odysseus bij Circe*, 1610, inv.nr. BK-1985-24; totaalbedrag f 126.000,-, aangekocht met steun van de RM-Stichting, bijdrage f 54.000,-; zie *Bull. RM* 34 (1986), p. 37, afb. 1.

zilver, servies: J.H. STELLINGWERFF, dekschaal met deksel; J.A. DE HAAS, komfoor, inv.nr. BK-1983-39-b; HENDRIK SMITS, negen schotels, Amsterdam 1816, inv.nr. BK-BR-949, f 74.650,-, *bruikleen* van de RM-Stichting.

- tekening, VLAAMSE SCHOOL, omgeving Pieter Coecke van Aelst, *De druivenoogst*, Brussel, ca. 1540, inv.nr. RP-T-1985-19, f 115.000,-; *bruikleen* van de RM-Stichting; zie *Bull. RM* 33 (1985), p. 268, afb. 12.
- aardewerk, drie schotels, drie kommen, een kruik van steengoed, een vuurstolp, etc., Noord-Nederland, begin 17de eeuw, slibaardewerk, inv.nrs. BK-BR-954/958-a/c en 960; f 18.000,-, *bruikleen* van de RM-Stichting.
- aardewerk, schotel, Noord-Italië, 17de eeuw, inv.nr. BK-BR-961; f 3300,-, *bruikleen* van de RM-Stichting.
- meubel, kabinet met chinoiserieën in lakwerk, Nederland, ca. 1700, inv.nr. BK-1985-25 [BK-BR-964]; f 190.500,-; *bruikleen* van de RM-Stichting; zie *Bull. RM* 34 (1986), p. 256, afb. 1.
- beeldhouwwerk, reliëf, *Maria met kind tussen twee heilige abten*, Zuid-Nederland, ca. 1520, kalksteen, inv.nr. BK-BR-962; f 34.500,-; *bruikleen* van de RM-Stichting; zie *Bull. RM* 34 (1986), p. 189, afb. 1.
- porselein, twee koppen en schotels, Berlijn, 19de eeuw, inv.nrs. BK-1985-42-a/b; f 8000,-; *bruikleen* van de RM-Stichting; zie *Bull. RM* 36 (1988), pp. 258-259, afb. 8.
- * schetsboek, JAN BRANDES, met bijbehorende papieren, inv.nr. NG-1985-7; totaalbedrag f 242.000,-, aangekocht met steun van de RM-Stichting, bijdrage van f 115.000,-; zie *Bull. RM* 34 (1986), pp. 67-81 en 37 (1989), pp. 253-255.
- twee miniaturen, BALTHASAR DENNER, *Zelfportret en Portret van Esther Winter, echtgenote van Balthasar Denner*, ivoor, inv.nrs. SK-C-1615 en 1616; totaalbedrag f 7210,-; *bruikleen* van de RM-Stichting; suppl. cat. schilderijen, Rijksmuseum Amsterdam 1992, p. 109.
- 1986 * schilderij, GERARD VAN HONTHORST, *De doornenkroning*, inv.nr. SK-A-4837; totaalbedrag f 999.000,-, aangekocht met steun van de Vereniging Rembrandt, het Jubileumfonds RM en de RM-Stichting, bijdrage f 325.000,-; zie *Bull. RM* 35 (1987), p. 110, afb. 1.
- * schilderij, PIETER CODDE, *Galant gezelschap*, inv.nr. SK-A-4844; totaalbedrag ca. f 500.000,-, aangekocht met steun van de Vereniging Rembrandt en de RM-Stichting, bijdrage f 100.000,-; zie *Bull. RM* 35 (1937), p. 110, afb. 2.
- * prent, MEESTER W MET DE SLEUTEL, *Gotisch kerkinterieur*, gravure, inv.nr. RP-P-1986-42; aangekocht met steun van de RM-Stichting, bijdrage f 135.000,-; zie *Bull. RM* 37 (1989), pp. 166-168.
- * miniatuur, MOGHUL-SCHOOL, *Strijd tussen Krishna en Shrigala*, India, dekverf in kleur, inv.nr. RP-T-1986-62; totaalbedrag f 120.000,-, aangekocht met steun van de RM-Stichting, bijdrage f 80.000,-; zie *Bull. RM* 37 (1989), pp. 179-181.
- beeldhouwwerk, *Vrouwelijke heilige*, Utrecht, ca. 1485, eikenhout, inv.nr. BK-1986-40; f 53.750,-; *bruikleen* van de RM-Stichting; zie *Bull. RM* 36 (1988), p. 343, afb. 2.
- 1987 schildering, *De Maharana van Udaipur ontvangt de V.O.C.-gezant J.J. Ketelaar*, India, Udaipur, ca. 1711, doek, inv.nr. NG-1987-7, f 68.000,-; zie *Bull. RM* 37 (1989), pp. 242-245.
- * meubel, kaarsenkroon, ca. 1650, koper, inv.nr. BK-1987-1; totaalbedrag f 180.000,-, aangekocht met steun van de RM-Stichting, bijdrage f 100.000,-.
- 1988 * zilver, zoutvat (gedeeltelijk verguld), Amsterdam, vroeg 17de eeuw, inv.nr. BK-1988-15; totaalbedrag f 1.050.000,-, aangekocht met steun van het ministerie van WVC, de Vereniging Rembrandt en de RM-Stichting, bijdrage f 375.000,-; zie *Bull. RM* 37 (1989), pp. 51-72.
- * porselein, terrine, versierd in onderglazuur blauw, Weesp/Loosdrecht (beschildering), 1774, inv.nr. BK-1988-3; totaalbedrag f 30.000,-, aangekocht met steun van de RM-Stichting, bijdrage f 16.500,-; zie *Bull. RM* 37 (1989), p. 31, afb. 4.
- porselein, twee bloempotten op onderschotels, Loosdrecht, inv.nr. BK-1988-9, f 18.000,-; *bruikleen* van de RM-Stichting; zie *Bull. RM* 37 (1989), p. 32, afb. 6.
- porselein, schotel, Loosdrecht, ca. 1780, inv.nr. 1988-8, f 7200,-, *bruikleen* van de RM-Stichting; zie *Bull. RM* 37 (1989), p. 32, afb. 7.
- * tekening, JAN VAN DE VELDE II, *Een karos of reiswagen, twee maal getekend*, pen in bruin-grijs, inv.nr. RP-T-1988-101; totaalbedrag f 33.700,-, aangekocht met steun van de RM-Stichting, bijdrage f 27.000,-; zie *Bull. RM* 36 (1988), p. 345, afb. 12.
- * aquarel, WILLIAM CALLOW, *Stadsgezicht in Amsterdam met de Nieuwe Kerk*, inv.nr. RP-T-1988-104; totaalbedrag Britse pond 15.000, aangekocht met steun van de RM-Stichting, bijdrage f 40.000,-; zie *Bull. RM* 36 (1988), p. 346, afb. 14.
- 1989 * schilderij, HENDRICK GOLTZIUS, *Lot en zijn dochters*, inv.nr. SK-A-4866; f 3.650.000,-, aangekocht met steun van de Vereniging Rembrandt, de RM-Stichting, het legaat G.H. Sant en een extra bijlage van het ministerie van WVC, bijdrage van de RM-Stichting f 1.012.000,-; zie *Bull. RM* 37 (1989), pp. 124-140.
- * meubel, kabinet, Nederland, midden 18de eeuw, noten- en wortelnotenhouw, inv.nr. BK-1989-16; aankoop met

steun van de RM-Stichting, bijdrage f f 320.000,-; zie *Bull. RM* 39 (1991), pp. 298-299.

* 223 tekeningen, uit de verzameling van Carel Vosmaer, inv.nrs. RP-T-1989-81/304; totaalbedrag f 650.000,-; aangekocht met steun van de Vereniging Rembrandt, de RM-Stichting en De Ster B.V., bijdrage van de RM-Stichting f 290.000,-; zie J.F. Heijbroek *et al.*, *De verzameling van mr. Carel Vosmaer (1826-1888)*, 's-Gravenhage/Amsterdam 1989.

* schilderij, MONOGRAMMIST M.H.V.H., *De blijde inkomste van Frans, hertog van Anjou in Antwerpen op 19 februari 1582*, olieverf op paneel, inv.nr. NG-1989-4 (SK-A-4867), totaalbedrag 65.000 Br. pond, verworven met steun van de RM-Stichting, f 90.000,-; zie *Bull. RM* 37 (1989), pp. 185-190; cat. schilderijen (supplement), p. 96.

1990 aquarel, J.M.W. TURNER, *Gezicht op Farnley Hall, vanuit Otley*, dekverf, inv.nr. RP-T-1990-40; *bruikleen* van de RM-Stichting, f 362.100,-; zie *Bull. RM* 38 (1990), pp. 276-287.

tekening, ALEXIS-NICOLAS PERIGNON, *Gezichten in de tuinen van Arcueil*, inv.nr. RP-T-1990-6, f 33.400,-; zie *Bull. RM* 38 (1990), p. 381, afb. 8.

* tekening, LOUIS ROLAND TRINQUETTE, *Zittende jonge vrouw*, rood krijt, inv.nr. RP-T-1990-37; totaalbedrag f 79.680,-, geschenk van R. Noortman (Maasricht) en de RM-Stichting, bijdrage f 60.000,-; zie *Bull. RM* 38 (1990), pp. 381-382, afb. 9.

* miniatuur, *Juesthetha* ('Zomer'), Jaipur (?), sterke Mogul-invloed, laat 18de eeuw, inv.nr. RP-T-1990-10; aankoop met bijdrage van RM-Stichting, f 30.000,-; zie *Bull. RM* 39 (1991), pp. 308-309.

schetsboek, CORNELIS SAFTLEVEN, 1666, inv.nr. RP-T-1990-158, f 100.000,-; *bruikleen* van de RM-Stichting.

tekening, PAULUS VAN VIANEN, *Godenmaaltijd*, pen in donker- en lichtbruin, 1604, inv.nr. RP-T-1990-38, f 120.000,-; *bruikleen* van de RM-Stichting.

* meubel, ANDRÉ-CHARLES BOULLE, verworven als PIERRE GOLE, kabinet ingelegd met bloemmarquette, ca. 1670, eikenhout, inv.nr. BK-1990-7; totaalbedrag f 1.202.471,-, verworven met steun van de Vereniging Rembrandt en de RM-Stichting, bijdrage f 450.000,-; zie *Bull. RM* 41 (1993), pp. 79-123.

beeldhouwwerk, driehoofdige Vishnu, Kashmir, 2de helft 8ste, begin 9de eeuw, inv.nr. AK-RAK-1990-3, f 150.500,-, *bruikleen* van de RM-Stichting; zie *Bull. RM* 39 (1991), pp. 91-102.

goud, erepenning (met saffieren) in opdracht van Jan

Schreuder, , 1762, inv.nr. BK-BR-980, f 60.000,-; *bruikleen* van de RM-Stichting; zie *Bull. RM* 42 (1994), p. 13.

1991 * zes ornamenttekeningen, JACOBUS BUYS, *Ontwerp voor de wijzerplaat van een klok*. Penseel in grijs en zwart over een schets in grafiet, inv.nr. RP-T-1991-15; DIRCK CRABETH, *Ontwerp voor een gebrandschilderd glas met een wapenschilddrager in een cartouche*, inv.nr. RP-T-1991-9; DIRCK CRABETH, *Ontwerp voor een gebrandschilderd glas met een wapenschilddrager in een cartouche*, inv.nr. RP-T-1991-10; THOMAS ROWLANDSON, *Vier karikaturale koppen met attributen*, inv.nr. RP-T-1991-14; JEAN-DEMOSTHÈNE DUGOURC, *Ontwerp van een kroonluchter*, inv.nr. RP-T-1991-12; GIROLAMA MAZZOLA BEDOLI, *Ontwerp voor een wand- en plafondschildering*, inv.nr. RP-T-1991-11; totaalbedrag f 168.000,-, bijdrage van de RM-Stichting f 145.300,-; zie *Bull. RM* 39 (1991), pp. 311-315.

lampetstel, Arnhem, ca. 1760-1770, faïence, inv.nrs. BK-1991-7-a en b, f 33.300, *bruikleen* van de RM-Stichting; zie *Bull. RM* 40 (1992), pp. 172-173.

meubel, koloniale Biedermeier rustbank, Indonesië, ca. 1830, *bruikleen* van de RM-Stichting, f 6000,-.

1992 schilderij, CAESAR VAN EVERDINGEN, *Pan en Syrinx*, inv.nr. SK-A-4882, f 120.000,-, *bruikleen* van de RM-Stichting.

prent, REMBRANDT, *De aanbidding der herders: een nachtstuk*, B.46(2), ets, drogenaald en buriijn, inv.nr. RP-P-1992-14, f 131.900,-, *bruikleen* van de RM-Stichting; zie *Bull. RM* 40 (1992), pp. 161-171.

* vier aquarellen, JACOB CATS, *De vier seizoenen*, inv.nrs. RP-T-1992-12-15, met steun van de Vereniging Rembrandt en de RM-Stichting, totaalbedrag f 351.000,-, bijdrage f 266.800,-; zie *Bull. RM* 40 (1992), pp. 397-398, afb. 8-11; zie R.J. te Rijdt in: *Bull. Vereniging Rembrandt* 2 (1992), nr. 3, pp. 26-28.

prent, MEESTER E.S., *De letter Y*, gravure, inv.nr. RP-P-1992-416, f 378.200,-; zie *Bull. RM* 41 (1993), pp. 42-43.

prent, FRANS CRABBE, *Madonna met kind, zittend in een hof*, gravure, inv.nr. RP-P-1992-417, f 88.400,-, *bruikleen* van de RM-Stichting; zie *Bull. RM* 41 (1993), p. 44.

beeldhouwwerk, *Durga Mahiskasuramardini*, India, 11de eeuw, inv.nr. AK-ARAK-1992-1, 118.100,-, *bruikleen* van de RM-Stichting; zie *Bull. RM* 46 (1998), pp. 416-419.

porselein, twee vazen, Vases Adéliade, Sevres, 1848, inv.nr. BK-1992-12, f 37.200,-, *bruikleen* van de RM-Stichting.

- glas, holle console in de vorm van een ramskop, naar ontwerp van Lambertus Zijl, 1928, *bruikleen* van de RM-Stichting, inv.nr. BK-1992-11, f 11.500,-; zie *Bull. RM* 41 (1993), p. 140, afb. 7.
- tekening, PIETER COECKE VAN AELST (atelier van), *De triomf van de Faam*, inv.nr. RP-T-1992-3; *bruikleen* van de RM-Stichting, f 84.500,-; zie *Bull. RM* 41 (1993), pp. 31-32.
- * schilderij, REMBRANDT, *Portret van Johannes Wtenboogaert*, inv.nr. SK-A-4885, aangekocht voor f 17.094.000, met steun van de Grote Loterij Nederland, de Vereniging Rembrandt, de Rijksmuseum-Stichting, het VSB-fonds, een zeer aanzienlijke bijdrage van het Rijk en diverse particulieren; bijdrage van de RM-Stichting van f 2.000.000, f 188.500 koerswinst, aanvullende bijdrage in 1993 f 440.000,-; zie *Bull. RM* 40 (1992), pp. 343-352 en 42 (1994), pp. 327-333.
- 1994 schilderij, PIETER AERTSEN, *De genezing van de lamme van Bethesda*, inv.nr. SK-A-4892; *bruikleen* van de RM-Stichting, f 56.100,-.
- * meubels, een paar kamerschermen met voorstellingen van bloemen en vogels in de lente en winter (anonieme schilder uit de Onkoku-school), Japan, ca. 1630-1660, inv.nrs. AK-RAK-1464-a/b; aankoop met steun van de Vereniging Rembrandt en de RM-Stichting, bijdrage f 150.000,-; zie K. Ruitenbeek in: *Bull. Vereniging Rembrandt* 4 (1994), nr. 3, pp. 4-12; *Bull. RM* 43 (1995), p. 72.
- beeldhouwwerk, JAN BAPTIST XAVERY, portretbuste van Don Luis de Cunha, marmer, inv.nr. BK-1994-3, f 591.900,-, *bruikleen* van de RM-Stichting; zie *Bull. RM* 42 (1994), pp. 107-119.
- * zilver, JOSEPH GERMAIN DUTALIS, toiletspiegel (vergulde), de beelden naar Louis Royer, huwelijksgeschenk van Willem I voor zijn dochter Marianne, 1829, inv.nr. BK-1994-34; aankoop met steun van de Vereniging Rembrandt en de RM-Stichting, bijdrage f 400.000,-; zie *Bull. RM* 43 (1995), p. 67; R. Baarsen in: *Bull. Vereniging Rembrandt* 5 (1995), nr. 1, pp. 14-17.
- schilderij, J.D. ODEVAERE, *De Unie van Utrecht*, olieverf op paneel, inv.nr. NG-1994-9 (SK-A-4896).
- * prent, AUGUSTIN HIRSCHVOGEL, *Gezicht op Passau*, ets, inv.nr. RP-P-1994-60; aankoop door het F.G. Waller-Fonds en de RM-Stichting, bijdrage f 100.000,-; zie *Bull. RM* 43 (1995), pp. 209-210.
- 1995 schilderij, GERARD EN GESINA TER BORCH, *Portret van Moses ter Borch*, inv.nr. SK-A-4908, f 584.000,-; zie *Bull. RM* 43 (1995), pp. 317-335.
- schilderij, JOHANNES VAN WIJCKERSLOOT, *Allegorie op de Franse invasie in 1672*, inv.nr. SK-A-4910, f 273.600,-; zie *Bull. RM* 43 (1995), pp. 336-349.
- * schouw, JAN BAPTIST XAVERY, uit het huis van Dierderik baron van Leyden op het Rapenburg, inv.nr. BK-1995-3, met steun van de Vereniging Rembrandt en de RM-Stichting, bijdrage f 300.000,-; zie *Bull. RM* 44 (1996), pp. 134-136; F. Scholten in: *Bull. Vereniging Rembrandt* 5 (1995), nr. 3, pp. 15-18.
- * schildering, DIRCK BARENSZ, *Het laatste avondmaal*, olieverf op papier, inv.nr. RP-T-1995-8; aangekocht met steun van de RM-Stichting, bijdrage f 81.400,-; zie *Bull. RM* 45 (1997), p. 235.
- 1996 * schilderij, ADRIAEN VAN DER WERFF, *Adam en Eva*, inv.nr. SK-A-4918; totaalbedrag f 950.000,-, verworven met steun van de RM-Stichting, bijdrage f 500.000,-; zie *Bull. RM* 44 (1996), pp. 3-7.
- * schilderij, LEIDSE SCHOOL, *Calvarieberg*, ca. 1520, olieverf op paneel, inv.nr. SK-A-4921; totaalbedrag f 1.500.000,-, verworven met steun van de Vereniging Rembrandt, het VSB-fonds en de RM-Stichting, bijdrage f 500.000,-; zie *Bull. RM* 44 (1996), pp. 335-380.
- meubel, PIERRE GOLE (toegeschreven aan), Frans marqueteriekabinet, ca. 1660, inv.nr. BK-1996-22; *bruikleen* van de RM-Stichting, bijdrage f 332.400,-; zie *Bull. RM* 45 (1997), pp. 227-228.
- 1997 schilderij, JACOB JORDAENS, *De kruisdraging*, inv.nr. SK-A-4923, f 481.500,-, *bruikleen* van de RM-Stichting; zie cat. schilderijen (supplement), p. 60.
- * schilderij, KAREL DU JARDIN, *Paulus geneest de kreupele man te Lystra*, inv.nr. SK-A-4922, totaalbedrag f 823.250,-, verworven met steun van de Vereniging Rembrandt en de RM-Stichting, bijdrage f 593.230,-; zie *Bull. RM* 45 (1997), pp. 179-189.
- schilderij, JOHANNES BOSBOOM, *De Parijse kade te Rouaan*, inv.nr. SK-A-4934, f 259.600,-, *bruikleen* van de RM-Stichting; zie *Bull. RM* 46 (1998), pp. 318-319.
- beeldhouwwerk, Pandora van ivoor, lapis lazuli en marmer, Parijs, 1889, inv.nr. BK-1997-45; f 15.000,-, *bruikleen* van de RM-Stichting; zie *Bull. RM* 47 (1999), pp. 58-59.
- wandklok, MATTHIJS HORRIX, Den Haag, ca. 1780, inv.nr. BK-1997-40, f 250.875,-, *bruikleen* van de RM-Stichting; zie *Bull. RM* 46 (1998), pp. 319-320, afb. 4.
- * prent, MONOGRAMMIST PM, *Vrouwenbad*, ca. 1500, gravure, inv.nr. RP-P-1997-116, totaalbedrag f 950.000,-, verworven met steun van het F.G. Waller-Fonds en de RM-Stichting, bijdrage f 300.000,-; zie *Bull. RM* 46 (1998), pp. 321-322, afb. 5.

1998 schilderij, LOUIS MORITZ, *De tekenles*, olieverf op paneel, inv.nr. SK-A-4936, aangekocht door de RM-Stichting, f 111.000,-; zie *Bull. RM* 46 (1998), pp. 316-317.

aardewerk, twee plaques, Delft, ca. 1690-1705; twee vazen, Delft; rozenwater-sprenkelaar, alle uit het *bruikleen* van A. Vecht, inv.nrs. BK-1998-43-44; zie *Bull. RM* 46 (1998), pp. 436-37.